

A tartalomról:

Hajdu Miklós: Utravaló — Kol Nidré előtt. — Lakatos László: Utazás Bergson körül. — J. Bielinky (Paris): Egy párisi zsidó festő — Mme Laurence Lévy-Bloch. — Uj héber könyvek. — Peterdi Andor: Világ, világ... (Vers.) — Dr. Selmann Rezső: Egy lap a zsidó martírológiából. — Dr. Sós Ernő: Különvélemény a naptár-reformról. — Somlyó Zoltán: Forogj, forogj... (Vers.) — M. Nárkisz (Jeruzsálem): „A babák anyja” — Rebeka Avivi. — Clémenceau Rothschild báróról és Citroen-ről. — Dr. Goldberger Izidor: Gróf Széchenyi István fiának zsidó nevelője. — Kisteleki Ede: Egész, mindenben egy egész. (Vers.) — Ujvári Péter: Kire nézett a jó Isten. — Katona Ágostné: „Térítsék-e a zsidókat?” — Lengyel Károly: Beszélgetés Engelné Baiersdorf Ernával. — Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál. Délvidéki verőfény. — Zsidó humor. — D. J. Silberbusch jubileuma. — D. J. Silberbusch: Az első sztrájk a kolomeai taliszyárban. — Kardos Pál: Az új magyar irodalom és a zsidóság. — Patai György: Bialikkal Karlsbadban és Marienbadban. — Tollhegyről. — Egy új zsidó intézmény Budapesten. Orthodox Szeretet-Otthon. — A revizionista kongresszus Prágában. — Fodor Dezső: Sebestyén Dávid halála. — Krónika és Szemle. — Negyvenegy illusztráció és egy műmelléklet.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ-IRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁR-
SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: 199—55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágýtott (eső) vízzel
egyedül

„KIRÁLY” GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.
IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.
V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.
VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.
V., Váci-út 170.
VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

Elsőrangú konyha! Menü-rendszer!
orth. כשר kosher! jól, olcsón a
Holländer-féle étkezdeben
kaphat.

Kereskedők találkozóhelye,
Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.
Lakodalmak rendezését olcsón és ízletesen vállalom.
Budapest, VI., Király-utca 14, földszint 5.

Fürst A. Marcel

lakástakarító és féregirtó vállalata
Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.
(Odeon-ház)
Telefon: J. 465—78.
Celklismeretes munka. ☎ Prima referenciák

PRESSE REVUE.

A cionista szervezet által kiadott Presse Revue hétről-hétre hozza a sajtóvéleményeket különös tekintettel Palesztina héber lapjaira. Minden szám közli az aktuális eseményekhez fűzött sajtó állásfoglalásokat Palesztinából az arab sajtóvéleményeket is.

Előfizetés egész évre 10 shilling.

Cím: Zentralbüro der Zionistische Organisation,
Verlag der „Presse Revue“ 77 Gt. Russel Street
London W. C. 1.

RÉSZLETFIZETÉSRE IS
készpénzáron zongorát

REMÉNYINÉ
VI., KIRÁLY-UTCA 58.

„NÉPÜNK”

a nemzeti alapon álló vallásos zsidóság
egyetlen magyar nyelvű hetilapja

Szerkeszti: **Wasserstrom Sándor**
Oradea (N.-Várad), Piata Mihály Vitezeaul 11A.

Ha Ipari, kereskedelmi, háztartási, alkalmi
vagy bármilyen alkalmazottra van szüksége,
írja meg pár sorban az

UJSÁG KIADÓHIVATALÁNAK
(VI., ARADI-UTCA 10.)

A borítékot így kell címezni:

Az »Ujság« kiadóhivatalának

„MUNKAALKALMAK”

Budapest, VI., Aradi-utca 10.

Az UJSÁG a beérkezett munkaalkalmakat »Munkapiac«
rovatában mindennap közli.

Pontos és olvasható címet kérünk.

Sem szelvényt, sem bélyeget nem kell mellékelni.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.
A temetőnél. Telefon: Kőbánya 75—56.
Szombaton és ünnepnapon zárva.

„ZSIDÓ UJSÁG”

a magyarul olvasó orthodox zsidóság
egyesületi orgánuma.

Közkeveltsége és nagy elterjedtsége folytán
elsőrangú hírdetési orgánom.

Szlovenszkóban és Erdélyben is erősen olvasott lap

Ha még nem fizette elő, úgy

kérjen még ma mutatványszámot,
melyet díjtalanul küld a

Zsidó Ujság kiadóhivatala

Budapest, VII., Sip-utca 10.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkőraktárában
Budapest, VII., Károly-körút 17. szám, Orczy-ház.
Telefon: J. 414—92.

LA THORA

LAURENCE LÉVY-BLOCH (PARIS):

A TÓRA

• (Collection de M. la baronne Edmond de Rothschild — Bárá Rothschild Edmondné gyűjteményéből)
(Bernès, Marouteau et Cie)

Beilage des Mult és Jövő

A Mult és Jövő 1930. évi szeptember havi műmelléklete

Supplément de Mult és Jövő

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 SZEPTEMBER

Hajdu. Miklós: Utravaló — Kol Nidré előtt

Előadás joga fenntartva)*

Megyünk a templomba — édes Fiam. Hívja-várja Kol Nidré szentestéjének fehér halottasruhája apádat, hívja-hivogatja vezeklés fehérsége vándorait, zselléireit nagyvilág kislelőjének.

Lobog-ég sápadtan ünnepi asztalunkon Jom Kipur sudaras fehérláng fáklyája, tövében lélek-mécs olaja — jajsavas emlékek sóhaja... Hal-lod-e, édes Fiam, ezerszentek Jom Kipur-üzenetét?

Megyünk a templomba — én vérem, magzatom —, te viszed édesapád és édesanyád imakönyvét. Édes, boldog podgyász! Fehér asztalkendő lágyan öleli, simogatja az ünnepi machzorokat és édesapád fehér halottas ruháját, — oh, nem tudod, nem sejtet, hogy életnek-halálnak örök uttravalójával sietsz az Istenházába...

Peregnek a porszemek — én édes Fiam — homokóránkon, járjuk keserűségnek országútját, járjuk lombhullató ősznek avarát. Jönnek-jönnek fehér szárnyakon emlékvendégeink. Mennél távolabbról jönnek, annál színesebbek, annál frissebbek. Már el se válnak tőlünk. Jópajtások: fehér szárnyuk fehérsége békéltet bennünket a fehér ruhával, amelyben utolsó utunkra megyünk.

Oh, nem most találkozunk először elmúlt tavaszok bárányfelhőivel. Angyalfejes, drága bárányfelhők sétáltak régesrég a fejünk fölött, amikor métáztunk és szaladtunk a domb tetejéről és sárkányt eregettünk és amikor még nem könyyeztünk. De Ujhold táján, Elul sófárfúvó reggelein, Jom Kipur Kótajnok délideji bűnvallomásain mintha láttuk volna napoknak, időnek rohanását.

...A virágot, a drágát, az emlékeztetést és emlékeztetőt, a páfrányt, az ákáclevelet és fűszalat

*) A Mult és Jövő téli művészeti kerület bemutatóra dr. Hajdu Miklós — ergonakisérettel és szólóénekekkel színesített — legújabb munkája, amely imádságos zsidó lírájában műfaja szerint is újdonság. Legtalálhatóbban talán cevóónak: a zsidó irodalomban ismert testamentumnak nevezhetnők.

falusi kis temető sírhalmairól, legszebb könyvünkbe préseltük. Miért akartuk hosszabbítani rétvirágnak, fűszálnak, falevélnek életét? Velünk marad tán így, mi fonnyad és mulandó? Illat, szín, napsugár? Vagy vágyakoztunk, hogy csokolhassuk az imakönyvet, amelynek könnyes lapjaira fonnyadt virágok, száraz fűszalak új meg új Hallelt lehelnek...

Fonnyadt virágok...

De a mi kertünkben valók. Az istenes mezőkről. A kiskertünkben, ahol édesapám nyesegette, oltotta a rózsafákat és felfuttatta a verandára a szőlővenyigéket. Ünnepeinkre, dombtetőn sárgálló kis templomomra és szeretteinkre gondolkodok, akikkel együtt mondtunk áldást ünnepi kalácsra, ünnepi sátorra, édes gyümölcsre és sanyarúság kenyerére.

Szeretteink! Oh, elmentek már régen? Elmentek, de velünk vannak. Örök utitársaink. Látjuk az arcukat, érezzük közelségüket, halljuk a szavukat, zengően, bánatosan. Halljuk üzenetüket és nézzük, nézzük őket, valahányszor ráriadunk a valóságra, hogy napok és évek szaladnak-száguldanak fölöttünk. Elalvás előtt, álom partján milyen jó, milyen édesen nyugtató, amikor szólítjuk őket, amikor beszélünk velük...

Őszidő ez, édes Fiam. Még melegedni szeretnénk elröppent tavaszi csillogás és búcsú nélkül elfordult nyári delelő verőfényén.

Ebben a verőfényben miénk a kisház udvara, kertje, miénk az öreg körtefa. Miénk a füstös jégcsap az eresz alatt. Miénk volt a tavaszi olvadás, a kisárok az utca szélén. Csatakos vize sebesen vágatott és azt hittük, hogy rohan, rohan egyenest messzi Sóstengerbe, Sóstenger vizében a Nílussal meg a Jordánnal találkozik... Forgóbácsi kisegyszeregyes irkájából hajót készítettünk. kishajónkat bedobtuk tavaszi olvadás csillámló vizébe, hogy vigye-vigye üzenetünket messzi Szent Városba, Karmelre, Kanáánba, Machpela barlangjába,

Laurence Lévy-Bloch (Paris): Templomban
Mm. Baghal-bey el Nashishiby (Jeruzsálem) gyűjteményéből
(Bernès, Marouteau et Cie)

Rabbi Méir Baal Hanész sírjához, Rabbi Simeon ben Jóchaj lagbeómeri táncos ünnepére, vigye üzenetünket kishajónk Galileába és Jabnébe, csipkebokrához isteni csodáknak, olajfák ligetébe, vigye üzenetünket szent mezőkre, távolközelségbe, mesebirodalomba. Csodaország csodapalotáit, csodapaloták tornyait, gránátalmáját és pálmáját kisbibliánk fametszetes ábráin láttuk...

A miénk volt a berek, sok-sok sóska, rekettye, vadvirág a réten. És a miénk volt az iskolaudvar, a miénk volt a kistemplom dísze, cirádája: a borzinű, kopott oltárterítő, a régi, a fakó porajchesz... De oh, a miénk volt az oltár új bársonya is: fehér kárpitjának puha fonalát ünnepi napsugár ezüstje öleli...

Rét, mező, kishajlék nagyutcán, iskola, templom, hajnali Szelichosz, őszi lomb a sátorhoz, dér-csípte fűzfalevél Hajsájnóra, kék-sárga-piros gertyácskák minden Tórák szent vigalmára, tavaszi pászkaillat vörösszájú kemencék körül: bódító,

mármoros tavasz virága, fűszere, széderest sok kis borospohara, sok-sok jóember, régivágású hívőlélek:

— ez az én Kilem! ez a mi Kilenk!

Egy egész nagy világ!

Az én Kilem! Város és anya Izráelben!

Életében, Tórájában, köznapjaiban, ünnepeiben, imádságaiban, vele való törhetetlen, bont-hatatlan elkötelezettségünkben újból meg újból, örökkönörökké virágzanak emlékeink! Sójajok szárnyán suhanó emlékeinket mámor és ígézet könnyeknek szentségével harmatozza...

Hallod-e apai-anyai házba röpülő lelkeknek zengő muzsikáját?

Nézd, nézd! Látod: a mestergerendás szobában vagyunk.

Otthon vagyunk: a fehér asztalterítőn fehér kalács, miénk a szombat üdve, miénk Sabbosznak nyugalma, büszkesége — és megáld bennünket áldó kétékezével az apánk... Tudjátok-e gyerekek, hányadik a Perek ma délután?...

* * *

Zsellérek vagyunk e földön. Apádat — édes Fiam — a földi vándort a nagy Taliszbába és a Zsoltáros verseibe burkolják. A Tehilim aranyfonállal átszőtt köntösébe: örök útravalóul szőtte ezt számunkra a Pásztorkirály. „Aki a legfelsőnek rejtekében lakozik, a Mindenható árnyékában honol...”

Elmondjuk majd akkor a Nagy Kapuban bibliai nevünk bibliai versezetét. Pajzsunk, vértünk és címerünk ez. Velünk van egész életünkön át: tizennyolcas áldásnak háromlépéses békefohásza előtt, nap-nap után háromszor ismétljük, hogy el ne hagyjuk, el ne veszítsük bibliai versezetünknek, drágaszép Pószükünknek egyetlen betűjét sem.

„Táborozik az Örökkévaló Angyala az ő tisztelői körül és megszabadítja őket...” (Chauneh maloch Adónáj szoviv lijreov vajchalcém.)

Ez a te Pószüköd, Chájim fiam.

Chájim... Élet... Röpítsen az Ige vitorlája Istennek és Embernek tetsző szép élet vizein. ... Röpítsen az Ige vitorlája...

Lepereg az utolsó porszem homokóránkon, háromszor koppan a Chibbut Hakéver, a Nagy Cséplés vasvesszeje. És édesapád: Ábrahám fia — a Vigasztaló, Menachem ben Avróhom elmondja Pószükjét: „Szemeknek tiszta tekintete szívünket vidítja és becsületes név acélozza izmainkat...”

Igy van. Rendben. Édesapád a Nagy Kapuban igazolta magát. Vagy csak a nevét igazolta? (Mert az életünk tévelygés, fogadkozások feledése, tülekedés — gyarló portéka a szívünk, kicsiny önzéssel, kicsiny körre adagolja mértékes szeretetét. És álomparton álmodjuk, hogy jószág, oh, talán jószág is lakozik bennünk...)

„Az Örökkévaló az én Mécsesem — és Világossággá fényesíti az örökkévaló a sötétséget.“

Harmadszor koppan a Jóangyal vasvesszeje,
— Hinéni! Itt vagyunk, Uram!
és hazaérkezünk az Örök Kehilába.

Otthon vagyunk!

* * *

Dombtetőn sárgálló kis falusi templomba:
apánk, anyánk Istenházába visszaszáll a lelkünk
őszidőtájt... Elmult idők aranyfátylának ködé-
ből virágok illata száll felénk...

Házamnépéért, fiamért, érettem is pislákol
ugy-e ott öröklámpásunk kis mécsese...? Tüzére
ugy-e vigyáztok, nem fogy ki az olaj soha-soha
ezüstös poharából...? Látom-látom imbolygó kis
lángját. Nem is tudom, mi van azon sírnivaló,
hogy őszi délutánon, bűnbánó tíz nagynapnak
alkonyatán, sápadt, fénytelen fénye piciny, halk
aransávot dob aranydíszes Óraun fakószép füg-
gönyére...

„...Üdvösség házad lakóinak, akik Téged
dicsérnek. Üdvösség a gyülekezetnek, amelynek
Istene az Örökkévaló...“ Mi van azon sírnivaló,
hogy nap-nap után, korareggel és alkonyat táján
hitet teszteltek a Zsoltáros hitével!

Ugy-e értem is imádkoztok? Fehér halottas
ruhában... Sófárnak, ítékezésnek nagy nap-
ján...

Ítékezésnek nagy napja előtt, Kol Nidré
szentestjén, ekképpen áldotta régesrég az édes-
apa gyermekeit!

„— Oh, vajha feléd fordulna Égi Atyánk
kegyelmes tetszésével, vajha szívedbe plántálná
Istennek szeretetét és szerelmesévé tenne szent
Tórárnak: a jóerkölcsökben való tiszta életnek!
Szemednek világa, oh, forduljon váltig e csillag-
zat felé, ajkadat csak józan szó hagyja el és legyen
váltig erős a szíved! Kezed Istenneketsző cseleke-
deteket végezzen, lábad legyen gyorsíratú Isten
akaratának véghezvitelében: forrásod legyen ki-
apadhatatlan áldásokban. Adjon néked a Jóisten
igazságban és zavartalan nyugalomban jólétet,
becsületet megélhetést az ő atyai kezéből és ne
húsból és vérből való kéz kölcsönéből. Oh, jegyez-
tessél be Izrael jámborai és szentjei sorába szeren-
csés és áldásos életre! Ámen!“

Megyünk már a templomba, édes Fiam.

Hallod-e, hallod-e ezerszentendőknek Jom
Kipur-üzenetét?

* * *

Kegyelem kapuján
Koldusként kopogunk,
Tiznapos Tösűvő tornácán,
Bűnbánó nagynapok hajnalán,
Napesti alkonyán...

Óvinu Malkénu!
Atyánk és Királyunk
Irgalomportáján
Megtérés, vezeklés tiznapján...

Lobog-ég sápadtan
Kipurnap sudaras
Fehérláng fáklyája.
Tövében lélekmécs olaja,
Jajszavas emléink sóhaja...
Lelkeknek pajzsával, vértjével
Óvinu Malkénu!
Oh, Atyánk!
Indulunk nagy útra...

Vártája küszöbén
Kol Nidré estjének,
Én vérem, magzatom,
Suttog és simogat
Lelkeknek mécsese...
Ósamnu! Bógadnu!
Vétkeztünk, vezeklünk...
Apai áldással,
Utravaló-szóval
Életre, Kipurra,
Indulunk új útra...

Laurence Lévy-Bloch (Páris): Úton a templom felé

Lakatos László: Utazás Bergson körül

Borotvaéles arc, természetesen simára beretvált, fekete kabát, magas, álló gallér: ez Henri Bergson külső figurája. Viszont... a belső

Henri Bergson: az intuicióról szóló filozófiai elmélet, az „évolution créatrice” világszemlélete. Ragyogóan foszforeszkáló gondolatsor, helysúlyúan könnyed labdázás mázsás szellemi értékekkel, szillogizmusok és szintézisek mélysége pezsgő stílusban. (Végre) egy tudós, aki olvasmány-nak is mulatságos. Egy bölcs, aki nem untat senkit. (Saját magát sem.) Schopenhauer óta a legfinomabb, a legélvezetesebb stilista minden filozófus közül. Eredeti és érdekes gondolkozó. Hogy filozófiáját majd megcáfolják? Vagy megcáfolták már a múltban? És kiét nem? Hiszen éppen ezt jegyezte meg Schopenhauer is öngyilkos gúnnyal, hogy míg száz költői remekmű elfér egymás mellett, addig egyetlen filozófiai rendszer sem tűrheti a másikat. (Ő maga csak Plátót és Kantot ismerte el, akit tovább fejlesztett.) Egyik filozófiai rendszer sem ismerheti el a másikat, mert mindegyik igazságai szükségszerűen beleütköznek a másikéiba és ha elismeri azokat, ezzel tulajdonképpen önmagát teszi fölöslegessé... Így a nagy frankfurti mester. Igaz ez? Valóban minden filozófiai rendszer kizárólagos? Mindegyik magában hordja az alfát és az omegát? Az összes kérdéseket és az összes feleleteket? Így kellene lenni. De eddig még egyik sem jutott el ideig. Senki közülök, még Plátó, még Kant sem mondta ki az utolsó szót. Mindegyik után maradt még valami. Egy szűz tér, egy új föltevés, egy ki nem mondott ige. És milyen szép és milyen jó, hogy ez így van. Az emberi gondolkodás még nem gépiesedett el egy megmerevült dogma végtelen ismétlésében. Még van holnap. Egyik sem győzött. De valamennyiük kutatásából, tépelődéséből, kísérleteiből és megoldásaiból kialakult valami, ami az embereket megmozdította és ha (még ideig) nem is vitte előbbre, de gondolkozókká, türelmetlenekké, kíváncsiakká tette abban a körben, amelyben örökké mozogniok kell. Mindig egy körben. De örökké mozogni. Nincs egy filozófia, de van filozófia. Gyönyörű nyugtalan-ság, termékeny terméketlenség!... Bergsont is meg fogják cáfolni. Mint mindenkit. Meg fogják cáfolni holnap, amikor már nem lesz. Megcáfolták már tegnap, amikor még nem is volt. Igaza lesz és a többieknek is igazuk lesz. Tévedni fog és a többiek is tévedni fognak. Ez a filozófia.

Különös ember, a Prédikátor és a Spinoza véréből. Filozófiája mellett megemlégettük arcát. Ruháját. Gallérját is. Most még valamit, ami sem a külső, sem a belső Bergson. Sem könyve, sem gallérja, de valami... egy furcsa atmoszféra, ami beborítja ezt a nagy gondolkozót és ami nélkül nehéz őt elképzelni. Mint egy francia író mondja róla, ezt az embert el kell fogadni egész legendá-

jával együtt. A képzetekkel, amik körülötte kialakulnak és amik önálló életet élnek, akár csak egy ember. Ezek: az aszkétikus, egyben elegáns külső. Spirituálisan, szellemien elegáns. Azután: a származás. Francia filozófus a Descartesok és a Pascalok sorában és egy írországi zsidó családból való, aki szellemileg ott állt a jeruzsálemi héber egyetem bölcsőjénél. (Érdekes, hogy filozófiája pontosan két másik nagy zsidó gondolkodó, Freud és Einstein művével párhuzamos.) Továbbá: primadonnaszerű népszerűsége. Ha előadást tart az egyetemen, hosszú autósor a kapu előtt. Royalista grófok, gazdag bankárnők. És a teremben ugyanakkor diákhallgatóin kívül legprogresszívabb intellektuellek, papírvékonyágú arcok, csillogó pápaszemek. Ezt a filozófust egyszerre reklamálták maguknak royalisták és szindikalisták, szobatudósok és műkedvelők. Egy ifjúság, amit a nagy matematikus Henri Poincaré (semmi köze a háborús elnökhöz) nevelt meg a tudományos gondolkodás legszigorúbb diszciplinái szerint és ugyanakkor ködös rajongók is. Mindenki az övé akart lenni. Egy tudós, aki népszerű.

Elismerem: mindez első látszatra ellene is szólhat. Schopenhauer nevét nagyon kevesen ismerték, amikor meghalt. És igaza van André Gidenek: a tartós dicsőség nehezen érik meg. Ami könnyen lett, könnyen is múlik. Ami meg akar és meg is fog maradni, olyan új, hogy tőle az emberek óriási többsége (az első pár évtizedben) szükségszerűen visszahőköl. És egyáltalán nem véletlen, hogy ma világhírű nevek élete küzködésben és társtalanságban telt el, amíg művük lassan meghódította azt a világot, amit ők elveszítettek. De... Ha a siker nem is bizonyít szükségszerűen valaki mellett, nem okvetlen bizonyít ellene sem. Bergson a filozófusok közt (ezt nem lehet tagadni) a szerencse fia. Aránylag könnyen hullott ölébe minden, egyetemi katedra, akadémiai tagság, irodalmi szalonok, tömegsiker, népszerűség, sok tízezres példányszámok és Nobel-díj. Egy kicsit már életében is halhatatlan, anélkül, hogy túlélné magát. Még itt van, de már szobor. Egy kicsit talán zavarja is. Talán akadályozza a szabad mozgásban. De mégis... Ez a sok minden, ez az érdekesség, ez végül is belőle áradt ki. Ő tehát azért, ami körülötte van. Valamit ő is hozzáadott a legendájához. És ezért: nem feltétlenül biztos, hogy a sikere ellene szól.

De egészen biztosan mellette szól, hogy a siker nem tudta korrumpálni. Világhírétől nem lett sem olcsóbb, sem fontoskodóbb, sem selejtesebb, sem nagyképűbb. Pártot sem foglalt. Hiába reklamálta őt magának egyszerre szélső jobb és bal. Ment mindig egyenesen. Mindig a maga útján. Amelyen — melyik filozófus mondhatja el magáról? — milliók követték.

J. Bielinky (Paris):
Egy párisi zsidó festőnő —
Mme Laurence Lévy-Bloch

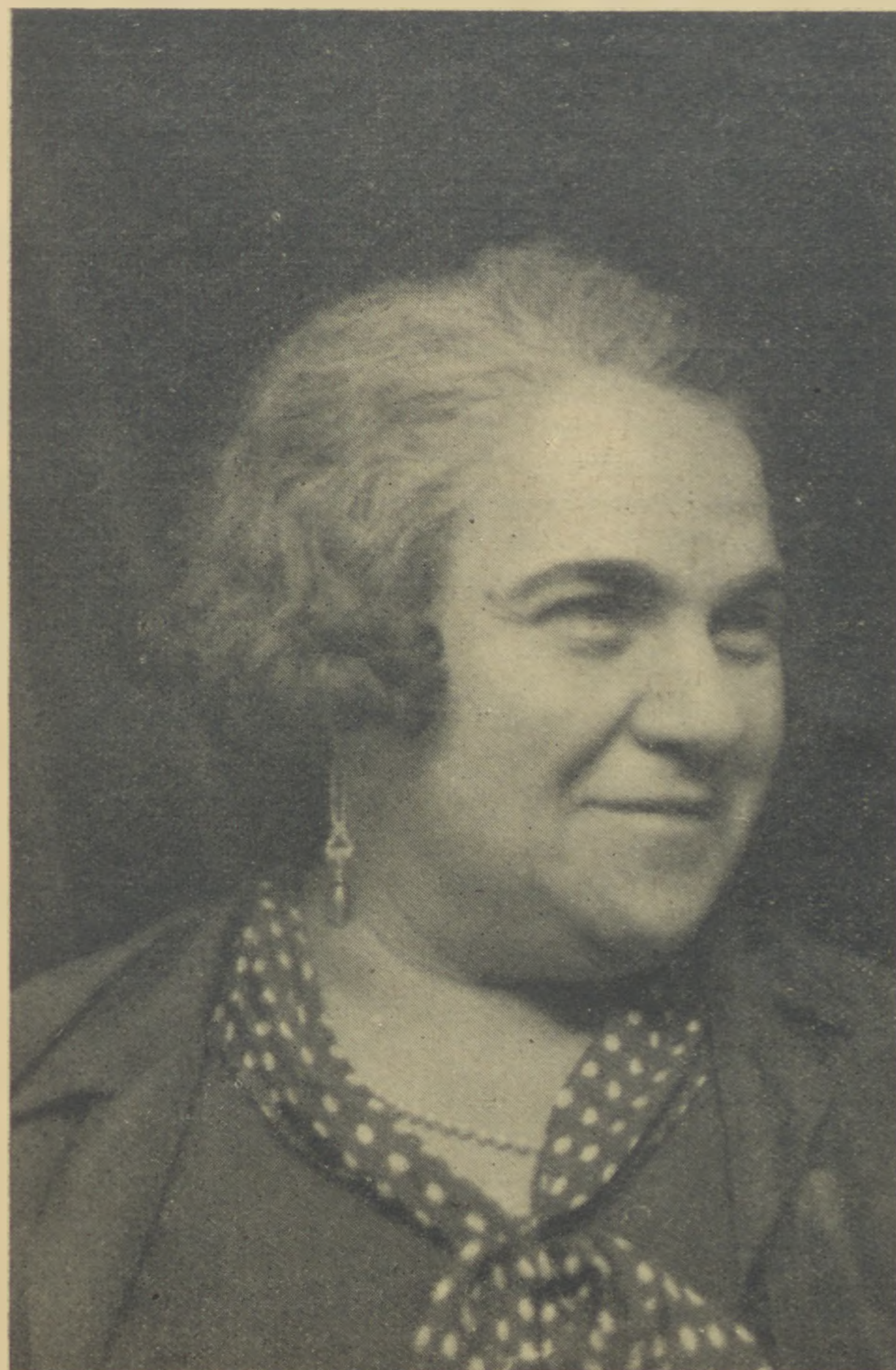
I dők jele, hogy ma már Párisban is tért hódított a zsidó szellem a művészetben. Madame Laurence Lévy-Bloch, ez a született franciaországi zsidó festőnő nem tartozik a szélsőséges irányzatúak közé, akik az antik művészet jól bevált tradícióit elvetik. A párisi Belle-Ville, a Montparnasse, a Marais-negyed zsidó néprétege szolgáltatja az ő típusait. Egy-egy zsinagógai jelenet, ami az ő ecsetjét megragadja, vagy öreg, fáradt zsidó típusok, kispolgárok stb. Alakjai nemesebb zsidó arcvonásokat tükröznek vissza. Az ő alakjai zsidó alakok, a tipikus francia zsidó életből.

Manapság, hogy Goethe szavaival éljünk: „sokat beszélnek és keveset rajzolnak“. Az új irányzatok bizony nem mutatják a zsidó életet szép vonásaiban. Az úgynevezett „forradalmi csoportok“ művelői messze eltávolodtak a művészeti hagyományoktól, Párisnak nagyszámú zsidó művészei közül igen sokan negligálják a rajzot, a festészetnek ezt az alapját. Kevesen vannak, akik ceruzával kezükben elindulnak, hogy kartonra vessék a párisi zsidó tömegek életéből kinálkozó jeleneteket, amelyek hol tragikusak, hol kedvesek, hol humorosak, hol pedig groteszkek, mely jelenetek megörökítése gazdagíthatná a „zsidó művészetet“.

Ezek a problémák, a szélsőséges irányzatokról, a tradíciókról a művészetben, valamint a zsidó művészet ma napirenden vannak Párisban. A zsidó művészetről beszélnek mindenfelé. Sőt, tervbe van véve, hogy Párisban rendezzenek egy nagy tárlatot, amely kizárólagosan zsidó művészeknek zsidó tárgyú képeiből álljon, vagyis bemutassa magát a zsidó művészetet, s csak a művészek közötti pártoskodás és versengésnek köszönhető, hogy ez a hatalmas tárlat még nem tudott létrejönni.

Az a tény, hogy valaki véletlenül zsidó családban született, ez a körülmény egyedül nem sokat jelent a zsidó művészet szempontjából. Ha egyáltalán lehet beszélni korunk zsidó művészetéről, úgy csak dicséretes lehet, ha kiemeljük azon művészeket, akik művészetükkel a zsidó szellemet szolgálják, mert egyébként oly óriási és annyira széthúzó és ellentétes a zsidó születésű festők tábora, hogy ilyen alapon homogén tárlatot rendezni a legnagyobb abszurditás lenne. Mert még a zsidó művészek között is igen sok különbség van az egyes országok zsidó szellemű művészei között, már azon egyszerű oknál fogva is, hogy a különböző nemzetek zsidó művészei az illető országok kultúrája által amúgy is befolyásoltatnak.

Laurence Lévy-Bloch nem destruktív. Ő nem rombol le semmit, nem karrikírozza a természetet, nem tesz nevetségessé semmit. Ő egy tényt

Laurence Lévy-Bloch párisi festőművésznő

revellál előttünk, azt, hogy a Belle-Ville vagy Marais zsidó negyedének szegény asszonyai az ő ábrázolásában époly szabályos szép vonásúak, mint az antik Júdea asszonyaié. Rajzainak egy szériája nemsokára album alakjában fog megjelenni. Az ő művei távol állnak attól a szenvedélyes művészeti formarombolástól, amely napjainkban a görög-latin tradíciókat rombolja.

ÚJ HÉBER KÖNYVEK.

Palesztina kapuit bezárták a bevándorlók előtt. Ezzel egy időre megakadt a fizikai, gazdasági fejlődés megszokott gyors, lüktető folyamata. De Palesztina szellemi fejlődését nem lehet egy egyszerű rendelettel megállítani. Hatalmas lépésekkel halad előre a szellemi produkció. Sőt, talán sohasem volt biztosabb, mint éppen ma, hogy Palesztina a zsidóság szellemi centrumává fog válni.

Szerkesztőségünkbe hétről-hétre az új héber könyvek és hírlapok egész sorát hozza a posta. Napilapok, hetilapok, folyóiratok, szépirodalmi és tudományos munkák, fordítások.

Dr. J. Szafir: *Chalucé hat'chija* („A feltámadás úttörői“, „Darom“-kiadás, Jeruzsálem 5690) című könyvében érdekes és megkapó rajzokat ad a Palesztina-mozgalom vezéireiről és közkatonaíróiról. Egymásután sorakoznak fel rövid karcolatokban a nagy feltámadás halhatatlan hősei, akik a leg-

különfélébb utakon szolgálták és szolgálják még ma is ugyanazt a célt. Herzl, Nordau, Ussischkin, Wolfsohn, Achad Haam a politikusok, Menachem Schinkin, Leonora Szmolenszkin, Eszter Rachel Kminszy az igazi chalucok és Boris Schatz, Abel Pan, Berman a művészek.

Sokkal szomorúbb krónikát beszél el *L. Zenziper*: „Az üldözések tíz éve“ (A „Kibbuc galujoth“ társaság történelmi bizottságának kiadása, Tel-Aviv, 1930) című művében. A cionista-mozgalom történetét tárgyalja ez a könyv, Szovjet-Oroszországban az utolsó tíz év alatt. És ez a történet valóban az üldözések története. A nacionalista törekvéseket halállal és száműzetéssel büntetik és az oroszországi cionisták izzó lelkesedését nem egyszer fagyasztotta meg Szibéria jege.

Palesztinában a nők politikailag teljesen egyenjogúak a férfakkal. De megmutatják egyenrangúságukat az iroda-

Laurence Lévi-Bloch (Páris): Le Schlemiel
(báró Edmond Rothschild gyűjteményéből)

lom terén is. Most jelent meg *Ráchel Feigenberg*: „Lis'nata-jim“ („Két év múlva“, Stibel-kiadás, Tel-Aviv, 1930) című regénye. Könyvének az író ezt az alcímet adta: „Regény szerelem nélkül“. Érdekes és pszichológiailag pompásan alátámasztott képét adja a palesztinai kolonisták életének. *Anda Pinkerfeld*: „Jamim dovavim“ („Remegő napok“, Jeher-kiadás, Tel-Aviv) című nagy feltűnést keltett vers-kötetéből mult számunkban közöltünk néhány finom hangulatú költeményt. A modern lira gyöngyei.

A „D'vir“ (Tel-Aviv) kiadásában több nagyértékű tudományos munka látott újabban napvilágot. *Prof. dr. I. Klauzner*: „A második szentély fénykora“ című történelmi tanulmánya, egy Misna-kiadás *Ch. N. Bialik* magyarázataival és egy irodalmi antológia: „Dor-dor v'szófráv („Nemzedékek és íróik“), *Bialik, Ravnitzky és Fichman* szerkesz-

tésében. *Zwi Har-Zahav*: „L'son dorénu“ („Nemzedékünk nyelve“ Mori-kiadás, Tel-Aviv, 1930) című munkájában tudományos kritikával ismerteti a héber nyelvben az utóbbi évtizedek alatt tapasztalható jelenségeket.

Hatalmas lendületet vettek a fordítások is. Megjelent héberül *Max Nordau*: „Sinn der Geschichte“-ja, lefordították *Emile Coue* híres könyvét az „Autosuggestió“-t és *Emil Ludwig*: „Napoleon“-ját, *Romain Rolland*: „Mahatma Gandhi“-ját, *Biró Lajos*: „Bazini zsidók“-ját stb.

Mindezek csak szemelvények. A palesztinai héber irodalom nagyságáról és értékéről csak akkor tudunk igazi fogalmat alkotni, ha elővesszük a jeruzsálemi zsidó nemzeti könyvtár kiadásában megjelenő „Kiriath Széfer“ negyed-éves bibliografiai revüt. Minden száma hatalmas, több mint 150 oldalra terjedő kötet, amely kizárólag a megjelent könyvek felsorolásával és egy-kétsoros ismertetésével telik meg. A legújabb szám nem kevesebb, mint 540 új héber könyvet mutat be, azonkívül tartalmazza az 1900-ig megjelent peszachi Hagadák teljes felsorolását.

Patai György.

Peterdi Andor: Világ, világ ...

*Világ, világ, félelmes, csodavilág!
Dübörgő, zengő, fénylő harmoniák:
Viharzó éjjelek, madárdalos reggelek,
Örökké vagytok, lesztek, de én, én elmegyek!*

*Nem is megyek, de úgy visznek feketébe,
Utálva, iszonyodva, félve,
Engem, aki ámultam, rajongtam, daloltam
S a gyönyörűnek szent bolondja voltam.*

*S kalászt ringat majd ezután is a szél,
A vándormadár is ujjongva utrakél,
Felhőcsapatok vonulnak, a szép csillagok kelnek,
S májusban: virágok, füvek, fák, szerelmek.*

*S a városok kinja, láza, zord életritmusa zug,
S mélabut ringatnak a szelid, kicsi faluk.
Az erdő fenyegetve áll, s vesztébe rohan folyó, patak,
S a roppant tengerek is örökké morajlanak.*

*Vonatok vágatnak, gurulnak, kattognak tovább,
Habsolják a kontinens millió mérföldes,
Hegy-völgyes vad távolát.
S a magasban kerengő csöpp, szürke aeroplánok:
Sűrű rajokban furják a világot.*

*S a mélységben szántanak, vetnek és kaszálnak,
S a legelő felé porfelhőkben baktatnak a nyájak,
Cigányok is hegedülnek, dudások is dudálnak,
S a hegyipásztorok mélézva furulyálnak.*

*S a nemzetségek sokasodnak, törtetnek, remélnek,
S lesznek vig lakodalmak, szomoru temetések,
Térül-fordul a sors, ujjong, sir, lázong
Sok-sok millió élet:
Akkor is ha már nem leszek s akkor is, ha már nem élek!*

Dr. Seltsmann Rezső: Egy lap a zsidó martirológiából

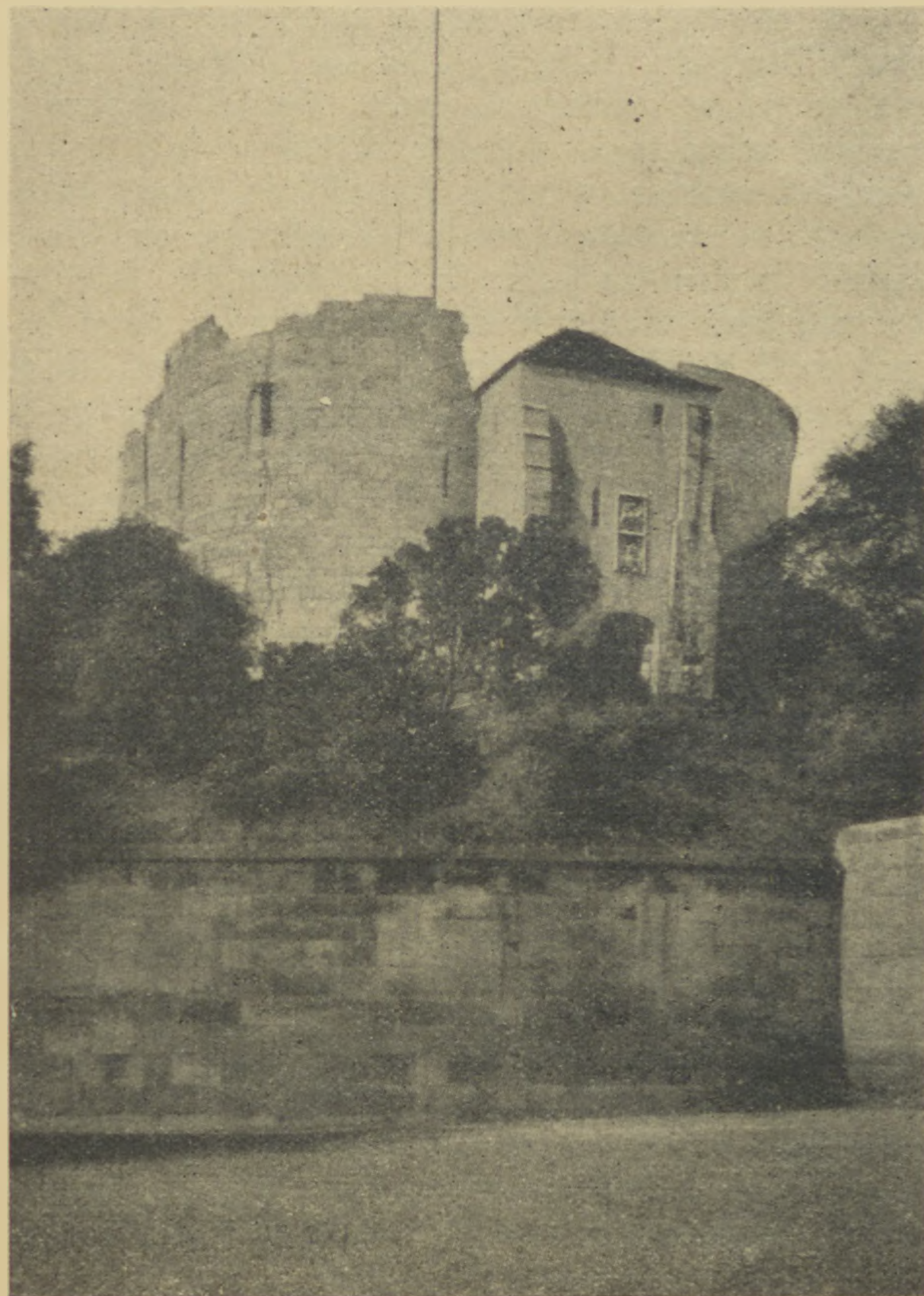
„**O**srégi vártorony érintetlen kőomladékai kísértiesen merednek ki a híres angol egyházi székhelynek, York katedrálisának, a gótstílus műremekének közelében. Az egykor zártkapus, rejtelmes középkori királyi vár ma nyitott múzeum, mely semmi mást nem rejteget, mint martirhalált halt zsidók befalazott csontjait és az elképesztően borzalmas és hasonlat nélkül álló kinok közt kimult ártatlan és hősies lelkű martirok örökké ott kísértő árnyelkeit.

1189-et írtak akkor, amidőn I. Richard angol király koronázási ünnepségére a yorki zsidó hitközség két legtekintélyesebb és legvagyonosabb tagját, Joscét és Benedictet küldte el képviselőül Londonba. Mindkettő ismeretes volt nagy tekintélyéről, mert a királyt és az egyházi főurakat egyaránt financirozták, úgy, mint előttük a legjelentékenyebb középkori angol-zsidó financkapacitás, Aaron Lincoln, aki szintén a yorki zsidóság vezetője volt és akinek háza Lincoln városban máig is teljes épségben fenn áll. Az idő azonban, melyben a két kiküldött útra kelt, összehasonlíthatatlanul rosszabb volt, mint még alig egy nemzedék előtt. Richard koronázási éve a pogromok éve volt. A pogromok végigpusztították Anglia valamennyi zsidó hitközségét és szellemi hátterük a harmadik keresztes hadjáratra való előkészület volt, míg materiális okuk kizárólag a zsidók vagyonának elrablása és a hitelezőktől való szabadulás volt. Ez a két körülmény annyira szembeszökő és a fennmaradt egykorú leírások, okmányok annyira nyilvánvalóvá teszik azt, hogy vitatkozni felette nem lehet. A dokumentumok közt van nem egy, amely a bírói eljárást tükrözteti vissza s élénken bizonyítja, hogy Angliában büntetlenül sohasem lehetett garázdálkodni. Maga a király követelte és rendelte el az erélyes büntetést, mely azonban sohasem érte el az igazi tetteseket. A yorki szörnyűség is csupán a király távollétében történhetett meg, mert Richard koronázása után csakhamar keresztes hadjáratot vezetett. Amint a király elutazott, a fanatizált nép dühe elementáris erővel lobbant fel. A két yorki küldöttet már előzőleg elfogták és Benedictet kitérésre kényszerítették akarata ellenére. Ez a nagytekintélyű pénzember pár hét múlva, mint visszaeső zsidózó (judaizáló) meghalt és tettemét se zsidó, se keresztény temető nem akarta befogadni. Így hogy hatósági úton kellett elföldelni. Két héttel később özvegyét és gyermekeit saját házában égették el.

A yorki mészárlás erőszakos gyujtogatással kezdődött s a mob már előre meg volt szervezve. A rendesebb városi lakosság itt is, mint máshol, távol tartotta magát az excessusoktól. Lelketlen, gonosz izgatók, így vidéki gentryk s főleg egy fanatikus praemontrei szerzetes voltak a tömeg vezetői. Az előbbieket egyszerűen azon okból, hogy a zsidó hitelezőktől ily módon szabaduljanak meg.

Hogy ez a gettók megtámadásánál mindig vezető ok volt, azt valamennyi szervezett zsidóüldözés, főképp pedig az 1529. bazini vérvád és az annak nyomában fellobbanó tömeges máglyák is bizonyítják.

A yorki zsidók vezetője, Josce a királyi vár kormányzójához fordult segítségért, hogy élete és vagyona forog kockán. A kormányzó menedéket adott neki és családjának, de a mob felgyújtotta

Cliffords Tower (York)

A yorki középkori vár, a zsidó mártirok csontjaival

házát, miután kifosztotta azt. Csakhamar az egész gettó elhamvadt és az egész zsidó lakosság a királyi várban talált menedéket. A szerencsétlenek azt hitték, hogy a dühöngő vihart ugyanúgy bevárhatják biztos fedezék alatt, mint a norvichi zsidók, akik szintén a kormányzó védelmét élvezték és később visszatérhettek gettójukba. Azonban nem így történt. A yorki vár parancsnoka egy napra eltávozott s midőn vissza akart térni, a mob megakadályozta ebben, a sheriff pedig, akinek a tömeget le kellett volna szerelnie, rendszeres támadó csapatot szervezett a várerődítmény s így az egész zsidóság ellen. Rövidesen azonban megbánta, de amikor le akarta szerelni az irreguláris hordát,

akkor már késő volt, mert a tömeg csupán uszítóira hallgatott, így elsősorban a már említett praemon-trei barátra, aki az egyetlen áldozat volt a támadók részéről, mert egy ledobott kő éppen őt sebezte halálra. Hosszú, vésteljes napok multak el s az összezsúfolt zsidóság teljesen élelem nélkül maradt a várban. Együtt vitatták meg a reájuk bízott szomorú gyülekezet sorsát. Josce és a kiváló rabbi. Jomtób de Joigny, akit Észak-Franciaországból hívtak meg s aki némely feltevés szerint szerzője a „Kol-Nidré“-machzor egyik legpoétikusabb benyomásainak: „Ki hinné kachómer“.

A XVIII. századi angol keresztény archeológus, d'Blaissiers Tovey, „Anglia Judaica“ című értékes adatgyűjteménye, mely alapját képezi a későbbi angol-zsidó történetírásnak, közli azt a beszédet, amelyet a tudós Jomtób de Joigny rabbi intézett mártirsorsra rendelt hitközségének. Ez a beszéd ugyan apokrif és Heminburgh korábbi krónikájából van átvéve, egyben pedig nagy hasonlatosságot mutat Josephus Flavius római-zsidó történetíró egyik hasonló közleményével, de mégis világosságot derít azokra a borzalmakra, mellyel a bekövetkezett katasztrófát már a középkori felfogás igyekezett megmagyarázni. Midőn az éhség tetőfokát érte el s a férfiak is elaléltek a sok nélkülözéstől, segély pedig nemcsak, hogy nem jött, de a fenyegető veszély kívülről nőttön-nőtt s félő volt, hogy a fékevesztett indulatú vad hordák behatolnak s megbecstelenítik hozzátartozóikat, az ősz rabbi ezt a beszédet intézte gyülekezetéhez: „Izrael férfiai! Isten, a mi Atyánk, akit senki felelősségre nem vonhat, úgy rendelte el, hogy a mai napon az Ő törvényeiért meghaljunk. Előttünk leselkedik a halál s így nem marad más hátra, mint mérlegelni azt, hogy mi módon halhatunk meg legdicsőbben. A menekülésre remény többé nincs! Ha ellenségeink kezeibe kerülünk, akkor nemcsak kegyetlen, hanem becstelen halállal halunk meg, mert azok nem csupán kinezni, hanem megbecsteleníteni is fognak bennünket. Ezért én azt tanácsolom nektek, hogy életünket önként adjuk vissza Teremtőnknek és ne várjuk be hóhéraink művét. Cselekedetünk észszerű is és törvényes is s ezt hasonló esetben őseink is gyakorolták.“

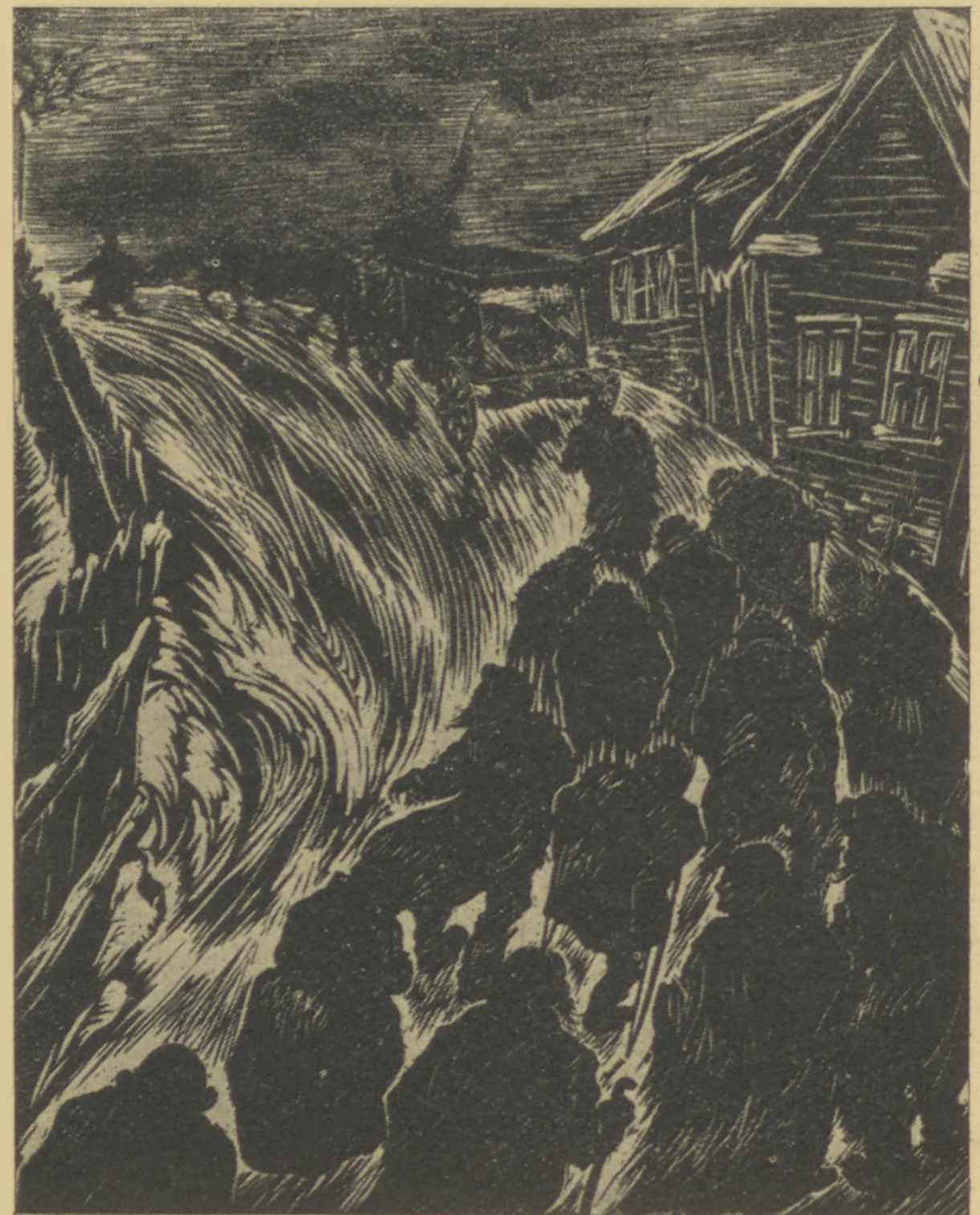
A szomorú áldozatok megdermedten hallgatták az ősz rabbi utolsó beszédét, majd az élni-vágyók nemtetszésüknek is kifejezést adtak. Ez utóbbi kis csoportot elkülönítették a rabbi és Josce, míg a többiek azonnal elkészültek a halálra. A két hősllekű vezető erre elégettette az összes értéktárgyakat és szent tekercseket, majd azonnal hozzáláttak a borzalmas áldozáshoz. A példát a szent élete miatt köztiszteletben álló rabbi adta meg s előbb feleségét, majd gyermekeit ölte meg egy éles késsel. Őt követték a halotti ima halk éneklésével a többi családfentartók, míg végül csupán Jomtób rabbi és Josce, az egykori leggazdagabb angol zsidó maradtak elevenen. Most Josce kérte a rabbit, hogy ölje meg őt s midőn ez is be-

teljesedett, Jomtób de Joigny saját szívébe döfte a kardot.

A várból kitóduló füst a kívül táborzó gonosztevőket izgatottá tette, de midőn reggel behatoltak, nem találtak mást, mint néhány össze-száradt, alig élő kísérteties lényt s a hullák százait. A dúvadakat megszegyenítő horda, jóllehet rögtön hallotta és látta a szörnyű tragédiát, mégse irgalmazott a néhány elevenen megmaradt áldozatnak s ezeket is azonnal lemészárolta afeletti dühében, hogy kincseihez nem juthatott.

Midőn a király hadjáratáról visszatért, azonnal igyekezett felelősségre vonni a bűnös izgatókat, de ezek elmenekültek. Ezek közt tizenegy, zsidóknak eladósodott báró volt s ezek ellen formális peres eljárást bonyolítottak le, melynek következtében az illetők vagyonát elkobozták. Életével azonban egy se lakolt. A főizgatók részint Skótországba menekültek a király haragja elől, részint beálltak keresztes lovagoknak s azzal a yorki zsidók szörnyű tragédiája lekerült a napirendről.* A modern város díszes épületei közül azonban máig kísértetiesen merednek ki a Clifford-torony kopár kövei, melyeket zsidó mártírok csontjai forrasztanak össze.

* Lásd Albert Hyamson: A History of the Jews in England. (2-nd ed.) és I. Jacobs: The Jews of Angevin England, továbbá Transactions of the Jewish Historical Society (pastim).

A. Friedländer (Riga):

Jüdisches Begräbnis

Zsidó temetés

DR. SÓS ERNŐ:
KÜLÖNVÉLEMÉNY A NAPTÁRREFORMRÓL

Nem akartuk a zsidó hitközségeknek a Népszövetség naptárreformja ellen indított akcióját megzavarni és azért csak most, a tiltakozó aláírások gyűjtésének befejezése után közöljük alábbi cikket, amely a kérdést egészen más világlátásba helyezi.

A Népszövetség közismert politikai szerepe mellett még sokféle másirányú s amannál eredményesebb működést is fejt ki, mely igyekszik az emberiség javát nemzetközi alapon előmozdítani. Egyik albizottsága a már évek óta húzódó naptárreformot akarja dülőre vinni s ilyen célú javaslatok és határozatok ellen a külföldi zsidóság mozgalmat indított, melynek hullámai hozzánk is elértek. Hogy mi e naptárreform lényege s hogy valóban oly veszedelmes-e a zsidóságra, mint azt állítják, — ezt akarjuk a következőkben megvizsgálni.

A mi jól megszokott s immár közel 350-éves polgári naptárunknak főképp a következő hibái vannak: 1. Hónapjai nem egyenlő hosszúak, van 28-, 29-, 30-, 31-napos is és semmiféle egyszerű szabály sincs e változatosságban. 2. Minden év a hét más és más napjával kezdődik, így például 1930 január 1-e szerdára esett, 1931-é csütörtökre, 1932-é péntekre, de már 1933-é vasárnapra (mert 1932 szökőév). 3. Ha tudjuk is, hogy az év például szerdával kezdődik, azért az év többi napjairól még nem tudhatjuk, hogy a hét mely napjára esik, mert például március 1 lehet szerda, de lehet csütörtök is. 4. Az ünnepek némelyike az év más és más napjára esik (így például husvét március 22-e és április 25-e között ingadozhatik). Tudvalevően a pontos dátumot a nicaei zsinat állapította meg főképp annak elkerülésére, hogy zsidók és keresztények ne ünnepeljenek ugyanazon a napon. (Közbevetőleg jegyzem meg, hogy e célt teljesen nem sikerült elérni.)

Mind e hibák — egyéb apróságoktól el is tekintve — nem nagyon jelentékenyek, hiszen máskülönben nem tartotta volna magát e naptár a mai napig, azonban a mostani, mindenütt egyszerűsítésre, racionalizálásra, törekvő életberendezésünkben sok fölösleges munkát okoznak, vagy talán helyesebben, e hibák kiküszöbölése lényegesen könnyítené sok gazdasági és tudományos ügy elintézését. Gondoljunk például arra, hogy ugyanoly fizetést kap a tisztviselő a 28-, mint a 31-napos hónapban; mindenféle esedékségnél elő kell vennünk a naptárt, nem esik-e szünnapra egy bizonyos dátum; statisztikai havi kimutatásoknál például a februári és a márciusi adatokat helyesen nem is lehet összehasonlítani, hiszen az utóbbi 14%-kal hosszabb időtartamra vonatkozik, mint a másik.

Sokféle módon lehet e bajokon segíteni — a Népszövetség előtt is körülbelül 80 többé-kevésbé különböző megoldás fekszik — és talán éppen e sokféleség hátráltatja a végleges döntést, hiszen minden tervezetnek társadalmi, vallási, gazdasági, tudományos előnyeit és hátrányait kell mérlegelni, mindegyiknek vannak védői és támadói. Egyike a legradikálisabb tervezeteknek az év $365 = 73 \times 5$ napját hetek helyett ötnapos csoportokra osztja, ilyen csoport 73 van egy évben; ezt a szovjet. talán éppen a tradícióktól való erős eltérése miatt, már életbe léptette, de ép ezért legkisebb az esélye, hogy a Népszövetség is elfogadja. Valószínűbb azoknak a tervezeteknek elfogadása, melyek szerint az év $365 = 52 \times 7 + 1$ napját 52 hétre bontanák és ezen kívül még egy (szökőévben két) külön nap. Ha ezt a tervezetet például 1933-ban elfogadnák, a zsidó Sabbosz 1933-ban szombatira esne még, de már 1934-ben péntekre,

1935-ben csütörtökre, 1936-ban szerdára, 1937-ben hétfőre (mert 1936 szökőév), 1938-ban vasárnapra és 1939-ben megint szombatira. Azok a felekezeti körök, kik e kérdéssel foglalkoztak, azt állítják, hogy a Sabbosznak e folytonos bolyongása lehetetlenné tenné a Tórához hű zsidóság részére a szombat tradicionális megtartását.

Nézzük meg közelebbről, valóban így áll-e a dolog! Az orthodox zsidó eddig is meghozta azt a jelentős áldozatot, hogy ott, ahol a törvény vasárnapi munkaszünetet ír elő, a hétnek csak öt napján dolgozott, csak öt napján tartotta nyitva üzletét. A naptárreform folytán nem rosszabbodik helyzete, mert hiszen az teljesen mindegy lehet neki, hogy akkor pihen, amikor a keresztény szomszédjának szombatja vagy péntekje van. Neki csak minden év elején meg kell néznie a luach-ját és az egész évre meg tudja mondani, mely hétköznapra esik az ő Sabbosz-ja. Éppen ellenkezőleg, még bizonyos előnyt is látok számára e berendezésben; így például 1938-ban azt látja, hogy a Sabbosz mindig vasárnapra esik s így együtt ünnepelhet máshitű felebarátjával, tehát legalább ebben az évben a szombattartó — a sómer Sabbosz — nem kerül gazdaságilag hátrányba a szombatot szegőhöz, a mechallél Sabbosz-hoz képest. Minthogy ilyen évek átlagban hétévenként ismétlődnek, azt hiszem, áhítva fogja várni ezeket a semitto-éveket.

De nézzük most a zsidóságnak egy másik nagy tömegét! Mindnyájan tudjuk, hogy a gazdasági viszonyok folytán nagyon sokan, jó zsidóérzésűek, kénytelenek a szombattartás szigorú parancsa ellen vétetni. Fájó szívvel, többé-kevésbé furdaló lelkiismerettel teszik, de megteszik, mert a saját maguk, a családjuk megélhetése érdekében kénytelenek vele. E nagy tömegnek ilyen semitto-évek valóságos áldást jelenthetnek. Menjünk csak el a neolog templomokba kettős-ünnepen, ha az szombatira és vasárnapra esik, — mennyivel nagyobb tömeg ájtatoskodik a második napon, mint az elsőn; mennyivel többen járnak péntek este templomba nyáron, mint télen. Mit mutat mindez? Azt, hogy sokan vannak, kik vallásos életet szeretnének élni, de a mai gazdasági körülmények folytán nem képcsek rá. Ezek részére az új naptártervezet némely évben felszabadulást jelent.

Hogy a Sabbosz nem esik össze a polgári szombattal, az egy ideig különösnek fog tetszeni, de utóbb épúgy nem csodálkozunk rajta, mint azon, hogy Ros-Hasónó nem esik január elsejére és hogy Pészachot és Husvétot nem ugyanazon napon ünneplik; ily értelemben a tervezet zsidóságunkat még öntudatosabbá fogja tenni. Csak arról kell majd gondoskodni, hogy a törvényekben és rendeletekben (például törvénybe idézés, szombati írás alól való fölmentés) szereplő szombat a zsidó Sabboszt jelentse. Ha ez megtörténik, úgy a naptárreform, amennyiben életbelép, a zsidóságnak nem árthat, sőt bizonyos mértékben még használhat is.

Azoknál pedig, akik egyáltalában nem törődnek a szombat szentségével, áll a talmudi elv: „*Mutáv sejhu sógegin veál jehu mezidin!*“ A szombati boltnyitás legalább nem lesz mindig tudatos Sabbosz-megszegés.

Somlyó Zoltán: Forogj, forogj . . .

Forogj, forogj, órakerék!

Hajtsd az Időnek vérmes erét!

Biztasd a dolgot, kergesd a kezét!

Ugyis mind odahullunk eléd . . .

Forogj, forogj, órakerék!

Pörgesd a szív nyarát, telét!

Én már lehúztam a felét.

Mikor állunk meg, vén cseléd? . . .

Jemeni szegény

Rebeka Avívi (Jeruzsálem)

„Slachmonesz“

M. Nárkisz (Jeruzsálem): „A babák anyja” — Rebeka Avívi

Fontos helyet foglal el a fiatal Rebeka Avívi az Erec-Jisraelben alkotó asszonyok között. Művészi babái valóban zsidó termés, igazi zsidó művészet nagyértékű kifejezői. Rebeka Avívi olyan anyagot választott magának, amely egyáltalán nem szobrászi — a szövetet. És sikerült neki ebben az anyagban megközelíteni a régi probléma megoldását — a kis figurák színezését. A szobrásznő, — mert Rebeka Avívi kétségtelenül az — még túl is ment ezen a problémán, életet és lelket varázsolt babáiba és igaz kifejező erő.

Nagy tehetséggel uralkodik a textilanyagon, tetszése szerint nyújtja és idomítja azt. Sok ízléssel fogja meg a humoros tárgyakat és előkelő finomsággal juttatja őket kifejezésre babáiban.

Veleszületett humorisztikus tehetségével, Rebeka Avívi, aki a „Becalél” növendéke volt, már akkor is, tanítvány korában, ki tudta emelni a hangsúlyozni valót elsőrangú karrikatúráiban, melyeket Schatz professzor még ma is őriz saját műtermében. Ezt a jellemző erőt sikerült átvinnie a szobrásznőnek babáira is, amelyekben a humor és a művészet nagyszerű összhangra talált. De az anyagban és tárgyban rejlő kuriózumok ellenére is teljesen mentesek ezek az alkotások az anekdotaszerűségtől. Így babái a modern palesztinai kissozobrászat díszéivé váltak, — ha ugyan nem ő az egyetlen, akire a modern kissozobrászat kifejezés ráillik.

Erec-Jisrael életét ábrázolni a babákkal, ezt a célt tűzte ki a szobrásznő maga elé és el is érte ezt teljes sikerrel. Minden egyes alakjával egy-egy prototípust teremtett meg, különösen nehéz dolog egy olyan soktipusú országban, mint Erec-Jisrael, ahol ezenfelül a típus banálissá tétele is fenyeget. De Rebeka Avívi babái humorral át-

itatott zsánercsoportok, egyszerűség és bensőség jellemzi őket.

Olyan alkotások, mint a „Mabszut” (Jó órában), „Jemeni szegény”, „Alamizsnaosztó”, „Öregség”, „Szombati séta”, „Misloach manoth”, „A templom felé”, „Flört az öregek telepén”, stb., szívünkhöz szólnak élénkségükkel és megvan bennük minden, ami szükséges ahhoz, hogy hozzánk kösse őket és intimekké tegye számunkra. Különös mély hatást tesz a két ellentét, a „Jemeni szegény” és az „Alamizsnaosztó”. Itt egy csontos öreg, amint zsákját viszi, arca elkínzott a sok szenvedéstől, ott az alamizsnakiosztó, testes, körvér, jóllakott, kerek telihold képpel, melynek minden vonásáról lerí a jólét, gögösen feszít pazar ruhájában.

Játszi könnyedséggel használja a szobrásznő az anyagot, hajlékonnyá teszi és illővé, amint kell. De a kifejezést nemcsak evvel az egy eszközzel éri el, hanem a kompozíció vonalával, amelyet átérzéssel és megértéssel alkot meg, továbbá a ruhákkal és a többi apró ízléssel és szeretettel kidolgozott részlettel, — mindezek együtt sajátos atmoszférát lehelnek a babák köré.

Két utolsó alkotásánál, a „Mabszut”-nál és az „Eszter Ahasvér előtt”-nél, környezetet és interiőt is használt a szobrásznő. Ennek a lépésnek a veszélye nyilvánvaló, de a szobrásznő nem hátrált meg a kérdés elől, ellenkezőleg, megoldotta ízléssel és tudással. A „Mabszut” egy jóllakott arabot ábrázol, amint egy kávéházban ül, lábait szélesen kinyújtja és nargilehját szíva figyel félálomban a gramofon hangjára. Minden annyira teljes és tökéletes, míg a tipikus kép is a falon, valami szultánnak vagy perzsa sahnak a képe, cifra arab felírással, — valósággal belehelyez minket az ábrázolt környezetbe.

CLÉMENCEAU ROTHSCCHILD BÁRÓRÓL ÉS CITROEN-RÓL

A következő részletek George Clémenceau magántitkárjának Jean Martet-nek most megjelent könyvéből valók. A könyv címe: „*M. Clémenceau peint par lui-même*” (Clémenceau sajátmagáról). A „Tigris” titkára ebben a könyvben, párbeszéd formájában megkapó képet ad Clémenceau-ról, az emberről, aki a zsidókérdésben sem tagadta meg nyers tigristermészetét.

BARON EDMOND DE ROTHSCCHILD.

CLÉMENCEAU: Mi ujság, Titkár úr?

TITKÁR: Nem olvasta elnök úr, hogy egy nagy bankár öngyilkosságot követett el? Löwenstein.

CLÉMENCEAU: Löwenstein? Na igen. Zsidó volt.

TITKÁR: Bankár volt.

CLÉMENCEAU: Kissé lármás halálmód, repülőgépről a tengerbe ugrani... Apropos — zsidók, eszembe jut: tegnap nálam volt az öreg *Edmond de Rothschild*. A szegény öreg még egészen jól tartja magát. Nos, kedves barátom, ezt az Edmond de Rothschildot tartom *a világ legjobb zsidójának*. Itt ült mellettem és igen tisztességesen beszélt a legkülönbözőbb dolgokról. Ami meglepő egy bankártól. Olyan véleményeket nyilvánított, melyek elárulták szívének nemességét. Ez az öreg Edmond de Rothschild ugyanis azokhoz az emberekhez tartozik, akiknek igazán érdekes nézeteik vannak. Elvégre az sem volt a legrosszabb gondolat, hogy *harmincmillió frankot adott a párizsi egyetemnek tudományos laboratóriumok létesítésére*. Valóban nem a legrosszabb gondolat. És ő zsidó! És még hozzá milyen *önérzetes zsidó*! Büszke a zsidóságra. Egy napon, midőn éppen nagyon rossz kedvem volt, szidni kezdtem előtte a zsidókat. Erre fölugrott az öreg úr, öklével az asztalomra csapott, az én *miniszterelnöki asztalomra*, Titkár úr és valósággal az arcomba kiáltotta: „*Hallgasson Elnök Úr, a zsidóság, Izráel,*

a legnagyobb nép a földkerekségen!” És előadásba kezdett bele, a *Makkabeusokról*. Ön tudja, Titkár úr, hogy nem szeretem a Makkabeusokat. De az végtelenül tetszik nekem, ha valaki nem szégyeli azt, hogy mi ő és elsősorban nem szégyeli azt, hogy zsidó. Sajnos, a többi zsidók nem mind ilyenek, mint az öreg Rothschild.

CITROEN.

TITKÁR: Elnök Úr, milyen nagyszerű új autója van? Mit csinált Elnök Úr, régi Citroen-kocsijával?

CLÉMENCEAU: Rögtön elmondom. Odahajtottam az autókirályhoz, Citroenhez. Áadtam neki régi kocsimat és megmondtam neki, hogy ki akarom azt cserélni egy újra. Citroen rámnézett és így felelt: „Rendben van Elnök Úr, de egy ilyen embertől mint Ön, aki megmentette Franciaországot, nem fogadhatok el egy sou-t sem”. Értelmetlenül néztem rá, mert kevés francia ember van, aki ilyen hangon szokott beszélni. Aztán azt mondtam neki: „Hallja, Citroen, a gondolat nem rossz. Elfogadom az ajándékot, de ezzel szemben Ön fogadja el ezt a tízezer frankot és adja a nevemben a munkásainak”.

TITKÁR: És erre kapta Elnök Úr ezt a pompás kocsit. Hallottam különben, hogy a régi kocsiját Citroen nem akarja eladni.

CLÉMENCEAU: Igen, én is hallottam ezt. Állítólag egy múzeumnak akarja ajándékozni. Érdekes ember ez a Citroen. Zsidó. De nagyon jó zsidó. Mert tudnia kell, kedves barátom, vannak nagyon jó zsidók is.

TITKÁR: Természetesen, nem vettek mind részt a keresztrefeszítésben.

CLÉMENCEAU: A keresztrefeszítés? Mindenki résztvett abban, kedves barátom, nemcsak a zsidók. Sőt folytatják azt még ma is...

Bucharai nő

Rebeka Avivi (Jeruzsálem):
Keleti típus

Az „alamizna-osztó”

Dr. Goldberger Izidor: Gróf Széchenyi István fiának zsidó nevelője

A „legnagyobb magyar“ fiának zsidó tanítója című közleményemben („Magyar Zsidó Szemle“ XLVI. 121—126.) azt írtam, hogy nem tudom megállapítani, mennyi ideig volt a zsidó orvostanhallgató (a tatai származású Förstner) Ligeti József (később székesfehérvári gyakorlóorvos és az ottani zsidó hitközségi életnek egyik kiváló tényezője) a gróf Széchenyi-fiúk (Béla és Ödön) tanítója. Abba a kellemes helyzetbe jutottam, hogy erről ezennel felvilágosítást adhatok.

Özvegy Práger Ferencné, zsidó nőegyletünk volt elnökösszonya, néhai dr. Ligeti József rokona, birtokába került levelek erről is szólnak. Béla gróf 11, Ödön gróf 8 éves volt, amidőn apjuk örökre eltávozott Pestről. Döblingben gróf Széchenyi István nem állhatott családja rendelkezésére. A nagy-asszony feladata volt a gyermekek irányítása. Imponálón meghatározó a minden részletre kiterjedő anyai gondoskodás, amellyel fiai ügyeit intézi, irányítja. Tanácsadói beteg férjének leghűségesebb emberei: Lunkányi János és Tasner Antal. Ők írják a grófnő utasítására az alanti leveleket. Megtudjuk belőle, hogy a két grófi ifjú a családra és a nemzetre zúdult szerencsétlenségek következtében tanulmányaikban el voltak hanyagolva. Az 1848—1849-i szabadságharc nyugtalanságai sokáig nehezettek a „legnagyobb magyar“ családjára és csak 1851-ben kezdték a fiatal grófok újbóli rendszeres taníttatását. Béla gróf akkor már 14, Ödön gróf 11 éves mult. Eleinte az volt a terv, hogy két tanítója lesz mind a két ifjúnak. Később abban állapodtak meg, hogy Ligeti fogja Bélát, Tomsits viszont Ödönt a vizsgákra előkészíteni a soproni bencés gimnáziumba. A tanítás módjára Ligeti tette meg a javaslatot, amelyet aztán a gimnáziumi igazgató jóvá is hagyott. Az erről szóló levél szószerint ekként hangzik:

T. c. LIGETI JÓZSEF úrnak, Sopron, Cenk.

Nmgu gr. Széchenyi Istvánné asszonyság leveleivel.

Kedves Ligeti Úr!

Pest, július 25, 1851.

F. hó 20-ikán kelt levelét vettem s örömmel látom abban lelkes újabb biznyságát azon komoly és lelkes szándéknak, mellyel a hátramaradt, de jobbra termett szegény két növendék nevelési ügyét Ön is felkarolni s az azoni segíthetés és a hiányok mentülelőbbi pótlásának legcélszerűbb eszközeiről gondoskodik. — A napi rendnek közegyetértéssel történt megállapítását, és Önöknek ahozi szoros ragaszkodását (legalább föltett szándékuk szerint; mert eddigelé még csak az indulásnál vagyunk) már Tomsits úr soraiból értettem. — A két növendék külön-külön elvállalására nézve Önök közt történt megosztzkodást is tökéletesen helyesnek találom, és — minden körülményt bővebben megfontolva — sokkal több sikert ígérőnek, mint az ellenkező módból várhattunk volna, t. i. ha Önök mindegyike, gondjait osztotta volna meg a két növendék közt.

Hogy Béla vizsgálatételei azon mód szerint, melyet Ön javaslatai szerint Bécsben tervezünk, nem leendének akadály nélkül, már akkor tartottam tőle; de Önnek a

soproni igazgató előbbi ígéretére épített biztosító szavai némileg megnyugtattak. — Az ő mostani nyilatkozata után azonban nincs egyéb mód hátra, az általa is tanácsolt folyamodványt közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz benyújtani. — A folyamodvány fogalmazását tán jó lesz a benyújtás előtt ugyanazon igazgató úrral is közleni, ki — mint a legújabb tömérdek nyílt parancsok, és rendeletek tömkelegében szakmáját illetőleg, ex offio jártas — tán maga is még némely indokokat képes leendő szuggerálni. Például az „Entwurf“ 90-ik §-ában van ugyan említés téve (de csakis *tanácsólag*, nem pedig *parancsolólag*), hogy a gyermekeket magánúton taníttató szülők velük minden félévben tétessenek vizsgálatot; arról azonban szó sincs, hogy minden félévben ne volna szabad egy egész osztályból tenni exament, sat. — Azért csak tessék kérem a folyamodványt mihamarabb rendeltetése helyére juttatni; s addig is Bélával az időt lehető legsikeresebben használtatni.

Jövő hó első felében szerencsém lesz kezet szorítani Önökkel Czenken; amidőn egyről s másról bővebben értekezhetünk; addig is adjon Isten erőt, egészséget és kitűrést az oly nemes szándékkal megkezdett nagy munkájuk ernyedetlen folytatására! Önnek rokonérzésű honfitársa

TASNER.

A „Magyar Zsidó Szemle“-ben általam közreadott levél 1852 március 27-ről van keltezve. Akkor a grófi család Bécsben (Döbling közelében) tartózkodott. Ligeti megállotta a helyét, a fiatal Béla gróf „fényesen“ vizsgázott. Elannyira, hogy az a meggyőződés alakult ki a grófi udvarban, hogy „Gróf Béla legtöbbet fog nyerni, ha Ligeti tanításait folytatja“. A grófné két évi tanítás eredményét méltányolván, újabb három évre szóló ajánlatot tesz fia zsidó tanítójának. Az erről szóló két levél így hangzik:

Tekintetes Úr!

Sopron, Márc. 28, 1853.

Örülök Gróf Béla vizsgatételére, mert mint természetből adományit, mind saját iparkodását fényesen be fogja bizonyítani.

Gróf Béla leveléből látom, hogy 5-ik Áprilban szeretne próbát tenni, jó leszzen tehát neki még ezen néhány napot engedni, és így én Ápril 5-én 11 óra után meg fogok jelenni.

Addig is teljes tisztelettel köteles szolgája

LUNKÁNYI.

Tekintetes Úr!

Sopron, Ápril 24, 1853.

Mind én, mind a Cenkiek igen fogunk örülni, ha Uraságodat nemcsak ezen, hanem több nyarokon is Czenken láthatjuk és Vele társalkodhatunk. — De Gróf Béla legtöbbet fog nyerni, ha a Tettes Úr tanításait folytatja!

Exc. Grófnőnek szándéka ez: Czenken mindig volna Uraságodnak lakása, asztala, szolgálata és holnaponként 20 f ep-e (forint ezüstpengője). Bécsben az elősorolt javadalmak nem járhatván, volna 30 f ep. Ha Tettes (= Tekintetes) Úr Gróf Bélát két éve hogy tanítaná még, adna a Grófnő kétszáz forintot; ha három évekig oktatná, még háromszáz forint ezüstpénzben járna.

Egész Sopron városa az asztal mozgással foglalatoskodik, én is voltam már néhány igen jól sikerült próbatételen.

Jóvoltiba ajánlott tisztelettel, maradok köteles szolgája

LUNKÁNYI.

Jellegzetes a nagyasszony kicsinységre is kiterjedő takarékoságára, hogy felhívatja fia tanítójának figyelmét, miszerint ne vágja fel az iskolai tankönyveket, míg meg nem győződik róla, hogy azok megfelelőek. Az erről szóló levél ekként hangzik:

An Herrn von LIGETY.

Die Gräfin beauftragt mich Sie zu bitten, lieber Herr von Ligety, wenn die Bücher nicht die rechten sein sollen, sie nicht aufzuschneiden, sondern sie gleich zurücksenden, da Herr von Rohrmann sie bis Freitag verlangt.

HÉLÈNE ZICHY.

Jellemzi továbbá a magyar társadalmi szabadelvűséget és a felekezeti békés megértést a szabadságharc lezajlása utáni korban, hogy a herceg Esterházy-család tanítója a későbbi kanonok a győri káptalanságban, majd címzetes nyirpáli prépost és főesperes, Fábián István, a Magyar Tudományos Akadémia és a Finn Irodalmi Társaságnak levelezőtagja a következő levelet intézi a zsidó tanítóhoz:

Tekintetes LIGETHY J. úrnak Nagy-Czenken.

Tekintetes igen tisztelt Barátom Uram!

Az igen tisztelt Béla gf. Úr által adandó vizsgálatra szíves örömet megjelendek, tudván, miként a jeles tanítvány abban hallgatóit élvben fogja részesíteni.

Addig is igaz tiszteletem nyilvánítása mellett maradok
Széplak, 853 (vagy 854) júl. 14.

szolga-barátja

FÁBIÁN.

A grófi udvarban sok oldalról való megbecsülés más bizonyítékai is vannak kezemben Ligeti Józsefre vonatkozólag, amely tényről más alkalommal óhajtok beszámolni.

Rebeka Avívi (Jeruzsálem): Öregek

(Babaplasztika)

Rebeka Avívi (Jeruzsálem):

A babacsalád

A szobrásznő a babáival

Kisteleki Ede:

Egész, mindenben egy egész

*Egész, nincs űr sehol a teremtésben,
S egy minden itt, mi volt, mi van s mi lesz,
Az isten egy velünk, hogy mindig éljen
A gondolatban, legforróbb szív ez.
Égő valóság, s fényt sugárzó eszme,
Örök valónkban nincsen átmenet,
Mindenhová kísér az élet lelke
Virágoztatva bennünk percekét.
Kacajom lépcsői felhőkbe szárnyak,
Emel tovább mosolyom s a derű,
Világkáprázat dús termébe járjak
Itt minden méz, nincs semmi keserű.
Felsőbb erő s az akarat átfonja
A létnek lepke tarka szövetét
S halad a nappal éjjel összeforrvan
Birodalmában nincs soha setét.
A távolán a jaj is dalba olvad
Sikló sugár boruján átvonul,
Mindig reményben csillogó a holnap,
S nem létezőt valósít álomul.
A játékoknak nagy komédiása
Mely benne szent komolyság, tiszta szép,
Talányát mind nyitott titokba zárja,
S vele, ki, bárhol csak nyomába lép!
Miként folyón a napnak képe széthull
De összetáncolják futó habok,
Kitűzheti az elme végső célul
Mindenen mindenütt az én ragyog.
De rajtam túl emelkedem az égbe,
Ez átfogó legegyszerűsebb vonal,
Amelynek nincs a végtelenben vége
S benn atomokat átkötő fonal.*

Ujvári Péter: Kire nézett a jó Isten

Hasas, nagy hordót csúsztattak a fakorcso-
lyán. A nehéz munka körülményes ünne-
pélyességével, mert ahol ritkán követel
erőfeszítést a dologtevés, ott olyan a
munka, mint a szertartás. Vallach Jónás kedves-
kedő pillantásokkal cirógatta a nagy hordót és két
vézna vállát le-lefeszítette, mintha teherbíró erő-
ket duzzasztana lefedt izmaiban. Az asszonynak
is tetszett dübörgő görgetés és büszkén mosolygott,
mikor hallotta, hogy Berkovicsék szomszéd portá-
ján azt mondja valaki:

— Vallachék hordót csúsztatnak.

Hát igen, hordót csúsztattak a szekérre akasz-
tott fakorcso-lyán; bort vásárolhattak Bodrog-
liszkán, most bizonyosan oda mennek.

Rebeka Avivi (Jeruzsálem): Pihenő

A vézna és szomorú Vallach Jónás állt a
szekér előtt és dirigálta a munkásokat. A terme-
tes és büszke Vallachné a munkások előtt állt és
dirigálta a férjeurát. A munkások legörbítették
meztelen vállukat és a hordót dirigálták öblös
hórúkokkal. Hangos, szép munka volt, meg-
csodálhatta akárki.

A hordó üres volt, mint egy kiszáradt ember-
koponya és nem tudta megérteni, mit akar vele
ez a sok erő. És miért akarják fölfelé kényszerí-
teni, mikor lefelé csúszni sokkal kényelmesebb.
Hát a korcsolya éléig csak felnyikorgott, de itt
megátalkodott és nem tűrte, hogy erőszakot ve-
gyenek a természetén. Hánykolódott a simára csi-
szolt talpakon, aztán hirtelen elhatározással lefelé
gurult. Mikor földet ért, bizonytalanul ide-oda
tántorgott és hol a gazda felé fordult, hol a gazd-
asszony felé. Vak dühe mégis a vézna és szomorú
Vallach felé lódította, leütötte, ráhempergett, le is
gyűrte maga alá és megmángorolta.

Vallach elkiáltotta magát: — Végem van!

A munkások csak álltak és azt gondolták,
kis napszámot ád ez a girhes, ha vége van, hát
nem kár érte.

Vallachné tudta, hogy az ura feltúlozza az
ijedségét, de mégis olyan teher lett, mint a meszelt
tal. Mert a következő rémgondolatok fojtogatták:

A hordó tele lehetett volna.

A hordó őreá gurulhatott volna.

Szent Isten, mi lenne most itt, ha nem üres
az a hordó és ha őt veri le a lábáról.

Ijedségében megcsuklottak a térdei; hogy
össze ne roskadjon, a kocsihoz támaszkodott, tör-
delte a kezeit és fogvacogva átgondolta a ka-
tasztrófát. Tele volt jóleső rémüldözéssel és dül-
ledte szemmel nézte az urán himbálódzó faször-
nyeteget. És várt lázasan, hogy az embere fölkec-
meregjen. Szép lesz a Jónás boldog ámulása, mikor
észreveszi, hogy az asszonya, hál' Istennek, baj
nélkül élte át a balesetet.

A vézna és szomorú Vallach Jónás némely
hempergések után felkászmálódott. Nyögött, nyö-
szörgött, de csak előrelátásból és azért is, mert ha
már megesett a baj, bolond volna, ha lekicsinyelné.
Óvatosan megtapogatta magát és csodálkozott.
Lám, lám; leütötte a hordó, alaposan megmángo-
rolta, mégse fájnak a csontjai. Bizony Isten, a
halálból menekült. Boldogan, büszkén a feleségét
kereste. Bánatos szemében az elmúlt veszedelem
büszke öröme lángolt.

— Rézi — rebegte hálálkodva, — a jó Isten
rám nézett.

Ez a meghatottság szíven ütötte az asszonyt
és a szeme kitágult. Az ember hangjában olyan
önzés diadalmaskodott, ami megalázta.

— Te reád? — kérdezte visszafojtott botrán-
kozással.

— Én rám, Rézi. Gondold csak meg, Rézi.
A hordó összetörhette volna a bordáimat, a nya-
kamra gondolni se merek. De a jó Isten rám nézett.

Csöndesen beszélt, majdnem mosolyogva és
nem olyan alázatosan, mint azelőtt. Nem olyan
szerényen. A bajból kijutott emberek eltitkolt
heroizmus ágaskodott meghatott lihegésében. El-
mult veszedelmek után rendszerint meggőgösödnek
az emberek. Még az alázatos szívek is kitágulnak,
mint azoké, akik érzik a kiválasztottságukat. És
büszké a balesetre, amely végzetessé válhatott
volna, de mégis kimenekültek belőle. És szeretettel
gondolnak a kőre, amely agyonzúzhatta volna,
vagy a lóra, amely letiporhatta volna őket. Az
egész esemény pedig drága emlékké magasztosul és
holtuk napjáig el nem felejtik.

Az asszony rádöbbenkedett a vézna ember-
kére, mert Istenhez való hálálkodásában maga
ellen irányuló fenyegetéseket gyanított. Ez a kis
cingárka az Isten kiválasztottjának érzi magát,
isteni csodatevések megszentelt edényének. Látszik
rajta. Már ki is ütközik belőle a büszkeség. És
eszébe se jut, hogy elfojtsa, mert kik lennének

Isten kegyeltjei, ha azok nem, akiket katasztrófa fenyegetett, de nem pusztultak el alatta.

Vallach leporolta a kabátját, félszemmel az asszonyt nézte, meg a munkásokat. No, mit szólnak hozzám? Egy tréfa, hogy én milyen legény vagyok! És halkán nevetgélve a kapu felé indult.

Az asszony visszarántja.

— Hová mégy?

— Berkuékhoz — mondja az ember türelmetlenül és vágyakozva bökdös száraz madárfejecskéjével a szomszéd porta felé.

Az asszony megérzi: mi húzza őt a szomszédokhoz. Elmenne Berkuékhoz, onnan Stoltzékhoz, meg Goldékhoz és Löfflerékhez, hogy eldicsekedjen a balesetével, mintha megnyerte volna a főnyereményt. Rá se fognak ismerni, olyan büszke lesz. Mert biztos, hogy büszke lesz. Aki kitörhette volna a nyakát és nem törte ki, az nagyon büszke a nyakára és különbnek tartja a szomszédja nyakánál, amelyik még nem állta meg ezt a nagy próbát. Ez az ő embere még a hordóra is büszke, amely leütötte, a lóra, amely ágaskodott az ijedségtől, a munkásokra, akik jelen voltak és meg se mukkantak és az egész eseményre, amely csodával végződött. És a szomszédok lesni fogják a szenzációt, előbb borzongó iszonykodással, aztán kicsattanó örvendezéssel és vidám tapsolással: nohát, hogy ez milyen csoda! Még halálra is zúzhatta volna magát! Bizony, Jónás úr, maga burokban született! Maga nem közönséges ember! Hosszú és szerencsés életre szemelte ki magát a jó Isten.

Ilyeneket fognak mondani és minden örömet, irigységüket és részvétüket az urára árasztják s a nagyszerű eseménynek csak ez a vézna, szomorú emberke lesz az ünnepelt hőse. Róla, a természetes, szép asszonyól meg se emlékeznek. Lehet ezt? Hát ő talán nem részesült az Isten kiválasztó kegyelmében? Hiszen ő is ott állt a fakorcsolya előtt. Őt is fenyegette a veszedelem. Őt is leüthette volna a hordó. Hát ő már semmit se számít? Az ő menekülése kisebb öröm, mint az uráé? Hogyan? Miért? Mióta? Eddig mindig és mindenben csak ő számított. Ami a házban történt, ő miatta történt. Ő volt a tekintély és ő volt a parancsoló. Másképpen legyen ez ezután.

A mellőzés kisebezte a hiúságát. Meg volt sértve és megalázottnak érezte magát. Tele volt irigységgel és az ura kabátjára tapadt por is dühítette. Ugy nézett Jónásra, a vézna és szomorú Jónásra, mint egy lázadóra. Mint egy vakmerő kalandorra, aki ki akarja fosztani. Aki elrabolja tőle a falu ziháló érdeklődését, minden csodálatát és kíváncsiságát. De nem. Ő nem engedi, hogy jussától megfossza. Kövéren, keményen rácsattant:

— Itt maradsz!

Vallach Jónás szinte megtántorodott, olyan erővel zuhant rá a természetes asszony mázsás akaratára. Száraz madárfejecskéje két felhúzott válla közzé süppedt.

— Maradok — csipogta ijedten. — Ha

mondod, Rézi, hát maradok. Pedig úgy örültem, hogy elbeszélhetem nekik.

— Azt, ugy-e, — döfködte hegyes szemével az asszony, — hogy a hordó rád szaladt.

— Azt és a többi is; mindent.

— Azt is, ami velem történt?

Az ember rácsodálkozott:

— Hát teveled is történt valami?

Az asszony fölnevetett, de olyan mérgesen, hogy Jónás elsápadt.

— Hát nem? Hát nem? Egy önző kutya vagy, ha nem tudod. Egy aljas ember vagy, ha letagadod. És egy hazug vagy, ha azt mered mondani, hogy csak terád nézett a jó isten. Énrám ezerszer inkább nézett. Mert én voltam a nagyobb veszedelemben. De neked persze nem jut az

Rebeka Avívi (Jeruzsálem): Flirt

(Babaplasztika)

eszedbe, hogy az a hordó tele lehetett volna és engem üthetett volna le.

Vallach Jónás előbb elámult ezen a beszéden, aztán már nem ámult. Száraz madárfejecskéjében minden összezavarodott és megszegyenülten a házba kullogott.

Bent, a hűvös szobában gondolkodni kezdett. Megrémült agyára az asszony súlyos tekintélye nehezedett. Átélté újból az egész balesetet és fölmérte a maga szerepét. Hát igaz: mindenütt csak magára talált. Az asszonyt kikapcsolta. Szorongások gyötörték, mert érezni kezdte, hogy túlságosan önző volt, mikor az egész balesetet a maga számára foglalta le. Igaz, hogy őt üttötte le a hordó, de leüthette volna az asszonyt is és tele is lehetett volna, ments isten. Csak elgondolni is iszonyat. És erre mégis még ügyet se vetett. Hát igaza van az asszonynak: ez egy impertinencia. És a félelem, amit érzett a hordó alatt, az egy nagy hazugság volt és az öröm, amit érzett, mikor

Rebeka Avivi (Jeruzsálem): A templom felé (Babaplasztika)

látta, hogy nem törte ki a nyakát, az egy nagy önzés volt. Mert mi volt az ő egész balesete. Egy lappália. Egy semmiség. Egy üres hordó, amely rászaladt, de még a kabátját se tudta összegyűrti. Micsoda ez, ahhoz a szerencsétlenséghez képest, amely az asszonyt érthette volna, ha őt üti le a hordó és ha ez a hordó véletlenül nem üres.

Az iszonyattól és a rémülettől égnek állt a haja. És ijedtében lehunyta a szemét, mikor elképzelte a hatalmas asszonyt, ahogy halálsikongásokkal vergődik a hordó alatt. Szegény asszony! És a szíve megkönnyebbülten dobogott, mikor azt képzelte el, hogy az asszony előszabadul a hordó alól, amely súlyos lehetett volna a teltségétől és annak mégis semmi baja se történt. Hát ez csak a nagy csoda. Ez százszor nagyobb csoda mint az övé. Nagy bűnbánások vezekeltek benne. Gyötörte a megszegyenültsége és önzésének súlyos gyalázata. És szabadulni akart tőle.

— Rézi — szólt este alázatosan, — megyek szombaton a templomba gojmel-bencsolásra.

— Nem még — intette le az asszony, — még azt hiszik, hogy magad miatt bencsolsz.

— Ez egy imperdinencia volna — mondta erre mély meggyőződéssel a kis ember. — Hogy jönnek ahhoz, hogy énrám gondoljanak. Hiszen ami énvelem történt, az egy lappália. A nagyobb veszedelem téged fenyegetett, terád nézett a jó isten.

— De azok — ismételte makacsul az asszony — mégis azt fogják hinni, hogy magad miatt bencsolsz.

— Megmondom nekik — nyugtatta meg az ember, — hogy temiattad bencsolsz.

És így is volt. Vallach Jónás ment a templomba és felhívta magát a Tóra elé, hogy hálát adjon az istennek, aki elhárított tőle egy nagy

katasztrófát. Az istentisztelet után pedig saleszüdeszre invitálta meg a barátait és mindenkinek, akit meghívott, elmesélte a nagy eseményt:

— Mert tudja, a hordó a feleségemre gurulhatott volna és tele is lehetett volna, ments isten.

És délután minden érdeklődés és minden kíváncsiság és minden csodálat és a falu ziháló részvéte az asszony felé áradt. Hogy ez milyen csoda! Hogy az a hordó mit csinálhatott volna az asszonnyal! És elgondolni se lehet, olyan rémítő, hogy a hordó, ments isten, tele lehetett volna. Az asszony boldog volt és büszke a veszedelemre, amelyből kiszabadult, mert ránézett a jó isten.

„TÉRITSÉK-E A ZSIDÓKAT?”

„Miért nem hagyják a zsidót a maga módján üdvözülni?” A zsidók közt mintegy húsz évszázad óta végzett missziós munka igen sovány credményt hozott — ha egyáltalában hozott. Az ilyen irányú tevékenység beszüntetése tehát — legalább is: „szép gesztus” volna. A „The Jewish Tribune” ankétot tartott a keresztény hitélet vezetői közt. Nyílt feleletet kért a kérdésre: „Szándékoznak-e abban hagyni a zsidók közt a missziós tevékenységet?”

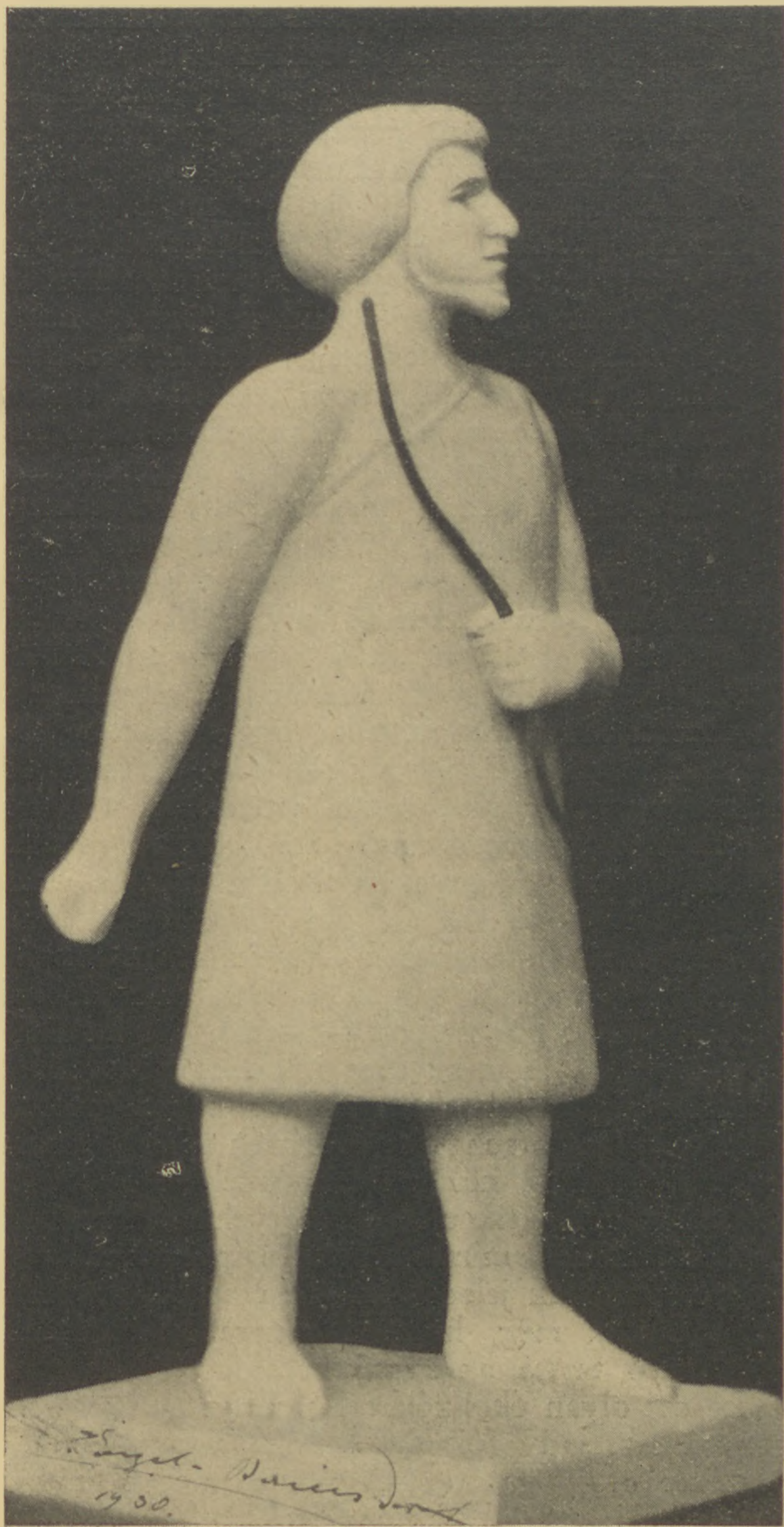
A keresztények többsége — jelenti a Tribune — a missziós munka folytatása mellett dönt. Némelyek mégis másképpen gondolkoznak. Így dr. S. Parkes Cadman, Amerika Radio Minisztere, aki a következőképpen nyilatkozott: „Nem helyeslem a keresztény „direkt-missziós” munkáját a zsidók között, csak életük és magatartásuk különb voltával dokumentálhatnák zsidó vagy keresztények vallásuk fölé-

Rebeka Avivi (Jeruzsálem): Szombati séta (Babaplasztika)

nyét.“ Rev. dr. Sam. Mc. Crea Cavert, a Keresztény Egyházak Szövetség-Tanácsának Társelnöke szintén *helyteleníti* külön-misszió fentartását zsidók közt: „*Mindenféle beavatkozás, amely a zsinagóga gyengítését célozza, beszüntetendő.*“

A „*The Jewish Tribune*“ megjegyzi: „A puszta tény az, hogy húsz évszázad óta kísérleteznek a kényszerszertől kínzásokig, megvesztegetés és csalogatás minden fajtájáig és az eredmény — ami a térítendőök megnyerését illette — majdnem a semmivel volt egyenlő. Viszont egyenlenségek, gyűlölködések növelésére nagyon jól bevált.“ Ezután szemére veti dr. Fauncenек, aki egy nagy egyetem elnöke, hogy legutóbb *megtiltotta egy zsidó diákegylet szervezését*, mert szerinte felekezeti alapon történt egyesülések a szét-húzás szellemét ébresztik fel és egyébként is ellentétben állanak a demokrácia szellemével. A tilalom ilyenén megokolása nagyon szép, de *kevésbé szép a tény, hogy a Brown keresztény diákegyesületek nem akarnak zsidó tagokat fölvenni.* Louis Marshallnak tehát igaza volt, mikor kijelentette, hogy ilyen viszonyok között a zsidóknak minden joguk megvan saját külön egyesületeikhez. *Katona Ágostné.*

Engel-Baiersdorf Erna: Ősi sémi harcос

Engel-Baiersdorf Erna: Őnarckép

Selbstbildnis

Lengyel Károly: Beszélgetés Engelné Baiersdorf Ernával

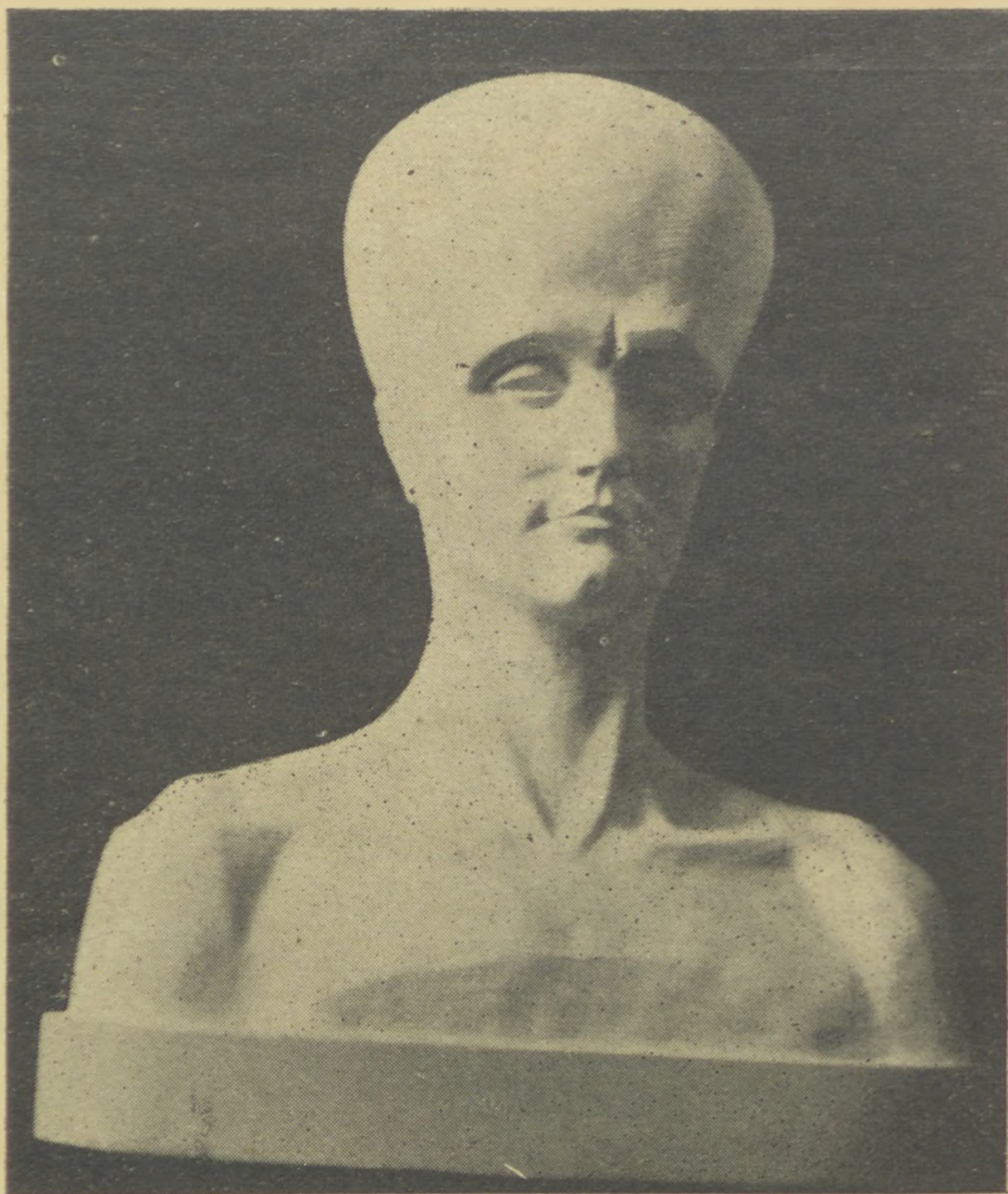
Lynkeus — Popper erélyes arcizmai, mélyen érző lelke szólalnak meg a márványból, komoly tudós vonásai bontakoznak ki a félhomályból, nagy gondokodóé, kinek életében azonban — alig van más zsidó vonatkozás, mint végrendelete: legnagyobb kincsét, könyvtárát hagyományozta a jeruzsálemi Zsidó Nemzeti Múzeumnak.

— E szobor másolata a wieni „Bereitschaft“ egyesület dísztermében áll — mondja a művésznő.

— Legfrappánsabb sikere eddig a *Neándervölgyi ősembere*nek volt. Különösen a bécsi Természettudományi Múzeum adózott érte sok elismeréssel.

— Hogy mikép támadt az ötletem, hogy e témával foglalkozzam? Irtam egy kis novellát az ősemberről, majd hosszas anthropológiai tanulmányok után megalkottam a szobrot. Ezek a vad, tehetetlen s robusztus vonások fedik a természetkutatók nézeteit. Itt az ellenpólusa is: *a jövő embere.* Izmai elkorcsosultak, arca nőiessé lett, agyveleje pedig megnőtt abnormális módon. dr. Alex Hrdlicka washingtoni tudós ugyanígy gondolta el őt. Ijesztően sivár anatómiai adatokból építettem meg a tervet!

— Ugy szeretném gyökerénél megragadni a

Engel-Baiersdorf Erna: *A jövő embere*

zsidó témát, *de az anthropológia eszközeivel.* Mondhatatlanul izgatja képzeletemet a biblia kora. Ha akadnának csontvázakra, ha akadnának megkövesült hullákra, mint Pompeji és Herculánium romjainál, restaurálnám belőlük a hajdani idők zsidó típusát. A piramisok féldomborművei, melyek az egykori hykszosz pásztorokat és *sémi harcosokat* ábrázolják, keveset, nagyon keveset, mondanak. Szobraimon keresztül szólni szeretnék, többet, mint azok a művészek, kik eddig csak a letűnt évezrek zsidóinak lelkét: a bibliát ismerték, de testük megrajzolásánál csak elgondolásaik és képzeletük hullámain jutottak előre. Foglalkoztam már zsidó témákkal, de egész más- valami az, ami most engem megkap, egész más- valami az, mint amit Kohut és Perls rabbik szobraiban igyekeztem visszaadni. Az egyiptomi emlékek tanulmányozásánál bontakozott ki fantáziában a „*Sémi harcos*”. Ilyennek képzelem én a patriarchák korának zsidóit is.

— A nagy teremtmő munkát, mely a zsidó otthon megújulásáért folyik, én is érdeklődéssel kísérem. Sokat beszélt arról nekem a délafrikai cionisták egyik vezérembere, U. I. Schwarz, kivel egy fürdőhelyen ismerkedtem meg és sok lebilincselő dolgot hallottam még dr. Barsi Dezsőnéől is, midőn Pécssett járt látogatóban.

— Megértem a zsidó tragédiát. Nézze csak ezt a szobrot. „Lemondás” a címe. Témája: mérhetetlen harc a sors kiméetlenségével, a sorssal, mely mindennél erősebb, küzdelme egy magasba törő léleknek, egy istenvágyó léleknek.

Érzem a rideg márványon a fájdalom széles skáláját, de azt is érzem, hogy ez e fájdalom ragyogó szivárvány a gólusz romboló, mindent elsöprő árja felett.

Kiss Arnold:

Az őszi haraszt muzsikál

DÉLVIDÉKI VERŐFÉNY.

Dr. Klein Mór népszerűsége nőttön-nőtt a városban, a megyében egyaránt. A szava, az óhaja szent volt községe előtt, a házát templomnak tartották hívei, s boldogok voltak, ha a papnak és bájos lelkületű, aranyszívű feleségének társaságában lehettek. I. L. Kohn, az öreg chevra elnök, embertkerülő, pesszimista természetű, de nyilteszű aggastyán volt, sokat zsörtölődött a pappal: legyen valamivel kevésbé rigorózus a vallásosságában, az emberek iránt támasztott várakozásaiban, hiszen az emberek nem angyalok — de a papot is, a papnét is úgy szerette, mint a saját édes gyermekeit. Neugröschl bácsi mindennap beállított a pap dolgozószájába, prágai származású volt, talmudot tanulgatott a papnál, prágai emlékeket elevenített fel és minden purimkor és minden vendégségkor a pap házában ünnepi toasztozó volt, a gyerekeket dajkálta (már hat gyermeke volt a becskerek-i papnak, a még Pápán született Helénke, egy igen bájos, okos és rakoncátlan kis leányka, Imre, egy igen szelid fiúcska és Lajos: eszes, szellemes kis fiú, teljesen hasonmása az édesapjának, s a három Ungváron született gyermek; még egy kisleány született Becskereken, a kis Ike, aki szülei nagy fájdalmára korán meghalt; amikor az a kis gyermek megszületett, az édesapa kijött a gyerekszobába, s azt mondta a kis Lajoskának: „egy kis új testvérkét hozott a gólya” — amire a kis háromesztendő Lajos első meglepetésében ijedten dadogta: „hát, hát már most minden nap egy kiflivel több kell majd a reggelihez.”)

Hertelendy főispánnak legkedveltebb, legmeghittebb embere volt a zsidó pap. Szerette, becsülte nagy tudásáért, tiszta jelleméért, a város lakosságára gyakorolt nagy befolyásáért. Valláskülönbség nélkül szerették Becskereken a zsidó papot: a katolikusok csakúgy, mint a protestánsok és a szerbek. Ellentétek elsimítására a főispán, a megye bizottsági tagjai a legalkalmasabbnak dr. Klein Mór bölcsességét tartották. „A mi Deák Ferencünk” — így nevezte Nikolics Fedor báró. Viharos megyegyűléseken, amikor a szenvedélyek a legizzóbban forrongtak: őt kérték fel a végszóra. Ünnepi, hazafias, közéleti eseményeknél ő volt az ünnepi szónok. Mikor az új megyeházát az ország előkelőségeinek, miniszternek, képviselőknek, a megye főurainak jelenlétében felavatták: dr. Klein Mór-t bízták meg, hogy a megye közönségének nevében ő tartsa az avató beszédet. S megcselekedte ezt olyan ékesszólással s annyi bölcsességgel, hogy Hertelendy főispán átölelte, megcsókolta, s beszédét örök emlékezőképpen a megye jegyzőkönyvébe igtatták és kinyomatták.

Mindez módfelett emelte tekintélye súlyát a hitközségben is. A természetüknél kritikus hajlan-

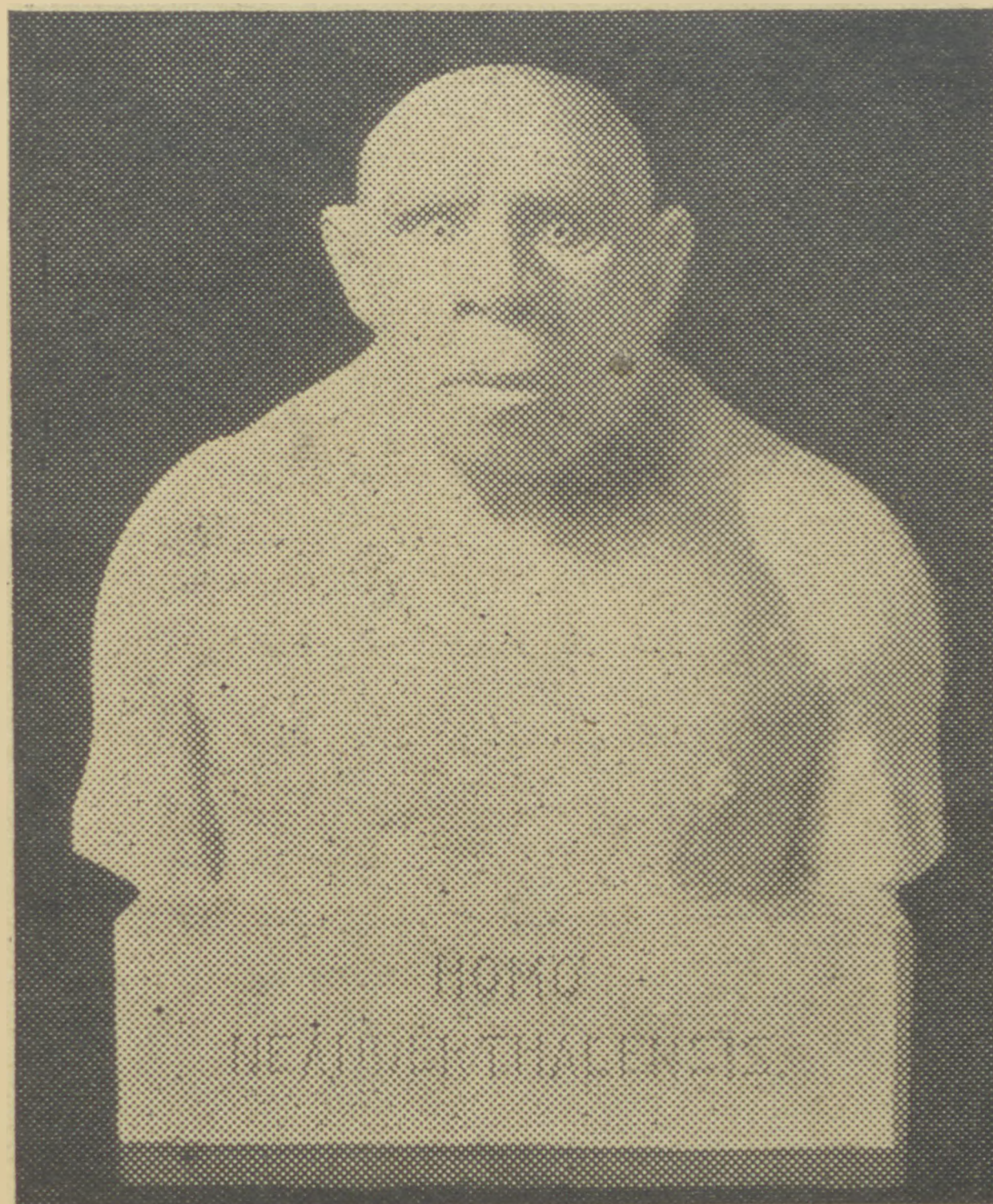
dóságú hitközségi tagok csak a kávéházak leg-sötétebb zugaiban mertek néhanapján „dafke“ véleményt kockáztatni. Voltak néhányan, akik a sonkafalatozást összetévesztették a felvilágo-sodással: azok „fanatikus“-nak tartották a hó-tiszta, átszellemült vallásosságú papot, s azt han-goztatták: „Becserek példaadó a haladásban, wir benöthigen einen Fortschrittsrabbiner und keinen Rebbe, der Tag und Nacht lernt und unsere Kin-der zurückführt nach Egypten“.

De ezek elenyésző kisebbségben voltak, el is törpültek a többség szeretetteljes tisztelete mellett, amely hódolattal vette körül a szentéletű papot, s hovatovább be is adták a derekukat, s boldo-gak voltak, ha a pap szóbaállt velük.

Dr. Klein Mór, a negybecskereki zsidó pap tudományos és szónoki sikereinek delelőjén állott. Megjelent már a Maimuni „Tévelygők útmutató-jának“ második és befejező harmadik kötete is, sok más tudományos munkája messze körökben, a külföldön is becsültté tették a nevét, híre nőttön-nőtt, német tudományos vállalatok kérték ki szak-veleményét nem egy kérdésben, mint szónok a leg-elsők közé emelkedett, magyarra fordította Jedája Hapenini bölcséleti költeményét páratlan tudós készültséggel és hűséggel, a magyar-zsidó tudósok súlyt helyeztek rá, hogy műveiket ő ismertesse, így például Bacher Vilmos mindenkör nagy szeretet-tel őt kérte fel, hogy „Agada“ művét ismertesse, élénk tudományos levelezésben állott Bloch Mózes-sel, Kaufmann Dáviddal, Brann-al, a német tudós-sal, régi barátjával: Jellinekkal.

S mégis, bármennyi megbecsüléssel is kör-nyezte hitközsége: idők folyamán a lelke fölébe valami fájdalmas árnyék borult. Sok jó barátja vette körül Becskereken, a Pollák-, az Eisenstäd-ter- stb., stb. családok, a háza vidám és boldog volt, áldott, művelt, nemes hitvесе, jólsikerült, vallásos lelkű, tehetséges gyermekei voltak. Egy kiváló család költözködött későbbben Becskerekre: Hirschler Frigyes családja; a felesége született Sey-leány volt, egy rendkívüli mély vallásos-ságú, műveltlelkű úriasszony, egyetlen kiválólelkű leányuk: Tercsi, aki későbbben Freudenberg Rafael pesti bankigazgató felesége lett, s annak nagy-tudású, korán elhalt leánya, Goldziher Károly dr. neje — ez a Becskerekre vetődött nemes család a legbensőbb barátságban élt a pap családjával, az Eisenstädter-, Hirschler-család minden nap estéjét együtt töltötte a pap családjával — voltak hát megértő, szerető hívei bőven — a szíve mégis ide-gennek érezte magát a neki, hajlandóságainak mindvégig szokatlan környezetben. A délvidéken az úgynevezett haladás rohamléptekben taposta szét az ő ideáljait. Miskolcot, Pápát hordozta ő az ő szíve mélyén, a benső vallásosságot, gyermek-korának, ifjúságának felejthetetlen zsidó hangula-tait, énekeit, didergett a szíve, mint a télbe került énekes madár, a hitében elhidegülő községben.

Könnyű azt mondani: a pap neveljen maga-

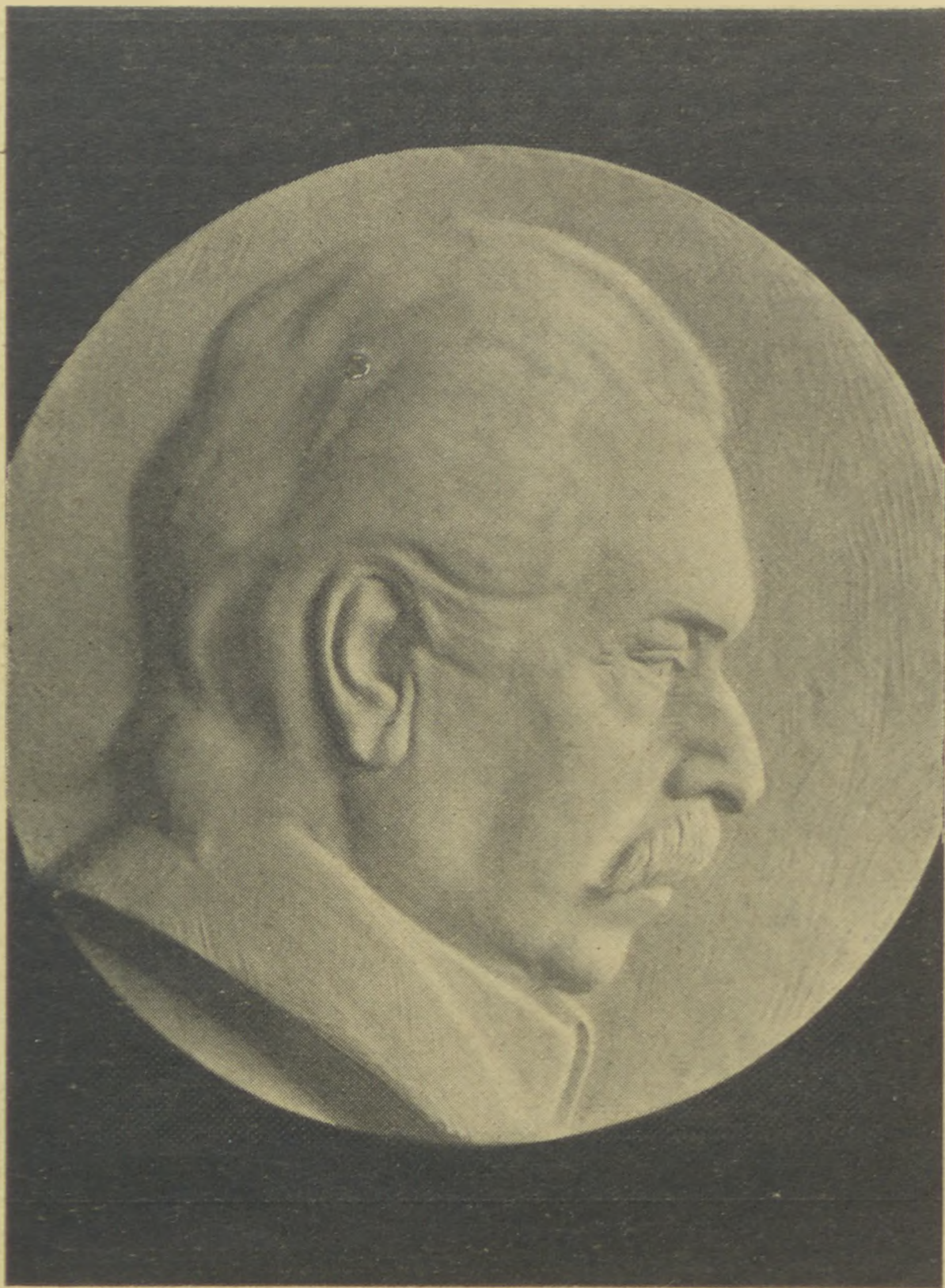

Engel-Baiersdorf Erna: Neanderthali ősember

nak hitközséget, ifjúságot; dr. Klein Mór a lelke forróságát akarta átömlesztetni a családokba, mit ér a csalogány édes éneke a téli förmetegek zúgá-sában? Ki hallgatja meg azt? Az ifjúságot maga köré gyűjtötte, a házában az asztala mellé ültette a gyermekeket széder estékre, dalolt nekik zsidó dalokat, oktatta őket zsidó hűségre — mit ér egyetlen napsugár, ha a virágot jeges zuzmarák hidege hervasztja, ha az otthon, a családi környe-zet a zsidó lélektől elhidegült, elfordult?! Hiszen a becskereki gyülekezet se volt rosszabb, mint az ország többi haladó hitközsége. A kor áramlata, a zsidó „felvilágosodás“ jelszavai mindenüvé egy-aránt utat találtak. De dr. Klein Mór, a szíve meggyőződése szerint nem ilyen gyülekezetekbe való volt. Ő művelt és hitben erős, gyakorlati, ele-ven életet élő zsidó gyülekezet vezetésére volt hivatott. A sors egy derék, művelt gyülekezetet jelölt ki számára Becskerekben — a zsidó élet, a zsidó lélek életét élő nemzedéket nem adatott meg neki látnia.

A háza, a családja sziget volt a közöny ten-gerében. Abban mély zsidó élet pihegett, lüktetett. Ott fölcsendültek az édes zsidó dallamok, a ben-sőséges zsidó fohászok, a miskolci gyermekkor hervadhatatlan melódiái.

Nagyműveltségű, bölcséleti tanulmányokon nőtt ember volt — s mégis a vallás gyakorlati sza-bályait féltő szeretettel betartotta s elvárta a csa-ládjától is, hogy az ő lelke szerint éljenek. Át-szellemítette, lélekkel töltötte be a szertartásos szo-

Engel-Baiersdorf Erna: Josef Popper-Lynkeus

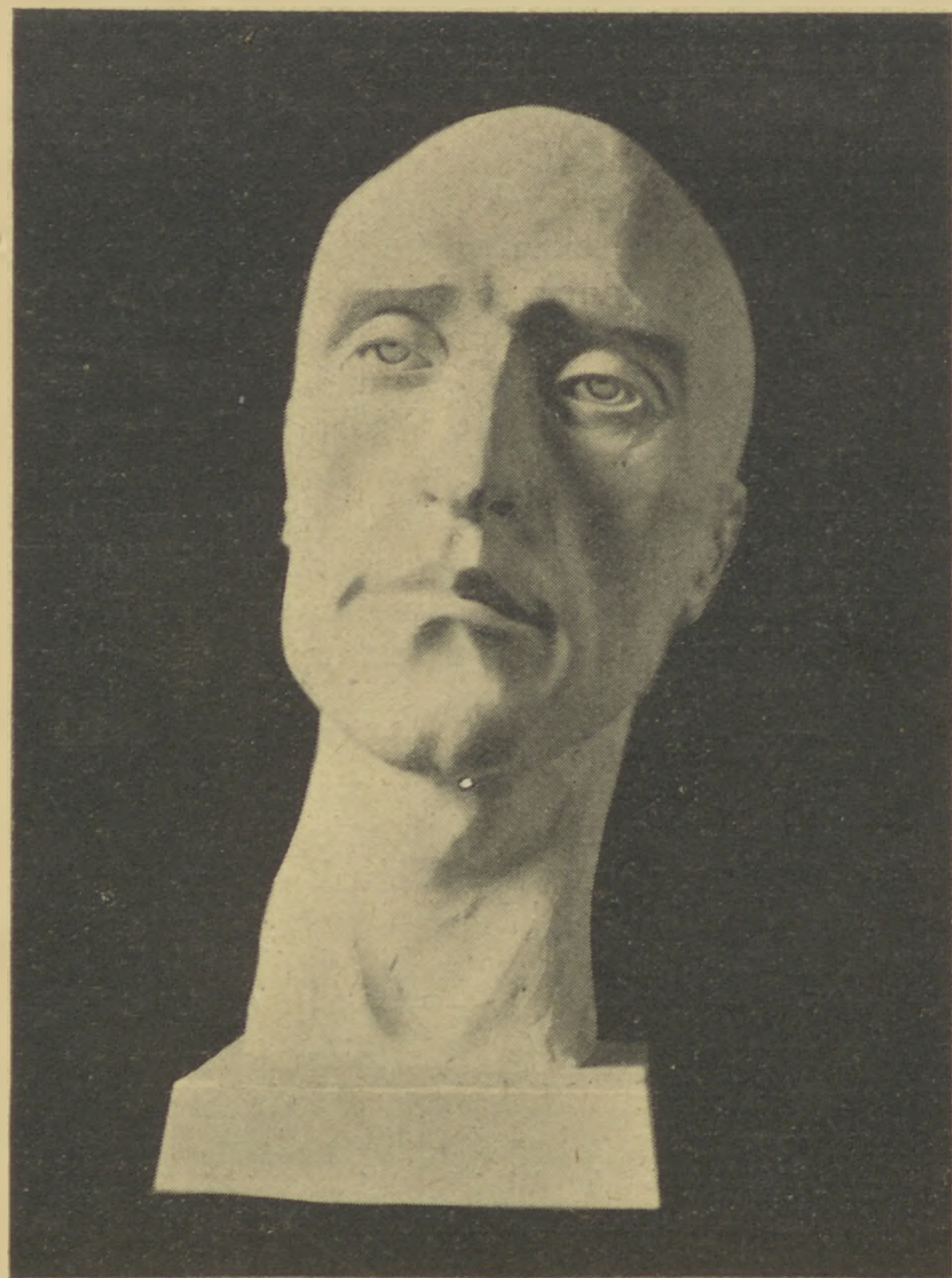
kásokat — ahogyan ő imádkozott, annyi forrósággal, annyi gyermeki áhitattal, ahogyan ő áldotta meg gyermekeit péntek estéken, a hangulat, amelyet Kol-nidre este előtt maga körött árasztott, ahogyan zsoltárait dalolta, az Isten választott jámborai közül való volt. „Legjobban akkor érzem magamat — mondogatta —, amikor imádkozom, amikor a templomban vagyok.”

A sors, amikor megpróbáltatásokkal kereste fel: hióbi istenbizalmat tanusított. Hiszen tudta ő azt jól, hogy szertartások: formaságok, de érezte, hogy az átitettség, igaz vallásos gyakorlat, aranyedény, amelyben a legnemesebb ital mámore rejtezik. Nem szavalt róla, hogy a vallás lényege az eszmény, a forma csak külső héj, mert tudta azt, hogy a prófétai zsidó eszmény, az észajási gondolat üres szólam többnyire azok ajkán, akik nem élik gyakorlatban is vallásukat. Olyan az, mint amikor valaki hegyi kristályos levegőről mond tirádákat s lenni a völgy ködös, miazmás légkörében éli le az életét. Tudta, hogy a pusztaság: lélektelen, sőt igazában vallástalan, de azt is, hogy a pusztán erkölcsi ideálokat prédikáló zsidóság hasonlóképpen formává, ajakzsidósággá sorvad.

Neki mély, lelki fájdalmat okozott, amikor a chevra-gabe szombaton szivarral ment végig a templom-utcán, nem is türtőztette magát, heves szemrehányásokkal illette érte, s tisztességéről való

lemondását követelte. Számára lelki bánatalom volt, amikor az egyik kántor a hangját olyan helyen ragyogtatta, ahol zsidók nem rituális lakomára gyűltek össze és nem akart vele többet egy templomban imádkozni, s amikor a rasekól azt mondta neki: ugyan, főtisztelendő úr, ezért csak nem csaphatjuk el a kántort, megírta az állásáról való lemondó levelét, s így bírta rá a községet, hogy a magáról megfélekezett előimádkozót ne bocsássák többé az előimádkozó asztal elé. Nagy, előkelő ember temetése volt valamelyik ünnep második napján. A gyászoló közönség a temetés után kocsira készült ülni; felgyulladt haraggal parancsolta haza üresen a kocsikat. A község alelnöke, nem vétette fel újszülött fiacskáját Ábrahám szövetségébe, raus-hasonó napján a pap tudta nélkül, a Tóra elé szólították — a pap odarohant, s erőlyesen utasította el a Tóra elől. Az egész előljáróság duzzogva vonult ki erre a templomból — a pap a szószékre állott, s lángoló haraggal szólította fel a községet, hogy menten más előljárókat válasszanak. Ami meg is történt, mert igaz hűsége tiszteletet gerjesztett mindenkiben.

Ezek és hasonló dolgok miatt voltak ugyan lázongások a községben — a pap azzal nem törődött. Igaz: vagyonos ember volt, ami nagyban hozzájárul a rabbi függetlenségéhez — de mégis kockára tette a lelke nyugodalmát, sok álmatlan éjszakán át hánykódott az ágyában, sokat gyö-

Engel-Baiersdorf Erna: Lemondás

törve magát ilyen keserőségekkel, szelid, jóságos felesége nem egyszer mondta neki az ő mondhatatlan bájjával: „miért törödsz az ilyen dolgokkal, hiszen úgyse változtatod meg őket, csak magadat teszed beteggé“. Dr. Klein Mór nem tudott megváltozni egy életen át. Nem kereste a népszerűséget azzal, hogy bárkinek is hizelgett volna. Nem volt a szíve, a szónokló, a magukat jól adminisztráló, a külső babérokkal s az engedékenységgük s a „megértésük“ révén anyagilag is jobban boldoguló papok puha tésztájából gyúrva. S végeredményben, ép ezen lelki tulajdonságai miatt a legmélyebb tisztelet övezte az egész gyülekezetben. Érezte mindenki, hogy a községnek igazi papja, igazi pásztora van.

ZSIDÓ HUMOR

EZ NEM LIBERALIZMUS...

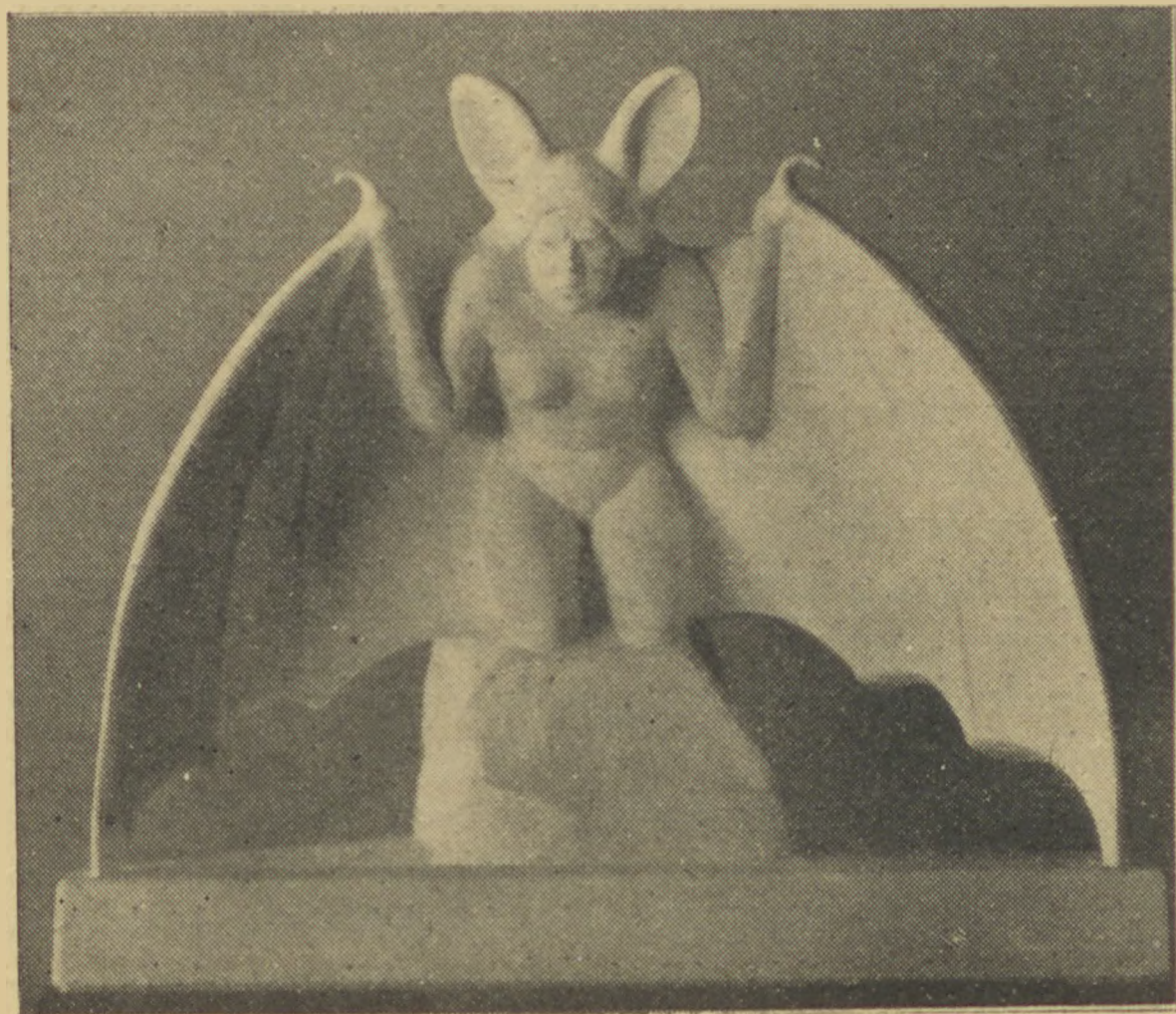
Dr. Löw Tibor magas bírói kinevezése alkalmából cikket közölt róla a New-Yorkban megjelenő *The American Hebrew* című ujság. Közli többek között Vámbéry Ruzstem levelét, amelyben érdekes anekdotát elevenít fel:

Mikor Szilágyi Dezső egy zsidót kinevezett, egy barátja gratulált neki a liberalizmusához. Szilágyi azt felelte: „Ez nem liberalizmus, hogy az ember kiváló zsidót méltó pozícióba ültet. Akkor leszek liberális, ha számár zsidót nevezek ki“.

HA NEM TUD KIBONTAKOZNI...

R. Jisrael Aba magyarázta egyik prédikációjában:

Azt kérdezik sokan: mit jelent az a zsidó mondás, hogy „a cadik a nemzedék védője?“ Hát mivel védi a szent ember az ő generációját, amikor látjuk, hogy a cadik életében is annyi baj éri az emberiséget? A feleletet megvilágítja egy példa: Egy paraszt esernyőt vásárolt egy üzletben. A boltos azt mondotta neki, hogy ezzel az esernyővel bátran járhat a legnagyobb záporosóban is. Másnap visszajött a paraszt szitkozódva, hogy a kereskedő becsapta, mert ő bizony csontig ázott az ő esernyője mellett. „És hogyan használtad?“ kérdi a kereskedő. „Egyszerűen — feleli a pa-

Engel-Baiersdorf Erna: „A vampir“

Rabbi Deutschmann, kollini rabbi

Goethe kortársa, ötödizigleni elődje Engel-Baiersdorf Ernának.
Feltűnő a hasonlatosság az arcvonások között

raszt —, a hónom alá szorítottam egész erőmmel és mégsem védett meg az esőtől. Csurom víz lettem, mint a megfűrösztött bárány“. „Ha ki se bontottad az esernyőt, persze hogy nem védhetett meg — felelt a kereskedő. — Tudni kell az ernyővel bánni és akkor megvéd“. — Így van a cadikkal is — folytatta a rabbi — a nemzedéke nem tud vele bánni, de ha még kibontakozni sem engedik a lelkét, hát hogyan védje meg a nemzedékét?

A KONKURENCIA.

Egy kereskedő panaszkodott a rabbinak a Gondviselés ellen, hogy az ő üzlete olyan rosszul megy, míg a vele szemben levő konkurensé a legjobban, holott ő is époly szorgalmas, époly ügyes mint amaz. „Megmagyarázom önnek — felelt a rabbi. — Az ön konkurensé csak a saját üzletével törődik, erre koncentrálja minden figyelmét és azért van is credménye. Ön azonban nemcsak saját üzletére fordítja figyelmét, hanem a konkurensének üzletére is és két üzletre nem elegendő az ön ereje.“

A BIRODALMI BANK ÖRE.

Egy öreg zsidó panaszkodott a rabbinál, hogy a fia minden estéjét a cionista egyesületben tölti, nem tudja mi a célja ennek. A rabbi példázattal felelt: „Pétervárra jött egy idegen és látta, hogy a Birodalmi bank előtt egy őr áll. „Mire vigyáz ez?“ — kérdezte. „A bankban milliókat érő arany van“ — felelték neki. Erre még jobban csodálkozott: „És milliókat bíznak egy egyszerű katonára? Nem félnek, hogy ellopja?“ — „Hiszen nem férhet hozzá senki — felelik — hatalmas falak és záruk reteszelik el.“ Az idegen újra csodálkozik: „Hát akkor minek áll itt ez a katona?“ — Mire azt felelik neki: „Amíg itt áll, legalább nem lophat máshol.“ — Érted már? Fejezte be a rabbi, amíg a fiad a cionista üléseken van, nem vétkezhetsz máshol.“

D. J. SILBERBUSCH JUBILEUMA

Több mint 75 évvel a vállain, egyenesen és délcegen jár Marienbad utcáin. Pihenni jött ide, de azért innen is küldi cikkeit a londoni „Haolam“-nak, az amerikai „Doar“-nak, a palesztinai „Móznájim“-nak. Mindenütt örömmel fogadják az ő friss hangú írásait, precíz emlékezőtehetséggel és művészi elevenséggel megírt memoárjait. Itt ül a Wald-quelle padján, előtte egy tömeg apróbetűs ujság és könyv, miket szemüveg nélkül olvas. Percz, Smolensky, Herzl, Achad Haam, Nathan Birnbaum és a különböző kabbalisták udvaraihoz fűződő emlékeit dolgozza fel sorban és egyben előkészíti az összes műveinek kiadását, melyet bécsi tisztelői rendeznek sajtó alá, 75-éves jubileuma alkalmából.

Egyszer csak feléje fordul Marienbad figyelme és kiragadja a fiatal öreget szokott szerénységéből. A „Fürstenhof“ kaiserstrassei frontja előtt meginog alatta a hotelpince ablakainak rácsozata és Silberbusch belezuhan a mélységbe. De van benne elég testi és lelki erő, hogy a nyílás széleibe kapaszkodva karjaival fenntartsa magát, míg a járókelők észre nem veszik a föld alól kibúvó fejét és ki nem húzzák a veszedelmes helyzetből, melynek könnyen áldozatául is eshetett volna. Kocsin szállítják haza lakásába, ahol kis idegsokkal ágynak esik. Tisztelői, tudta nélkül, orvosokat küldenek hozzá. Pár nap múlva azonban újra megjelenik az utcán. A baj szerencsésen elmúlt, csak éppen az írástól és olvasástól tiltják el pár hétre az orvosok. Megindul a kártérítési eljárás a Fürstenhof tulajdonosa ellen és Silberbusch ügyvédje nem győzi csodálni, milyen csekély igényeket jelent be az öreg író. „Nálunk Londonban — mondja egy hirlapíró — ha valakivel ilyesmi történik, meggazdagodik egész életére.“ De Silberbusch 75 esztendején túl is, írói emelkedéséből és nem emberi bukásából akar élni.

Most, hogy önkénytelen szabadságot és munkaszünetet élvez, ömlenek belőle az emlékek. Köréje állnak és hallgatják.

Beszél Herzlről, milyen boldog volt, mikor gyermekei megtanultak héberül. Minden délután bevezette a nevelőnő a gyermekeket dolgozószobájába, ahol egy félórát játszott velük. Amikor ez a félóra letelt, kivette az órát és akkor a nevelőnő már tudta, hogy itt az ideje, hogy kivezesse a gyermekeket, mert dolgozni akar. Egyszer egy ilyen alkalommal a kis Pauline makacskodott és héberül kiáltotta apjának: „Ló éléch!“ (Nem megyek!) És Herzl annyira meg volt hatva a héber szótól, hogy még egy félórai játékot szentelt a gyermekeknek.

Martin Buberén át nagyapjához húzódik az emlékezés fonala. Mikor Salamon Buber, a híres midraskutató a „Kaiserlicher Rat“ címet kapta, az írók bankettet adtak a tiszteletére és ekkor felköszöntőjében ő, Silberbusch kifejtette: mit kívánhat neki, akinek az élete oly szerencsés és boldog és a legendabeli fához intézett kívánság is már beteljesedett rajta, hogy ágai hasonlatosak hozzá. Tehát csak azt kívánja neki, hogy engedje Isten oly soká élni az új császári tanácsost, míg a császár tanácsért nem fordul hozzá.

Egy ízben, meséli tovább Silberbusch, meg akartam látogatni Salamon Buberékat. A cseléd fogadott a következő szavakkal: A császári tanácsos úr elutazott, a császári család kiment sétálni. (Der Herr kaiserliche Rat ist abgereist und die kaiserliche Familie ist spazieren gegangen)

Silberbusch 1854-ben született Salitsikon, Kelet-Galiciában. Mint talmudista lángész tűnt fel, csakhamar a héber világi irodalom felé terelődött, munkatársa lett az akkori héber lapoknak („Hamábit“, „Hasáchár“, „Hatór“ stb.), 1882-ben Lembergben megindította a „Haór“ c. havi folyóiratot. Később Kolomeában megindította a kéthetenként megjelenő „Haám“-ot. 1893-ban Bécsben telepedett le, ahonnan az összes héber lapokba dolgozott.

D. J. Silberbusch: Az első sztrájk a kolomeai taliszgyárban *Igaz történet.*

1892.

...Kolomea, ismert galíciai város, körülbelül harmincezer főnyi lakossággal, melynek nagyobb része zsidókból áll, a régi nemzedékből való, egyszerű zsidókból. 1876-ban megnősült ebben a városban egy fiatal ember. Néhány éven át a saját szüleinél és apósánál-anyósánál van „koszton“. Egymásután jönnek a gyerekek és neki magának hosszú sárga szakállú nő. Önálló megélhetést keres magának és háza népének. 1883-ban nagyszerű eszméje támad. Szövőszékeket hozat Németországból és egy szövő mestert, aki néhány hónap alatt kitanítja a keresetnélküli zsidókat a szövés mesterségére, mikor is a németre már nem lesz szükség.

Taliszokat szőnek. A taliszszövőműhely évről-évre nagyobbodik. Már taliszgyárnak hívják, a műhely tulajdonosát pedig már „gyáros“-nak nevezik. A gyáros pedig sárga szakállával, becsületes, egyszerű zsidó. Bojáni chaszid, kevés tudással, de sok istenfélelemmel. Munkásai is nagyrészt chaszid zsidók. Sőt egyrésztük idősebb, volt talmudtanítók, a „Tóra fiai“.

A taliszgyárban éveken át jámbor zsidó élet folyik. Télen estefelé félbeszakítják a munkát, hogy minchát és márivot imádkozzanak, sokszor maga a gyáros áll az előimádkozó-polchoz és munkásai élvezettel hallgatják gyárosuk istenfélő imáját. Ha eszébe jut olykor egyiknek a munká sok közül egy kis „Tórát mondani“, vagy egy chaszid-történetet elmesélni, a gyáros egyáltalán nem haragszik az önkényes munkaszünet miatt, sőt ellenkezőleg, ő maga is hegyezi a füleit és oda figyel nagy áhitattal. Sőt, mi több, ünnepnapokon, mikor az öreg rabbi Jahrzeitja van, márív után pálinkát és süteményt hozat a gyáros, testvériesen „l'chajim“-ot iszik a munkásokkal és közben csodás történeteket beszél el az öreg rabbiról, nyugodjék békében.

Purimkor, a lakomához felöltöznek a munkások. Fülük mögé rejtik a pajeszt, felhajtják kaptánjuk szárnyait térdig és hátul összekötik az övvel. És így átöltözve, „dács“-okat játszva, beállít az egész társaság a gyároshoz, görbítik az ajkukat, hogy felfujt szájjal „hochdácsmerisch“ beszéljenek. Nevet a gyáros, nevet a gyáros felesége, a gyáros gyermekei pedig gurulnak a kacagástól, — az egész ház púrими jókedvvel telik meg. Esznek és isznak. Éneklik a „Jákob rózsájá“-t és — eltáncolnak jó zsidóson egy kis púrими táncocskát a házigazdával.

Semíni Aceresz-kor este, a Tóra ünnepén ugyancsak nagy a vidámság. A taliszszövők összegyűlnek gyárosuknál. Forró pálinkát isznak, isznak „arra, amin a világ áll és arra, amin a világ nem áll“. És azután elvezetik a munkások a házigazdát, az ő gyárosukat lobogó fáklyákkal a kezükben,

énekelve és táncolva, az utcákon keresztül, a „Klauz“-ba, a körmenetekhez.

*

Éveken keresztül áll fönn a zsidó taliszgyár, napról-napra jámboran szövök a munkások a taliszokat, kis taliszokat és nagy taliszokat. És agyukba beleszövődnek a gondolataik, kis gondolatok és nagy gondolatok: a megélhetés szűk, bizony nagyon szűk. De, áldassék az Úr neve, hogy legalább ez van. Nemes munka ez. Taliszszővő munkás, — nem suszter, nem szabó, nem asztalos és nem kovács...

De fordulnak az idők. Jönnek repülve messziről, messziről új madarak. És velük új dalok.

Csak nemrég „ütötte fel a fejét“ a szociáldemokrácia Ausztriában is. A gondolat elterjed. Összegyűjti az addig különböző párttáborokban szétszlott bajtársakat és megismerteti velük az organizáció programját, amelyet más országokban már régen kidolgoztak.

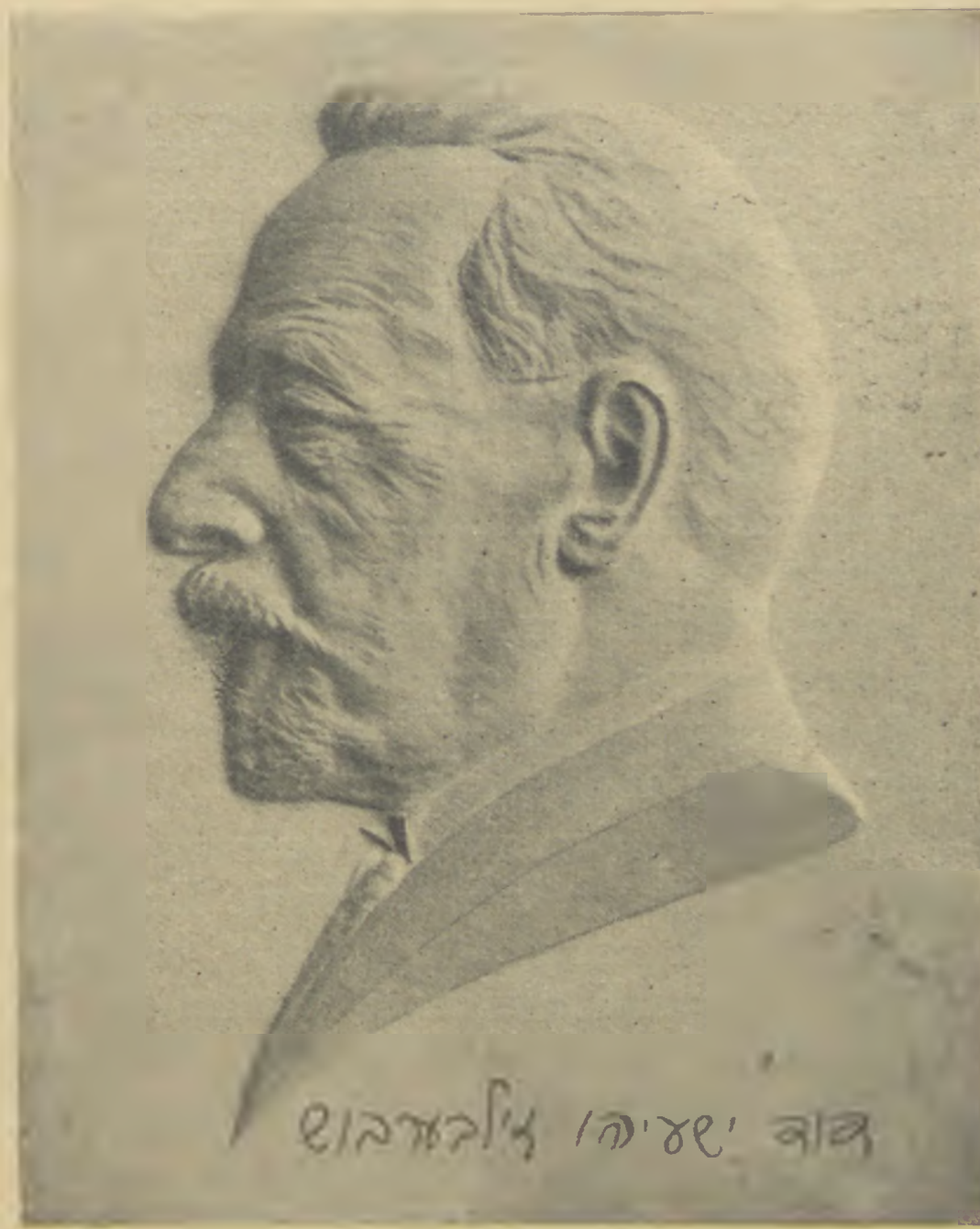
És a szocializmus belopódzik a kolomeai taliszgyárba is.

Egy fiatalember, félintelligens, nagy ragyás orrú, lett egy elhalt öreg munkás helyének betöltője. Nemsokára már ő viszi a szót társai között. Eleinte bizony leginkább mosolyognak rajta. „Taliszfilozófus“-nak nevezik. De azért mégis meghallgatják a beszédét. Ő pedig elbeszéli, hogy Bécsben van egy munkásellátó egyesület s aki oda beiratkozik, annak számára kieszközlük: 1. hogy több bért kapjon; 2. hogy csak napi nyolc órát kelljen dolgoznia; 3. hogy megkapja az egész heti fizetését még akkor is, ha Isten ments beteg és nem tud dolgozni; 4. ha pedig a gyáros vonakodik elfogadni mindezt, amit a munkásai kérnek, akkor az összes munkások egyszerre abbahagyják a munkát és az egyesület fizeti nekik a munkabért, mindaddig, míg a gyáros engedni nem kényszerül.

Van a taliszgyárban egy magas, sovány zsidó, hosszú arccal és sűrű fekete szakállal. Egy elkeseredett zsidó, aki az egész istenadta napon ott áll a szövőszék előtt, hosszú fekete halántéktincseit leeresztve és ajkait rágva. Hallja ez a zsidó ezt a beszédet, tűz és láng lesz, nagy fekete szemek szikráznak, megnyílik a szája és elmagyarázza társainak a dolgot az ő saját kaszovi chaszid módján. Összehívja őket még aznap estére gyűlésre a sarogradi templomba. Orcáira sűrű fekete keserűség nehezedik. Összehirapott ajkakkal kinyitja a zsidóutcában. Ugy állnak egymással szemközt, mint összes társai, a „Széfer Tórára“, hogy össze fognak tartani mindnyájan, hogy mindnyájan föláldozzák magukat egyért és egy mindnyájukért.

És — egy forró nyári napon az 1892-ik esztendőben letörlik a taliszszővő munkások jobb ujjukkal homlokukról a verítéket, fölveszik kaftánjukat és sapkájukat és botjaikkal a kezükben elhagyják mind egyszerre a szövőműhelyt.

*

Jicchak Brainin (Wien): D. J. Silberbusch arcképe

Kolomeában fölveszik a taliszszővő munkások a kaftánjukat és sapkájukat — és Bécsben nagy az izgalom:

— Sztrájk tört ki a kolomeai taliszgyárban.

— A szocialista gondolat behatolt a távolkelet zsidóutcájába.

A szocialisták szélesen feltálatják az eseményt. Kiterítik szélteben és hosszában. Lefényképezik a munkásokat, szakállal és pajesszal, a nadrágra kilógó „talisz-kóton“-nal, úgy, amint szegények ott állnak elkínózva szövőszékjük előtt. A sárga szakállú zsidó taliszgyáros arcát pedig félelmetes piócaalakká torzítják.

És ezeket a képeket kiakasztják Bécs utcáin és beküldik pártjuk minden csoportjának, különböző országokba.

Bécsben két fiatal párt küzd egymás ellen: a „Chovevé Cion“ párt és az Ausztriában csak nemrég megszervezett szocialista párt. Mindegyik párt magának szeretné megszerezni az egyeduralmat a zsidóutcában. Ugy állnak egymással szemközt, mint két felerelt kakas. Nagyszerű alkalma nyílik most a szocialista kakasnak, hogy csőrével egyet csípjen a Chovevé Cion kakason. Hatalmas „Mogen Dóvid“-ot fest a kolomeai taliszgyáros eltorzított képére, mintha azt mondaná: „Nézzétek, ez egy cionista!“

A csípés talál. A Chovevé Cion kakasnak vér folyik az orrából.

Ebben az időben Bécsben dr. Nathan Birnbaum a szerkesztője volt a „Selbsemanzipation“ c. német cionista hetilapnak, én pedig Kolomeában szerkesztettem a „Haam“ („A nép“) című kéthetenként megjelenő héber folyóiratot. Birnbaum

a lapjában nyílt levelet intéz hozzám... Barátságosan megcirógatja az államot. Az egekig magasztal. Aztán levelét egy félelmetes kiáltással fejezi be: Hogyan engedhettem, hogy a taliszsövő munkások a szocializmus karjai közé bukjanak, mért nem szereztem meg őket már előbb a cionizmus számára!!!

Magától értetődik, hogy ha a bécsi szerkesztő egy kérdést intéz hozzám az ő lapjában, akkor nekem, a kolomeai szerkesztőnek a saját lapomban kell felelnem. Az igazat megvallva, nem kis zavarba jutok. Még ha ezer fejem lenne, akkor se tudnám megmagyarázni egy bécsinek, hogy mit jelent egy kolomeai „gyáros“ és mit jelent „chaszid szocialista“. Röviden így felelek neki:

— A mi szocialistáink nem szüntek meg naponta háromszor elmondani a „S'mone Eszré“-ben: „És hadd lássák szemeink, midőn visszatérsz Ciónba“ és az asztali áldásban: „Építsd fel Jeruzsálemet“. Sőt, olyanok is vannak közöttük, akik az éjféleli imát is elvégzik. A szocializmus nem érintette az ő zsidóságukat, még hajszálnyira sem. De munkájukért nem csak száraz kenyeret kívánnak a maguk, feleségük és gyermekeik számára, hanem egy kis vajot is hozzá. Csupán a Ción és Jeruzsálem iránti szeretetükből nem tudnának még egy pár cipőt sem szerezni mezítlábas gyermekeiknek. Ha tényleg akarunk valamit tenni az ő érdekükben, úgy csak egy mód lehetséges: gyűjtsünk számukra annyi pénzt, amiből fel lehet állítani egy taliszgyárat, melyben mind együtt dolgoznának s melynek jövedelmét, részt rész szerint, elosztanák egymás közt.

Az utolsó néhány sor írásánál nem gondoltam

Rebeka Avivi (Jeruzsálem):

A kelet gentlemenje

(Babaplasztika)

sem Ferdinand Lasallera, sem Karl Marxra. Samuel David Luzzattonak egy héber verse járt az eszemben, melynek az a címe: „Rész rész szerint egyenek“. És egy pillanatra sem gondoltam, hogy a bécsi „Chovevé Cion“ tanácsomat meg fogják fogadni. Hisz ez nem is tartozna az ő programjukhoz. Ők maguk is szegény emberek és befolyásuk még a kicsinél is kisebb. De el lett dobva Bécsig egy „szent nyelven megírt bomba“ és felrobbant. És a robbanás hatása leginkább Kolomeában mutatkozott.

Kolomeában semmi kétség sincs afelől, hogy a bécsi zsidók kapva-kapnak az ilyen dolgok után. Bécsben Rothschildok vannak. Csak egy okos tanácsot kell nekik adni és ők mindjárt követik azt.

Elsőnek a „gyáros“ jött hozzám ijedten: „mért akarom én őt kenyerétől megfosztani“.

— A bécsi „gójim“ nem tudják. De ön, egy itteni zsidó, ön jól tudja, hogy nem szereztem vagyont a szövőműhelyemmel. Elárulok önnek egy titkot: legidősebb leányomat még egy évvel ezelőtt eljegyeztem. Nem ígértem nagy hozományt. A lakodalom napját beleírtuk a „feltételek“ közé, a S'vuosz utáni hétre. De kénytelen voltam kifogásokat keresni, hogy elhalasszák a lakodalmat későbbre. Megvallom önnek, az igazi ok egyszerűen az volt, hogy nehezemre esett a hozományt letenni. És tudom, hogy a vőm egy „kemény“ zsidó. Nem fog engedni egy garast sem.

Minden erőmből visszatartom magamat, hogy még csak ne is mosolyogjak. Nagyon meg vagyok elégedve vele, hogy a „gyáros“ azt hiszi, a bécsiek valóban taliszgyárat akarnak felállítani a kolomeai munkásoknak. Komoly arcot csinálok és ezt felelem:

— Elhiszem önnek, hogy neheze esik most a lányát férjhez adni. De azt hiszem, munkásai nem kötelesek a „leánykiházásítás“ micvóját teljesíteni. Az ő első kötelességük, hogy ellássák feleségüket és gyermekeiket. Azt, úgy-e, ön is belátja, hogy a taliszgyárból ön és házanépe jó reggelit és jó vacsorát eszik. És ezt akarják a munkásai is maguknak és házuk népének. Azt sem szabad elfelednie, hogy ön nem tudja a munkások nélkül a taliszgyárat fenntartani. Egy talisz sem készülhet el nélkülük. De ők, hacsak megkapják a szükséges pénzt, meg tudnak élni ön nélkül is.

Szavaim hatása alatt olyan lágy lett a gyáros, mint egy darab tészta. Átad nekem egy felhatalmazást, hogy egyezséget hozzak létre közte és munkásai közt. De náluk, a munkásoknál már nem ment ilyen könnyen a dolog. A munkásoknak befészkelődött a fejükbe az én tanácsom, amelyet megírtam. Szentül hitték ugyanazt, amit a gyárosuk. Végül is, nagy fáradsággal rábírtam őket, hogy egyelőre menjenek vissza javított bérek mellett a munkához, amíg... igen... míg a bécsi Rothschildok föl nem állítanak számukra egy saját taliszgyárat.

Jiddisből fordította: Patai György.

Kardos Pál: Az új magyar irodalom és a zsidóság

Mit kell tudnia a külföldnek a magyar zsidó írókról és a magyar zsidó olvasóközönségről?

Oportet, ut fiant scandala — mondja Máté evangéliuma. Szükség van botrányokra, mondhatjuk magyarul s kétszer szükség van nálunk: Magyarországon. Mert régi s nem éppen jogtalan a panasz, hogy irodalmi, tudományos kérdésekre csak akkor irányul rá a közönség figyelme, ha e téren valami botrány tör ki s e botránynak politikai színe is van.

Ilyen szükséges botrányt okoztak dr. Hankiss János és dr. Juhász Géza debreceni tanárok, akik a párisi Kra-cég számára megírták az új magyar irodalom történetét francia nyelven. A negyedfélszáz oldalra terjedő könyv pár hete jelent meg és — hogy szokott kifejezéssel éljek — máris a támadások pergőtüzében áll. Egymásután vetik rá magukat a nagy fővárosi lapok neves vagy névtelen kritikusi s hogy az ügyből igazi parázsbotrány legyen, máris nyilvánvaló, hogy a vita főképp egy pont körül forog s ez a pont — a zsidókérdés.

Mi is lehetne más? Magyarországon mintegy 11 éve minden kérdés zsidókérdés. Ez a kérdés mint titkos méreg ott forr minden vitának az alján; ez közszerűli élesre a szavakat, ez von vérhályogot a szemekre, ez szorítja az összefogásra nyújtott kezeket sujtó ököllé. Magyarországon ma mindenkit ez izgat: csak — a divatos nótá szerint: „*van, aki bevallja, van, aki tagadja*“.

Nekünk itt, a *Múlt és Jövő* hasábjain nincs mit tagadnunk. Valljuk meg őszintén: minket ez érdekel. S amikor kinyitjuk Hankiss és Juhász professzorok könyvét (*Panoramas des littératures contemporaines. Littérature hongroise*), izgalom fog el bennünket: mit mond a könyv a zsidókról, mit mond *mirőlünk*?

A régebbi irodalmat tárgyaló bevezetés után, amely a zsidósággal természetszerűleg nem foglalkozik, következik a mű első része: A magyar realizmus, 1867-től 1900-ig. Az első fejezet címe: *Vajda János vagy a tragikus sóvárgás az intenzív élet után*. Ez a fejezet azonban sokkal többet ad, mint amennyit a cím ígér: szól ez a magyar költészet, sőt az egész magyar élet nagy átalakulásáról s mintegy beóhajtja mutatni a fejlődést Arany korától Ady idejéig. Már a fejezet elején (46. lap) olvasunk a szabad verseny káros hatásáról, amely lehetővé tette, hogy minden idegen a Duna partjain próbáljon szerencsét. „Nem vették észre, hogy ez az addig ismeretlen áradat elnyeléssel fenyegeti a politika művészetében legjáratasabb nemzeti réteget.“

Ezt az inget ránk szabták ugyan, de ne vegyük magunkra. Elvégre nem vagyunk nevünkön nevezve s az „*idegen áradat*“-ban ki ismerné fel azokat a régi magyar zsidó családokat, akiknek érdeme (vagy bűne?) a magyar közgazdasági élet megalapítása?

Vajda János neve helyén van az Aranytól Adyig vezető fejezet élén, mert ennek a kornak csakugyan ő a legtehetségesebb költője. Bár ezt a maga kora nem ismerte el, hanem egy másik, Vajdánál nem is jelentéktlenebb, legföljebb kevésbé mély, kevésbé tragikus lírikusnak: Kiss Józsefnek adta Arany halála után a „legnagyobb élő magyar költőt“ megillető hódolatot. Hankiss és Juhász túlságosan is jóvá teszik a Vajdát ért mellőztetést. Nemcsak hogy a Vajda Jánosnak juttatott 14 oldal után féloldalnál több alig jut Kiss Józsefnek, hanem még azt is elmondják Vajdáról, hogy ő az első, aki „megérti és megszólaltatja Nagy-Budapestnek egészen új lelkét“. Pedig ez Kiss József érdeme s már csak azért is kár volt elvenni tőle, mert Vajdának a saját érdemei is elég nagyok, hogy csodáljuk és szeressük őt.

Azt is elmondják a szerzők, hogy Kiss Józsefet „a maga korában egyáltalán nem különböztették meg Vajda vagy Arany többi epigonjaitól“. (64. lap.) Ebben az állításban az sem igaz, hogy Kiss József Vajdának epigona lett volna; még Aranynak sem epigona, csak tanítványa. S hogy a többiekől nem különböztették volna meg, azt már föntebb cáfoltam. Kiss Józsefet nagyra, igen nagyra tartották a maga idejében; erről klasszikus tanúságot tesz az akkor már éppen nem zsidóbarát Herczeg Ferenc, a költő halálára írt nekrológjában. (*Pesti Hirlap*, 1922.)

Tulajdonképpen a szerzők sem úgy értették ezt. A meg nem különböztetés azt akarja jelenteni, hogy Kiss Józsefben kortársai nem vették észre a zsidót. Ez is tévedés, mert hogy mást ne említsünk, Gyulai Pál (*Budapesti Szemle*, 1882. 318. l.) és Mikszáth Kálmán (*Pesti Hirlap*, 1881. 343. sz.) igenis foglalkoznak Kiss József zsidóságával. Csak azt nem mondják sem ők, sem mások, amit a szerzők állítanak: hogy Kiss József költészetében „a magyar környezet által módosított zsidó lélek találta meg első kifejezését“. Kiss József költészete nem oly sajátosan zsidó, hogy a bármiképpen is módosult zsidó lélek kifejezésének mondhatnók. Ebben a költészetben vannak zsidó vonások, még inkább zsidó témák, de azért inkább egyéni költészet ez s ahol nemzeti jelleget árul el, az a jelleg magyar.

Kiss Józseffel tehát kétségtelenül mostohán bánnak a szerzők. Azért-e, mert zsidó, vagy azért, mert nem felel meg az esztétikai ízlésüknek: erre a kérdésre később próbáljunk megfelelni.

Az első rész második fejezetének a címe: *Tolnai és Ambrus, a városi szellem beszivárgása a regénybe*. A címből is érezni, a fejezet olvasása közben még inkább kitűnik, hogy itt a szerzők azt a fejlődési utat akarják megmutatni, amelyen a magyar regény a Jókai romantikus idealizmusától a XX. század naturalizmusához, illetve lélekelemző irányához eljutott. E részben teljesen helyén van Ambrus Zoltán a címben; ő valóban címszereplője a magyar modern regény kialakulásának. Annál meglepőbb azonban egy alig ismert írónak, Tolnai Lajosnak az előretétele. A szerzők — úgy látszik — a Vajda János-ügy mintájára itt is egy méltatlanul mellőzött tehetségnek akarták megadni a kései elégtételt. Csakhogy Tolnai és Vajda csupán a mellőzöttségben rokonok, de nem tehetségük méreteiben. Tolnai ugyan a maga korában annyi méltatást sem kapott, mint amennyi egy középtehetségnek kijár, de nem is volt több jó középtehetegnél. Nem is tudom, mivel magyarázzam a szerzők nagy rokonszenvét iránta, hacsak talán azzal nem, hogy Tolnai egyik regényének, a *Báróné ténsasszonynak* egy galíciai zsidó a főszereplője, akinek Tolnai a *Schwindler* nevet adja s akit azzal a gyűlölettel rajzol, ami oly gyakran eltorzítja ennek a különben jószemű realistának az emberábrázoló módját. Hankiss és Juhász nem restek kiemelni a Schwindler zsidó voltát s ha tán tudat alatt is, de ez az alak készíthette őket ennek a Tolnai-regénynek a részletes ismertetésére. (70—71. lap.)

De talán én csak gyanúsítom evvel a szerzőket. Meglehet, azonban e gyanura ők adtak okot. Mert azt a magyar irodalom minden ismerője tudja, hogy a naturalizmusnak, a társadalmi regénynek, a szociális drámának nem Tolnai, hanem egy másik, egy ragyogó sikerek és túlzott népszerűség babérjával övezett író tört utat Magyarországon. Ez az író, akit valóban címszerep illetett volna ebben a fejezetben.

Bródy Sándor. Mindenesetre róla is van itt szó, ő is kapott több, mint *féloldalt* a Tolnai 6 oldala után, de kap megrovást is, amiért „befeketítette, anélkül hogy ismerte volna őket, a magyar társadalom legérintetlenebb rétegeit“. (73., 74. lap.) *Anélkül, hogy ismerte volna őket* — ezt a francia olvasó alig fogja megérteni. Miért ne ismerte volna egy magyar író a saját társadalmát? A szerzők t. i. itt elfelejtették megírni azt a körülményt, amely miatt — szerintük — Bródy nem ismerhette a magyar társadalom érintetlen rétegeit: elfeledték megemlíteni, hogy Bródy Sándor zsidó volt.

De ebben a fejezetben szó van még a zsidókról Ambrus Zoltánnal kapcsolatban is.

Ambrus Zoltán, mint a szerzők mondják, először mutatja be — a legenyhébb szatira hangján — az új társadalmi réteget: „a gazdag izraelitákat, akik nagy rangra vergődtek fel (parvenus) és az irodalommal kacérkodnak. Nincs többé szó a Schwindlerek kapzsiságáról és szélhámoságáról. Mindez a múlté, amely gyorsan feledésbe ment“. (79. lap.) Itt aztán kétségtelenül kitetszik, miért volt a szerzőknek szükségük Tolnaira. Ők a Tolnai *Schwindlerét*, a Bach-korszak alatt osztrák szolgálatba szegődött, kikeresztelkedett, magyarfaló zsidót *tipusnak* tartják, szerintük a Schwindlerekből lettek báró Berzsenyiék, Ambrusnak enyhe szatirával rajzolt alakjai.

Hogy a Haynau által megsarcolt magyar zsidóság csakugyan a Schwindler szerepét játszotta-e a Bach-korszak alatt, erről most ne beszéljünk. Nézzük, mit mondanak a szerzők ugyanitt (80. lap) egy jegyzetben a zsidókról.

„Volt egy korszak, — írják — mikor a zsidók szerepe a magyar társadalomban távolról sem számított problémának, hanem legdivatosabb forrása volt a többnyire rokonszenvező humoros írásoknak. A sajtó, a regény, a vígjáték nem nélkülözhetette a zsidó típusokat, a zsidó jó mondásokat s főképp a zsidó „filozófiát“, ezt a felületes, opportunist, epikureus filozófiát, amely annál hálásabb anyagot nyújtott a vígjátéknak.“

Ezek a sorok nagyjából helyesen számolnak be a 20—30 évvel ezelőtti könnyebb fajsúlyú irodalom egy témaköréről. Legfőlebb az tűnik fel, amit a zsidó „filozófiáról“ mondanak. A zsidó filozófia, amelyet az ókorban egy *Philo*, a középkorban egy *Maimonides*, az újkorban egy *Spinoza*, a legújabb korban egy *Bergson* (akinek Babitsra vonatkozó dicséretével a szerzők ugyancsak büszkélkednek), nálunk egy *Kármán*, egy *Alexander* volnának hivatva képviselni, talán nem éppen helyesen ítéltető meg néhány egyoldalúan felfogott s a zsidóságnak csak egy rétegét reprezentáló, mulatságos figura karrikatúraszerű rajzából.

Most áttérhetünk a munka második részére, amelynek címe: *A jelenkori irodalom nagy korszaka.* (1900—1919.) Az első fejezet itt: *Ady és az ő lírai világképe.*

Ez a fejezet a legérdekesebb a mi számunkra. 1919 augusztus 2-a óta divat Magyarországon a radikalizmust, a progresszív gondolkodást, vagy pláne a szociálista érzületet zsidó dolognak tekinteni. Ha keresztyén embernél mutatkozik efféle, azt a zsidók félrevezették, sőt talán meg is vesztegették. Ez az elterjedt nézet leggyakrabban az Ady esetére alkalmaztatott. Hankiss és Juhász mintha óvakodni próbáltak volna tőle, mégis beszívárgott a könyvbe ennek a méregnek egy-egy csöppje.

„Barátai — írják (135. lap) a Nagyváradon ujságíróskodó fiatal Adyról — s köztük a Párisból hazatért zsidó hírlapírók és novellisták, *kiszélesítik látókörét, ahelyett, hogy elmélyítenék a lelkét.*“ Tehát a zsidó írók kötelessége lett volna Ady Endre lelkét elmélyíteni? Ők az okai, ha a költő széles látókörével is kissé sekélyes maradt?!

Természetesen a szerzők nem ezt akarták mondani.

Hissen egyébként nem győzik hangoztatni, hogy Ady milyen mélységeket revelál. Csak nem bírtak a zsidókról valami jót írni, anélkül, hogy mindjárt valami kifogást is ne toldjanak hozzá.

De — sajnos — ennél tovább is mennek. Olvassuk csak a 137. lapon a szerzők megállapítását a fiatal Ady világnézetéről. Ady világa „egy realitásokból és kimérákból szőtt világ, amelyre környezete, a zsidó entelektüellek társadalma rányomta a maga nagyon sajátos bélyegét“. Ime itt bujkál a 11 esztendő babona: *Ady, a XX. századi magyarság legnagyobb szelleme a zsidóktól vette át a világnézetét!* Hogy ez akár Adyra, akár a magyar fajra mily megalázó föltevés és hogy Hankiss és Juhász hogyan tudják ezt akár Ady iránti feltétlen hódolatukkal, akár magyar faji rajongásukkal összeegyeztetni: erre mi nem tudunk felelni, de talán ők sem. Mi, zsidók csak büszkék lehetnénk erre az állításra s ha nem kérünk a dicsőségből, az csak onnan van, hogy nem akarunk idegen tollal ékeskedni.

Csakhogy ez az Adyra való hatás a szerzők szemében nem is éppen dicsőség. Mert ime, hogyan is jellemzik azokat a zsidókat, akik — szerintük — az ifjú Ady szellemi gyámjai lettek:

„A liberális Magyarország nem akadályozza meg a galíciai zsidók bevándorlását, akik lassankint éppúgy kisajátítják a falusi kocsmákat, mint a városi kereskedést, a nagyipart éppúgy, mint a földbirtokot. A főváros lehetővé teszi, hogy ők uralkodjanak a sajtóban, a színpadon és végül az összes szellemi pályákon. Divatba hozzák a szociológiát, ezt az egészen új tudományt, mely a legmerészebb föltevéseket is megengedi: művészek, regényírók, költők kerülnek ki közülök, akik egyaránt kitűnnek mindig éber érzékenységgükkel és minden újdonságot számontartó aktualitásérzékükkel. A közülök való ügyvédek behatolnak a politikai fórumra is, ahol egyesek közülök a neofiták buzgóságával forgolódnak és tulzó nacionalista magatartásukkal szüntelenül ingerlik a nemzetiségeket, míg mások kitűzik a radikalizmus zászlaját s a szociálistusét, mely az ő hatásukra nyíltan nemzetközi lesz és szinte ellenséges a hazafias eszmével szemben.“ (13. lap.)

Itt bizony a szerzők, akik különben többnyire előkelőbb hangot, objektívebb szempontokat keresnek, szinte útszéli antiszemita szólások hatása alá kerültek. Így feltétlenül az útszélről való kifejezés a „galíciai zsidó“. Kétségtelen, hogy az úgynevezett liberális éra idején sok zsidó vándorolt be hozzánk Galiciából, de ezek a bevándorlók túlnyomó többségben megőrizve orthodox hagyományaikat, még napjainkban is *legföljebb a falusi kocsmáig s a városi kiskereskedelemig* jutottak el, sőt nagyrészt a jesivák padjain görnyednek. Hogy övék lenne a nagyipar és nagybirtok, hogy ők uralkodnának a magyar szellemi életben: erről beszélni is nevetséges. Mindez még az *ősidők, vagy századok óta itt lakó magyar zsidóságról sem mondható el, amelynek létezéséről a szerzők itt mintha elfeledkeztek volna.* Igaz, hogy sajtóban, színpadon, szellemi pályákon nagy szerepet játszanak a zsidók, de sehol sem uralkodót s ezért a szerepért, valamint a radikális és szociálista politikában való részvételért (ha bűn, ha érdem) a hazai zsidóságnak, a magyar zsidó szellemi elite-nek kell vállalnia a felelősséget. Nem, ismét nem kérünk az ál-dicsőségből, amit a szellemi és politikai vezérkedés jelentene, de igenis nem engedjük mindazt, amit Magyarország gazdasági és kulturális fejlődéséért tettünk, vagy amit politikai tévedésből (s ki nem tévedett a politikában Magyarországon az utolsó két évtizedben?) netalán vétettünk volna az ország érdeke ellen, felekezetünk egy csekély töredékének: Galiciából bevándorolt hitfeleinknek a nyakába varrni. A magyarországi zsidók közül talán nem is oly sok volt radikális vagy szo-

ciálista, de e nem sok közt is igen kevés volt a „galiciai“.

Szóljunk-e arról, hogy a zsidó akkor is hibás, ha nacionalista, mert ingerli a nemzetiségeket, akkor is hibás, ha szociálista, mert szembehelyezkedik a hazafias eszmékkel? Vagy vitába szálljunk azzal az állítással, hogy a szocializmust, amely Marx óta szigorú elvszerűséggel ragaszkodik nemzetköziségéhez, Magyarországon a galíciai zsidók tették volna nemzetközivé? Nem a vita fölösleges, ez állítások önmagukat cáfolják. De Ady s a zsidók viszonyáról jegyezzünk meg még egyet.

A szerzők, akik 1000 Ady-vers közül mintegy 25-öt idéznek, nem feledkeznek meg arról az egyetlenről, amiből némi antiszemitizmust is lehet kiolvasni. Igaz, hogy csak a vers egyetlen egy sorából, de Hankiss és Juhász éppen ezt a sort közlik: „Minden semmirevalónak, gácsnak, svábnak és zsidónak grádics adatik“ (145. lap.)

Ugyane fejezetben (144. lap) van szó a *Nyugat* című folyóiratról. „Az adminisztrátorok és anyagi támogatók (*Osvát*, *Hatvany*), sőt néhány kritikus is (*Ignotus*), a művelt izraeliták ama csoportjához tartoznak, amellyel Nagyváradon találkoztunk, míg a nagy írók, akik a folyóiratnak reputációt szereznek, kivétel nélkül mind a magyar fajt képviselik hagyományaival és atavizmusaiával.“ Ez a szereposztás is csak részben felel meg az igazságnak.

A szerzők azonban teljes igazságnak tartják, hiszen az eddigiekből is láttuk, hogy elfogultak a zsidó vagy zsidó származású írók iránt. Az imén idézett soraik hátra is, előre is világítanak. Most már kétségtelen, hogy sem Kiss József, sem Bródy Sándor háttérbe szorítása nem véletlenség. Hankiss Jánosnak és Juhász Géának meggyőződése, hogy igazi magyar költő csak fajmagyar lehet. De fajmagyar az ő szemükben annyi, mint nem zsidó, hiszen Petőfit, mint a magyar faj géniuszának inkarnációját dicsőítik.

Előre is világít az iménti idézet, mert most már sorozatosan következnek a mostohán jellemzett zsidó költők. Szép Ernő, néhány fanyar sort kap, *Osvát Ernő*, *Füst Milán*, *Gellért Oszkár*, alig jutnak túl a megemléttetésen. Szomoróval is röviden bánik el a könyv. Egészen kimaradtak a könyvből *Somlyó Zoltán*, *Zsolt Béla*, hogy csak néhányat említsek. A teljesen zsidószellemű és jobbra zsidó témákkal foglalkozó zsidó költők elhagyását ezek után már fel se rójuk. *Patai Józsefnek és írói körének* mellőzése irodalomtörténeti elvből is magyarázható: ezeket a szerzők, akik amúgy is óriási anyaggal küzdöttek, nem tekintették a szorosabban vett nemzeti irodalomhoz tartozóknak.

Több apróság mellőzésével még csak azt említem meg, hogy a szerzők a Szabó Dezsőről szóló fejezetben azt a véleményt látszanak vallani, mintha Magyarországon századunk elején a zsidóság predominált volna és ez predomináns helyzete csak azért szűnt meg, mert a zsidók „súlyosan kompromittálták magukat a kommun idején“. (259. lap.)

Ime felsoroltam mindazt, ami Hankiss és Juhász művében a zsidókra vonatkozik. E felsoroláshoz már csak két hozzátenni való van.

1. Aki csak cikkemet olvasta s nem magát a könyvet azt hihetné, hogy antiszemita munkáról van szó. Korántsem. Az általam felsorolt részletek igen-igen kis töredékét teszik egy nagyszabású, negyedfélszáz oldalra terjedő irodalomtörténeti munkának. A mű szerzői modern szellemű magyar írók, akik sok helyen becsülettel törekedtek elfogulatlanok lenni, de éppen a zsidó kérdésben nem tudtak azok maradni. Itt erősebb volt náluk egy szerencsétlen korszaknak mérgezett szelleme. De a becsületes törekvést megmutatja, hogy akikkel röviden bántak is el, mint például Kiss Józseffel, Bródyval, Szomoró Dezsővel, azoknak az íróknak is — habár néhány sorban — megadják a szinte

teljes méltánylást. Kiss József verseinek lágy zenéjét Verlaine művészetéhez hasonlítják, akinél pedig nincs nagyobb mestere a francia nyelv muzsikájának. Bródy tehetségének a naturalizmus kereteit szétfeszítő romantikus erejét helyesen jellemzik. Szomoró stílusának eredeti zamatát ha kifogásolják is, de elismerik. S végül a legteljesebb méltánylást megadják *Molnár Ferencnek*, akinek neve címe is lett az egyik fejezetnek. (213. lap.)

2. Mi nem bántuk volna, különösen egy külföldnek szóló irodalomtörténetben, ha a zsidó kérdésről nem is esett volna szó. Talán tisztább lett volna az irodalom képe, ha faját felekezetét, származását kinek-kinek érintetlenül hagyva, csupán a költőkről beszéltek volna a szerzők. De ha már nem így tették, ha már azt is ki akarták emelni, hogy mi szerepe volt a magyar zsidónak, akár mint alkotónak, akár mint közönségnek az utolsó 60 esztendő magyar irodalmában, akkor ezt pártatlanul, történelmi hűséggel kellett volna tenniük. S hogy nem tehették, ez nemcsak az ő elfogultságukból ered. Ered abból a nagy mulasztásból, hogy maga a magyar zsidóság, amelynek annyi kiváló írója és irodalomtörténetírója van, még maga sem tisztázta a maga szerepét a magyar irodalomban. A *Múlt és Jövő*-ben már történt erre nézve érdekes kezdeményezés, Vene-tianer könyve és a Magyar Zsidó Lexikon is értékes adatokat nyújt e tárgyban, de ez még csak kezdet. A magyar zsidóságnak önmaga iránt való kötelessége, hogy — akár pályadíj kitűzésével is — megirassa „A magyar zsidóság szerepét a magyar irodalomban“. Ha ez a munka kellő terjedelemben, tudományos alapossággal és teljes pártatlansággal elkészül, valóságos nemes levele lesz a magyar zsidó értelmiségnek.

Rebeka Avicci (Jeruzsálem): A fehér páva (Babaplasztika)

Patai György: Bialikkal Karlsbadban és Marienbadban

— *Bialik Hameiriről.* — *Héber klasszikusok kiadása.* — *Samuel Hanagid ismeretlen versei.* — *A Palesztina-építés problémái.* — *Dr. Bialik, Prof. Bialik.* — *Bublik-Bialik.* — *Goldberg.* —

A Motorschnellzugnak nevezett döcögő masina másfél óra alatt teszi meg az utat Marienbadból Karlsbadba. Mintha két kis falut összekötő vicinális lenne. De amint kilépünk a pályaudvarról, már elénk torlódik a világáros nagy forgalma és zivaja és bizony nehéz rövid úton is, áttörni a robogó autók zürzavarán. A villamosokat száguldó, kanyargó autobuszok helyettesítik a szűk völgybe ékelt keskeny útvonalakon.

Pár perc múlva megpillantjuk Guttman professzort, a breslaui rabbiszeminárium világhírű tanárát, a jeruzsálemi egyetem volt professzorát, dr. Borsodi kecskeméti főrabbi és dr. Niemirower bukaresti főrabbi-val és szenátorral sétálva. Öröms üdvözlések, meleg kézszorítások és rögtön irodalmi érdeklődések.

— Hol tartasz a talmud kulcsának forgatásában? — kérdi Patai József, Guttman professzor nagy enciklopedikus művére, a „Maftesch Hatalmud“, a „Talmud kulcsá“-ra célozva.

— Most jelent meg a harmadik kötet — mondja Guttman. — Egy tanítványom összegyűjtötte az ismertetéseket és tudományos kritikákat. Eddig hatvanötöt számlált össze. És ha a *Mult és Jövő* hamarosan beváltja kritika-ígéretét, az már a hatvanhatodik lesz. Kabbalisztikus szám!

A tömeg közé vegyülve, a Schlossbrunn felé tartunk. Föl és alá hullámoz a tömeg, mintha pipaszár volna mindegyiknek a szájában, egyik-másiké mintha füstölögne, ha túlságosan forrón kapta poharába a Sprudel 72 fokos párolgó vizét.

A kút mellett, a megbeszélthelyen feltűnik Bialik alakja. Jicchak Grünbaum lengyelországi szejmképviselővel, a lengyel zsidóság vezérével és a tel-avivi kis Sulamith-tal beszélget.

„Salom! Salom!“ hangzik a héber üdvözlés. És héber szavak szelik át az egyre sűrűsödő tömeg hangzavarát. Sokan megfordulnak és mutatják egymásnak: Bialik...!

— Átadták-e azt a sok üdvözlést, amit küldtem mindenkivel, aki csak Magyarországra ment? — kérdi Bialik Pataitól.

Azután Hameiri iránt kérdezősködik, méltón fogadták-e Magyarországon.

— Tudom, hogy a *Mult és Jövő* mindent megtett. Olvastam a jeruzsálemi lapokban, hogy a Magyar Tudományos Akadémia elnöke is fogadta, de próféta volt-e a hazájában a zsidók között? Hameiri nemcsak mint költő nagy és eredeti tehetség, hanem mint esztétikus is európai színvonalat jelent. Azonkívül kitűnő ujságíró. Hameiri ma már túl van a negyvenen. Itt az ideje, hogy élvezhesse munkájának gyümölcsét. A magyar zsidóságnak szép feladata volna elősegíteni összes

műveinek kiadását. 200 fonttal meg lehetne az egész kérdést oldani.

— És nem lehet a kiadást elintézni Palesztinában, idegen segítség nélkül?

— Prózánál igen, de verskötetekkel mindig nehezebben küzd meg a kiadó. Verseket nem számíthatnak nagy tömegre.

— Európában is így van. Richard Dehmel, Rilke versei sem jelenhettek meg túlságosan nagy példányszámban. És Ady Endrének is mecenásra volt szüksége.

— Hát a Keren Hajeszod akcióban volt-e sikere Hameirinek?

— Az erkölcsi siker igen nagy volt.

— Az anyagi eredmény elérése nem is költőnek a feladata — mondja Bialik. — Az ő feladata lehet a közönség lelkesítése, belső megmozdulás teremtése. Aztán jöjjenek az ügyes emberek, akik ezt a lelkesedést a Palesztina-építés segítésévé tudják átváltani.

*

Bialik munkái kerülnek szóba. Sokan a költő művészetének elhallgatásáról beszélnek. De a hozzáértők tudják, hogy amit Bialik az utóbbi esztendőben végzett, éppoly értékes zsidó irodalmi szempontból, mint eredeti költészete. A talmud és midras költői részeinek összegyűjtése és feldolgozása után a középkori héber költőket ássa ki egymás után a homályból és a héber poézisnek ismeretlen világát tárja fel.

— A „R'sumoth“ sorozatát is folytatnom kell. Kiadatlan teljes műveket is akarok itt közzétenni és itt számítok József Patai közreműködésére is. A „Hacófe“-ből látom, van anyag elég.

— Nagyon szívesen. Majd küldeni fogok a 16. századbeli héber költőkből, akik Szalonikiben és Palesztinában egész irodalmi korszakot alkottak. Sok van közöttük teljesen ismeretlen és sok csak alig ismert. Így például *Dávid Onkineira*, akinek a neve héberül még alig jelent meg nyomtatásban. Szonetteket, a természetet dicsőítő renaissance-szellemű verseket írt.

— Milyen csodálatos forrás a héber költészet — mondja Bialik — és mennyire nincs még kiaknázva. Az amerikai Davidson eddig ötvenezer verset gyűjtött össze és ez még mindig csak egy kis része a héber poézisnek.

És Bialik beszélni kezd mostani munkájáról. Eleven, hévvel, fiatalos temperamentummal beszél, mint egy húszéves ifjú.

— Most, még itt is, Karlsbadban, Samuel Hanagid ismeretlen verseinek a kiadásán dolgozom. Ami eddig tőle megjelent, az mind csekélység volt ahhoz képest, ami most napfényre került. Csak most ismertem meg teljesen Hanagidot. Az

összes formákat ő vezette be a héber költészetbe. Uttörő volt és rögtön országutat tört. *Ezer évvel ezelőtt!* De nemcsak költő volt. Államférfi, mint Disraeli, olyan gondolkodó, mint Goethe. Nagyszabású tudós volt, hatalmas hadvezér, aki húsz csatát nyert. Életéről eddig nem volt elég ismeretes részlet, mert a korabeli arab történetírók, ahol lehetett, elhallgatták és ha már szükséges volt, úgy féltékenyen fogcsikorgatva említették a nevét. De elsősorban lírikus volt, amilyen nem akad még egy a héber költészetben. Milyen gyönyörű, amikor leírja gondolatait, melyeket a sivatag ismerős homokja kelt benne: „Ugyanezen a homokon jártam itt, mint mezítlábás gyermek és megfogadtam, hogy emelkedni fogok. Most elértem célomat és mint diadalmas hadvezér lépkedek újra itt...”

Milyen plasztikus kép, amikor a háborúban így szól: „Mikor fölemeljük kardjainkat, mint fáklyák lobognak a magasságban; lehajtjuk őket és eloltjuk az ellenség vérével...”

Minden képe pompás, látszik, hogy csupa élmény minden sora. És most bevallom, volt idő, amikor ezt az egész spanyol-héber korszakot kissé félvállról kezeltem, mert még nem voltam eléggé érett ahhoz, hogy bele tudjak mélyedni szépségeibe. Most látom, hogy világirodalmi szempontból is milyen értéket képviselnek. Igen, eleinte zavart a cifra, komplikált, gondosan felépített forma. Ha valóban meg akarjuk érteni ezt a költészetet, akkor vagy az ő gondolataikat kell a mi modern formáinkba öltöztetni, vagy a mai gondolatokat az ő régi formáikba. És ekkor egy csodás fölfedezést fogunk tenni. Egész sorokat találhatunk Puskinnál vagy Goetheben, melyek csaknem szóról-szóra megvannak Samuel Hanagid, Mózes ibn Ezra verseiben. Mintha egy világköltészet volna, amely állandóan vándorol és meg-megpihen a nagy szellemeken.

— És milyen kevesen értik meg ezeket a nagy szellemeket — mondja Patai. — S. J. Hurvitz, aki tanulmányt írt Juda Haléviről és szinte fitymálva ír róla, lekicsinylésének bizonyítására olyan sorokat idéz, melyek a költészethez értő előtt a poézis csúcsaiként tűnnek fel.

— Általában — mondja Bialik — sokan szólnak hozzá a költészethez, csak azért, mert van hozzá bátorságuk. Juda Halévinak vannak versei, melyeket az összes népeknek át kellene venni istentiszteletükbe.

És Bialik mindjárt idéz pár sort.

— Nem lélekbemarkoló-e? — kérdezi azután.

— Hány éve, hogy legutóbb Palesztinában találkoztunk? — kérdi hirtelen Bialik.

— Több mint három éve.

— Mennyit változott azóta minden. Mennyi épült azóta... Tel-Aviv, a kolóniák, mind hatalmasan fejlődnek. Pedig azóta folyton úgynevezett

Marienbadi pillanatfelvétel

Balról jobbra: Ch. N. Bialik, Patai József, Jicchak Goldberg

krízis van. De az egész angol- és arab-kérdésnek nincs olyan nagy jelentősége, mint amekkorát a galuthban tulajdonítanak neki.

Három tényező fontos az ország építésében. Cad haracón, cad hakalkalí, cad hapolítí. Az akarat, a gazdasági helyzet és a politika. A legfontosabb az első. A többi változhat és függ a viszonyoktól. Az akarat azonban mindig fennáll és a legpozitívabb tényező. Még ha passzív, akkor is pozitív. A kétezeréves akarat maga is aktivitás volt. A munkamegszakítás maga is sokszor a munka folytatása, mert erőgyűjtés, sokszor a hátrálás csak lendületvétel az előreugrásra. A palesztinaiak maguk nem beszélnek, hanem cselekednek, dolgoznak. És így kellene lennie a galuthban is: keveset beszélni, sokat tenni.

Az araboknak Palesztina nem életbevágó kérdés. Nekik ott van az egész nagy Arábia, számukra Palesztina csak megszállott provincia, melyhez ragaszkodnak politikai szempontból. De a zsidóságnak Palesztina létkérdés, magasabb értelemben. És a zsidó akaratnak győzni kell...

Este a vacsoránál egészen új oldalról ismerjük meg Bialikot. Élményeiről, amerikai tapasztalatairól beszél és kedves humorral fűszerezi a „diabetikus” ételeket.

— Amerikában — meséli — a banketteknel az elnök, aki rendesen egy dollárdús laikus, óriási himnuszokkal szokta bemutatni a vendéget. Egy ilyen alkalommal az elnök felállt, hatalmas beszédet vágott ki, elmondott rólam minden jót, dicsé-

retek, egészen a superlativusig, „boldogan köszöntjük tehát itt az emberiség nagy jótevőjét, mister...“ és itt hirtelen lehajolt hozzám: „Mi is a neve?“ Mikor megmondtam, a szónok hangosan kivágja: „mister Bialikot“. De mikor újra rákerül a sor, hogy nevémet be kell fűznie a mondatba, már ismét elfelejtette. Felírom neki egy cédulára. „Bájelik“ olvassa erre amerikaiasan. Legközelebbi mondatában már doktor Bájelikot mond. „Nem vagyok doktor“, súgom neki. „Hagyja csak, nálunk doktor“, feleli vissza beszéd közben. A végén még azt is megtudtam, hogy „professzor Bájelik“ vagyok. Ujra tiltakozom halkan. De az elnök energikusan rámszól: „Hagyja csak, nálunk professzor!“

— Nachum Goldmann mesélte — szól közbe Jicchak Grünbaum —, hogy mikor Amerikában járt, egy „mecénás“, akinek ő az Encyclopaedia Judaica nagy jelentőségéről beszélt, nagyobb összeget ajánlott fel neki a nagy mű megjelenésének elősegítésére. Goldmann köszönettel nyugtázta az adományt és megígérte, hogy az első kötet egy díszpéldányát még abban az évben meg fogja küldeni neki. „Isten ments — pattant erre fel a nemeszívű mecénás — nézze ezt a nagy könyvszekrényt, már így is alig győzzük porolni.“

— Nagyszerű — mondja Bialik és rögtön rádupláz még egy amerikai adomával.

— Még kedvesebb eset volt, amit Bloch, Tel-Aviv polgármestere mesélt nekem. Egy gazdag amerikait kalauzolt a városban és amikor az én házam elé érkeztek, Bloch rámutatott: „Ez Bialik háza.“ „Kicsoda? — kérdezte erre az amerikai — Bialik? Bubliknak hívják!“ (Bublik egy amerikai napilapnak volt szerkesztője és az amerikai mizrachisták elnöke.) „Nem, ez Bialik“, mondta Bloch. „Nekem hiába mesél — erősködött az amerikai —, nálunk is szokás, hogy ha valaki bevándorol Amerikába, megváltoztatja a nevét. Ez a Bublik is Palesztinába költözött és Bialikra héberesítette a nevét.“

De már későre jár az idő. Nemsokára indul az utolsó „motoros“ Marienbadba. El kell búcsúnunk a társaságtól. Bialik megígéri, hogy másnap ő jön át Marienbadba, visszaadni a látogatást.

— L'hitraót! A viszontlátásra!

Másnap az Egerländer terraszán ültünk Bialikkal, aki Jicchak Goldberg palesztinai narancsültetvényessel együtt jött át Marienbadba. Köröskörül a marienbadi völgy pompás panorámája terül el, a távoli hegyek kékesen olvadnak bele a párás levegőbe.

Asztalunkhoz újabb vendégek érkeznek. Bialik örömmel üdvözli régi ismerősét, prof. Schorr varsói főrabbit, a varsói egyetem rendes tanárát és mély reverenciával köszönti Baracs Károlynét, a magyar Pro Palesztina alapítójának és első elnökének özvegyét.

— Érdekes — szólal meg Schorr prof. —, hogy a magyar zsidóságnak milyen impozáns termése van zsidó vonatkozású művekben. 36 évfolyam *Magyar Zsidó Szemle*, 20 évfolyam *Mult és Jövő*, vagy 80 kötet IMIT. És mindez zárt terület a számunkra.

— A zsidóság egyik legnagyobb tragédiája ez — mondja Bialik — a zsidó szellem mennyi alkotása van így eltemetve különböző izolált nyelvekben. Jeftach esete jut eszembe. „És eltemették Gilead városaiban“, mondja Jeftachról a Bírák könyve. Hogy lehet, hogy több városban temették el, magyarázza az agáda. Büntetésül, hogy saját lányát áldozta fel, darabonként hullottak le tagjai, melyeket bolyongásának különböző városaiban temettek el. A zsidóság is bolyong a világ országaiban, városaiban és minden állomásán elhullatja egy-egy tagját. Ezért fontos és elsőrangú feladat az idegen nyelven írt munkák héberre fordítása. „Kinnusz galujoth“, a diaszpóra-begyűjtésnek egy fajtája ez. Mennyire örültem, amikor Blau professzor, a budapesti rabbiképző rektora megindította a hébernyelvű „Hacófe“-t és felhívásában kifejtette, hogy csak az a zsidó munka lesz maradandó, amely héberül van megírva. Bizony a zsidó szellem galuthja épannyira ráknehezedik, mint a zsidó földnélküliség. Löw Immánuel, a legnagyobb tudósaink egyike, is kénytelen volt Magyarországon németül megírni a palesztinai flóráról szóló nagy művét.

A társaság egyre növekszik; újabb és újabb asztalokat kell egymáshoz toldanunk és Goldberg így kissé távolabbra kerül Bialiktól, aki felhasználja az alkalmat, hogy róla, régi palesztinai barátjáról beszéljen:

— Nagyszerű ember ez a Goldberg. „Jachid b'dóró“, egyetlen a maga nemzedékében. A legnagyobb palesztinai narancsültetvények tulajdonosa, kitűnő üzletember s mellett igazi finoman érző kultúrember. Mindent ismer, mindent elolvas. Ha valahol valamire szükség van, csendben segít. Itt telket ajándékoz, ott egy házra való téglát, amott egy tehenet, egy lóvat, vagy újfajta ekét. Tavaly az augusztusi zavargásoknál legkisebb fiát lelőtték az arabok. Mikor Goldbergnek hírül hozták a halálát, leküzdötte fájdalmát és így szólt: „Vigasztalódom azzal, hogy zsidó földért esett el“.

Goldberg most közelebb hajolt és amikor meghallotta, hogy az arab zavargásokról van szó, közbeszólt:

— Nyolcezer fontnyi kárt okoztak narancsosomban az arabok. A zavargás után aztán eljöttek hozzám a bűnbánó sejkek és így szóltak valódi keleti nyelven: „Nagy a mi bűnünk. Megérdemelnők, hogy benzinnel leöntsenek fejünk búbjától lábunk talpáig és meggyujtsanak bennünket. Oh jaj! Félrevezettek minket...“

Rég nem beszéltek annyit a Biblia nyelvén a Szentföldről, mint ezen a napon Marienbad hegyei között.

TOLLHEGYRŐL

A LONDONI HALADÓ KONGRESSZUS

Szó sincs róla, nem lehet a neológ magyar zsidóság érdeméül betudni, hogy a haladó zsidóság londoni világkongresszusán nem vett részt. Akik Londonban összegyűltek, hogy a „progresszív zsidóság” problémáit megvitassák, nyilván azt hihetik, hogy Magyarországon minden neológ zsidó naponta talisz és teflinban imádkozik, minden szombat és ünnepnapon bezárja irodáját, üzletét, a Sulchan Áruch szabályai szerint él (nemcsak „alapján áll”), egyszóval, itt nincs probléma, nincs vallási kérdés, minden meg van oldva és nem találni semmiféle tárgyalnivalót. A valóság pedig az, hogy életmódban semmi különbség a pesti, londoni vagy newyorki haladó zsidó között. Legfőleg *világnézetben* van némi differencia. Az tudniillik, hogy a londoninak van világnézete a zsidósággal kapcsolatban, a pesti zsidó ellenben sokkal kényelmesebb, semhogy holmi világnézetekkel bíbelődjék. Majd csak jó lesz valahogy. Hogy az ifjúság napról-napra eltávolodik a zsidóságtól? Hogy a zsidó fiatalember vagy leány nem tudja, tulajdonképpen mi értelme van az ő zsidó voltának? Majd csak rendben jön valahogy! Hogy a gyerek mást lát otthon mint amit az iskolában hall? Majd kiegyenlítődik valahogy! Egy-azonban egészen bizonyos, hogy azok a rabbik és laikusok, akik Londonban a zsidó vallási élet nagy kérdéseinek megvitatására gyűltek össze, vannak olyan vallásos zsidók, mint a magyar neológ zsidók egyházi és világi vezéreivel. Legfőleg csak őszintébbek.

A „BANDAGEN-MIKOLASCH” PANASZA.

A „Bandagen-Mikolasch” bécsi cég főnöke a sajtó nyíltérében panaszodik a konkurrencia ellen, mely azt híreszteli róla, hogy vegyes házasságot kötött, majd meg hogy kikeresztelkedett, holott ő csak bandageokat köt és nem vegyes házasságokat és azonkívül jó zsidó, akinek eszé ágába sincs kitérni. Az egész hír a konkurrencia manővere. Bécsben úgy látszik, még ilyesmivel dolgozhat a „konkurrencia”. Budapestén az „ilyesmi” még reklám is volna: „Igen előkelő cég, a főnöke rég kikeresztelkedett és zsidót nem is alkalmaz...”

A „Makkabi-Világszövetség” antwerpeni sportünnepélye
A legijobb nemzedék

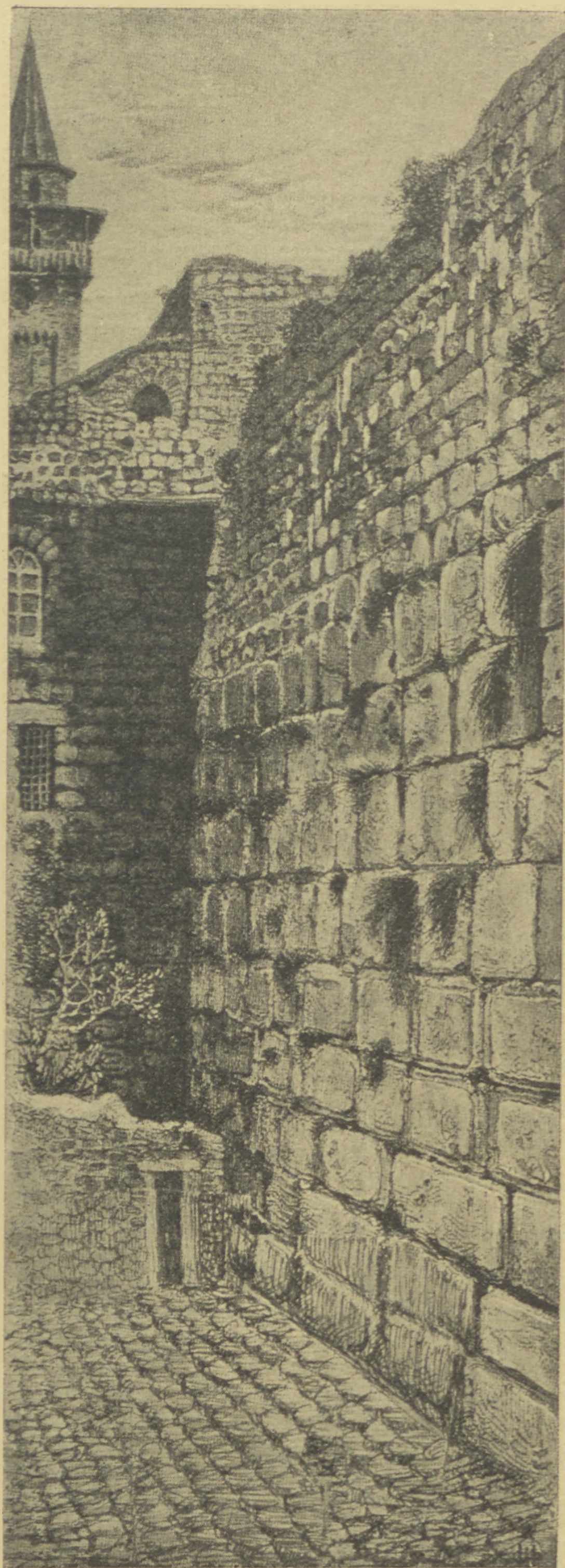

A „Makkabi-Világszövetség” antwerpeni sportünnepélye

A „MAKKABI-VILÁGSZÖVETSÉG” SPORTÜNNEPÉLYE ANTWERPENBEN. A Makkabi, a legnagyobb zsidó sportszervezet minden két évben összegyűjti tagjait egy világkonferenciára, melynek keretében nagyszabású sportünnepség folyik le. Az európai országokon kívül, Palesztina és Amerika is elküldte delegátusait Antwerpenbe. A konferencia nagy örömmel vette tudomásul, hogy már elkezdtek a tel-avivi nagy studio építését és így a legközelebbi ünnepélyt már a Szentföldön tarthatják meg. A versenyeket hatalmas felvonulás előzte meg. Körülbelül 1500 résztvevő vonult végig lenge sportöltözetben Antwerpen utcáin. A legnagyobb érdeklődést a futball keltette. Több előjáték után Antwerpen és Berlin csapata került a döntőbe. Végül is Berlin győzött 2 : 1 arányban. A 3000-méteres síkfutásban Katz finn olimpiai bajnok győzött a prágai Frankl-lal szemben. A könnyű atlétikában a berliniek domináltak, viszont az úszásban a prágaiak mutattak nagy fölényt. Műugrásban Balasz és Belov olimpiai bajnok gyönyörködtette a közönséget nagy művészettel. A program egyik fénypontja volt a tennisztornier, amelyben Daniel Preusz német mester is résztvett. 6 : 4 és 6 : 2 arányban győzte le a belga De Prettert. A versenyek után ünnepi bált adtak a külföldi résztvevők tiszteletére és ezzel a pompásan sikerült ünnepély méltó befejezést nyert. Sigmund Gross.

LUDWIG STEIN.

Kiemelkedő egyéniség volt. A tudomány, politika, zsurnalisztika terén egyaránt nagy sikereket ért el. Egy kis erdőbényei zsidóházból indult el és a legmagasabb társadalmi világpozíciókba emelkedett. Egy negyed évszázadon át mint svájci egyetemi tanár humánus segítője volt ezreknek, a keleti zsidóság köréből kikerült diákoknak fáradhatatlan jótevője. A *Mult és Jövő*, melynek Prof. Ludwig Stein egyik legrégebb munkatársa volt, ismételten méltatta őt mint filozófust. Érdekes pályafutásának ismertetésére még visszatérünk.

*A Szent fal Jeruzsálemben (Régi metszet után)
Bilder aus dem Werke Dr. Armin Kecskeméti's „All-
gemeine Geschichte der Juden“. Herausgegeben von
der Ungarisch-Jüdischen Literarischen Gesellschaft.*

NÉMET ANTISZEMITIZMUS PALESZTINÁBAN.

Schey Hugó, Tel-Avivban élő pesti származású mérnök érdekes brosürában tárja fel a palesztinai antiszemitizmus hátterét. Szerinte a zsidó kereskedők ellen szervezett bojkott tisztára a németek műve, akik így akarják meghódítani a piacot a német kereskedelem számára és legyőzni a zsidókon keresztül az angol kereskedelmet. Jaffából Uj-Hamburgot szeretnének csinálni. A németek keze van minden új földvásárlás mögött és az arabokat „Die Weisen von Zion” című pamflettel uszítják a zsidók ellen, hogy velük együtt az angolokat is kiszorítsák a Palesztina versenyteréről. — Lehet, hogy Schey Hugónak igaza van. Az antiszemita német cégek azonban közben szorgalmasan átírják a nevüket szögletes héber betűkkel és így hirdetik magukat a jeruzsálemi és telavivi héber napilapokban. Mert közben a héber olvasóközönség vásárlóerejéről sem akarnak lemondani.

EGYIPTOMI ÍRÓ A JERUZSÁLEMI SZENTFAL ÉRDEKÉBEN. Az *El Mokaten* című lapban Hussein Machmud egyiptomi író, az egyiptomi nacionalizmus mellett és az általános arab egység ellen emel szót. Cikkében többek közt a következőt írja: „Mi értelme van az el-Burak (a nyugati fal) körüli lármának? ... Hiszen, ha vallásos szempontból nézzük a kérdést, meg kell adnunk, hogy az a hely, ahol most a zsidók imádkoznak, a régi Ohel Moed-ot képviseli, ahol a leviták a vallásos szolgálatukat végezték ... Azt hiszem a zsidó néppel való együttműködésből több hasznunk lenne, mint akármelyik más néppel való kooperációból. Mi hasonlóak vagyunk a zsidókhoz pszichológiában, temperamentumban és vallásban. A zsidók műveltek, agilisak és egy egységet képeznek. Igyekeznünk kell tehát meg egyezésre jutni velük országukban, melyet hosszú idővel ezelőtt el kellett hagyniuk. A Szentfal-kérdés körüli lármának csak egy célja van: elvenni a megrablott zsidó néptől a lehetőséget, hogy helyet találjon magának a nap alatt.”

Sófárfuvás (Középkori metszet)

Képek dr. Kecskeméti Armin: „A Zsidók Egyetemes Története” című kétkötetes nagy művéből

ROS-HASONO AJÁNDÉK A MULT ÉS JÖVŐ ELŐFIZETŐINEK!

Az előfizetőink részéről érkezett újabb megkeresésekre sikerült még néhány példányt beszereznünk a
Dr. K E C S K E M É T I - féle

A Zsidók Egyetemes Története

cimű kétkötetes nagy diszműből, melyet
ez eredeti

40 pengős bolti ár helyett

összesen 10 pengőért

bocsátunk rendelkezésre.

A szétküldés a rendelések érkezésének sorrendjében történik. Ajánlatos tehát az összegnek mielőbbi beküldése a Mult és Jövő kiadóhivatalához, (Budapest, VI., Révay-utca 14. Telefon: L. 199-55)

A zsinagógában (Középkori metszet)

„KÖNYVEK, MIKHEZ KÖNY ES VÉR TAPAD..’
Igy aposztrofálta a bécsi *Jüdische Presse* azokat az el-
kobzott héber könyveket és Tóratekerceket, miket mos-
tanában Szovjet-Oroszországból hivatalos kezek az orosz
valuta javítása végett Európa felé ontanak. A „Chofec
Chájim” tilalmat mondott ki e könyvek vásárlására.

Ünnepi körmenet a lulovval és eszroggal

(XVII. század)

Képek dr. Kecskeméti Armin: „A Zsidók Egyetemes Története” című kétkötetes nagy művéből

Az Orthodox Szeretet-Otthon kertjének egyik sarka

Az Orthodox Szeretet-Otthon kertfeljárata

Egy új zsidó intézmény Budapesten. Orthodox Szeretet-Otthon.

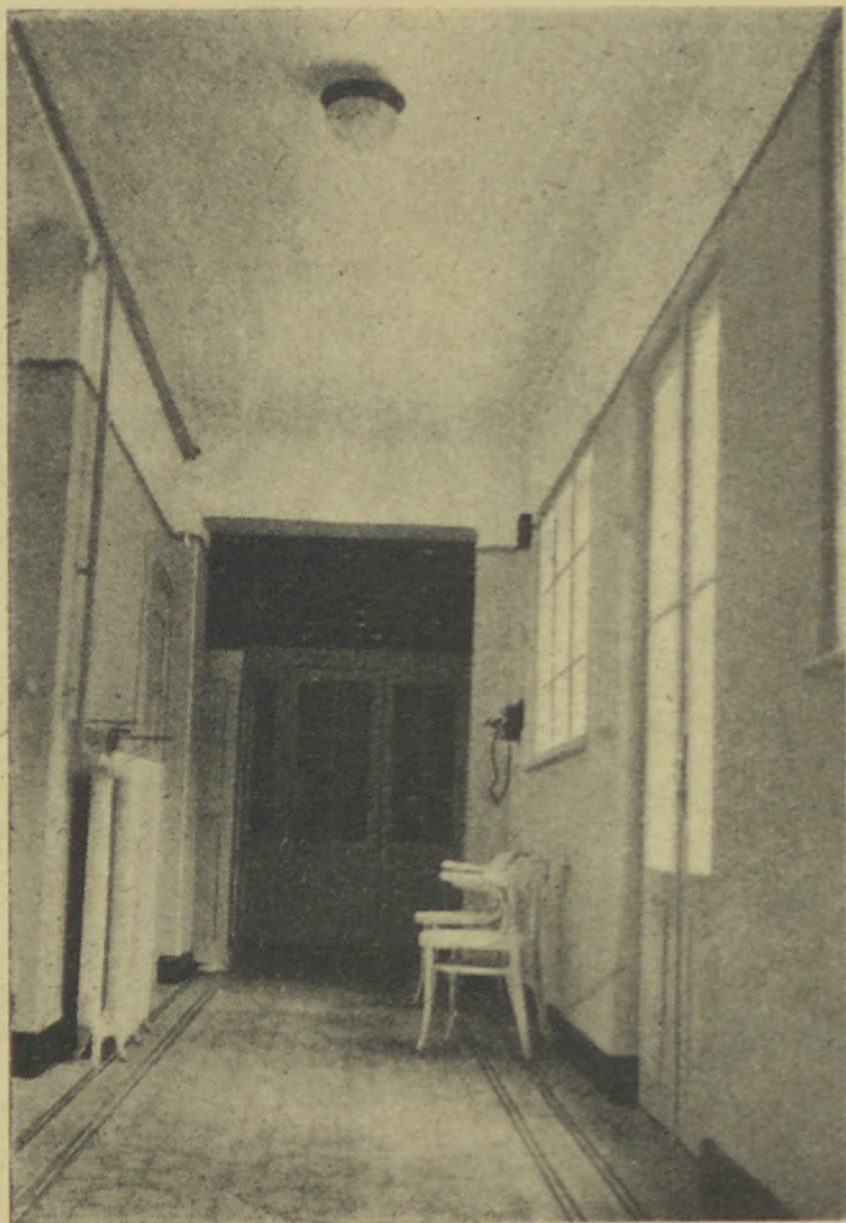
A budapesti zsidóság egy új intézménnyel lett gazdagabb. Csendben, zajtalanul épült ott a Bíró Dániel-Szanatórium szomszédságában, a budai hegyek alján, a Városmajorral szemközt. Senki sem tudott róla, hogy az öregek számára, akik vallásos miliőben akarják tölteni életük őszi esztendeit, új otthon épül, amelyben modern kényelemmel, a leghigienikusabb környezetben, állandó orvosi felügyelet alatt, mindenféle szakorvos közelségében élhetnek.

Dr. Friedmann Izidor, a Pesti Orthodox Chevra Kadisa agilis elnöke nem verte a dobát, hogy új otthont épít a zsidó humanizmus számára. Egyszerre csak itt áll készen a csinos saroképület a legmodernebb berendezésével, fehér bútoraival, csiszolt tükreivel, angol mosdóival, hideg-melegvíz-

szolgáltatással minden egyes szobában, széles folyosójával és pompásan ápolt kertjével, amelybe a budai hegyek ontják az illatos friss levegőt.

Az Orthodox Szeretet-Otthon nemcsak elaggott szegényeket vesz fel, hanem olyanokat is, akik az ellátás fizetésével lehetővé teszik a szegénysorsúak támogatását. A Szeretet-Otthon külön-szobái valóban „uri otthont” nyújtanak. Az ellátás mindig orvosfelügyelet ellenőrzése alatt áll. A szomszédos orthodox-szanatórium kiváló orvosi kara az új Szeretet-Otthonra is kiterjeszti tevékenységét. És természetes, hogy a Szeretet-Otthon rendelkezésére áll a szépen felszerelt zsidó templom is.

Nem impozáns méretekkkel, inkább intím jellegével akar hódítani az új Orthodox Szeretet-Otthon. Családias melegséget, bensőséges gondozást óhajt nyújtani a hozzáfutóknak. Az új intézményről, mely iránt máris igen nagy érdeklődés nyilvánul meg, felvilágosítást ad az Orthodox Chevra Kadisa, Budapest, VII., Kazinczy-utca 41., vagy a helyszínen, Városmajor-utca.

Az Orthodox Szeretet-Otthon folyosója

Az Orthodox Szeretet-Otthon egyik szobája

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

A REVIZIONISTA KONGRESSZUS

A prágai revizionista kongresszusnak talán legfontosabb eseménye az az est volt, melyen a mindenfelől összegyűlt zsidó ifjúság a fehér asztalnál régi és új héber dalokra zendített és szállt, szállt a héber ének szájáról-szájra és a terem megtelt lelkesedéssel, ifjúi lángolással. „Amcha Jisroel jibane...“ „Néped Izrael felépül“ zengtek teli torokkal, feszülő tüdővel fiatal fiúk és leányok, barna bluzosok és lobogó hajúak. És szemükből szent elszántság dalolt: „Építeni, építeni, építeni Izrael földjét, Juda országát.“

Ez volt a revizionista kongresszus legkiemelkedőbb momentuma. Megmutatta, hogy van ifjúság, melyre a zsidó nép számíthat. „Nem vészett el még reményünk.“ És ha az öregebb generáció kénytelen a realitásokkal megalkudni és a régi ideál területét egyre szűkíteni, itt az ifjúság a maga követeléseinek maximumával. És a maximum mindig jobb lelkesítő volt, mint a minimum, az izzó sóvárgás mindig hevítőbb mint a hűvös megfontolás.

Mire ez az ifjúság a megállapodottság határához jut, szintén számolni fog az adottságokkal, amelyeket szavakkal, szólamokkal clintézni nem lehet. A kongresszus pedig itt is csak szavak és szavak halmozása volt, melyek mögé csak túlfűtött fantázia tud valóságokat varázsolni. Jabotinszky hatalmas kétórás beszéde élmény volt. A retorika remeke. Mégis inkább retorika, mint realitás. És míg ugyanez a beszéd részleteiben a különböző kongresszusokon a legmélyebb hatást váltotta ki, mert kritika, történekre támaszkodó jogos, alapos kritika, — itt az önálló revizionista kongresszuson, ahol konstruktív munkaprogrammot kellett volna adni, inkább rombolásnak hatott; a régi keretek lebontása, szétrombolása új lehetőségek felmutatása nélkül.

A visszhang kifelé, sajnos, csak az volt, hogy egy cionista világkongresszus folyton hangoztatja a „bukást“, a „cseődöt“, az „utolsó kísérlet“ sikertelenségét. És míg ezek a lövegek tulajdonképpen a cionista vezetőség felé vannak irányítva, a távollevő és a rosszakaró nem a „kormány“ csődjét látja, hanem a cionizmusét, melyet ezzel azonosít. És nem oly erős még ma sem a mozgalom és nem oly szilárdak még ma sem az alapok, hogy sok belső háborúskodást és megrázkódtatást bírhatnának el. Végre a külső „bizalom-krízis“ belső bizalom-válsággá súlyosodhatik, ha nem nyúlunk a beteges tünetekhez kiméletes kézzel, féltő óvatossággal.

A régít lerombolni könnyebb mint újat építeni. És az csak nem komoly megoldás, amit Schechtmann oly lelkes páthosszal kihozt, hogy „legfeljebb nem járnak a palesztinai gyermekek egy évig iskolába! Legfeljebb nem lesz egy évig kórház a palesztinai betegek számára!“ És ha már egy évig kibírják, mi biztosítja, hogy a munka-megszakítás

után két év múlva már lesz minden? Az angolok mindenestre könnyebben fogják kibírni ezt az állapotot, mint a palesztinai zsidók.

És könnyelműség fitymálva beszélni a *Keren Kajemeth* és *Keren Hajeszod* „tányérozó“ munkájáról. A nem-adásra könnyen lehet az embereket reávinni. Ha ezt fogják propagálni, nem lesz nehéz „sikereket“ elérni. De elvégre ezekből a tányérozásokból és perselyezésekből vették meg az egész Émeket, kolonizálták a Szentföld legfontosabb részét és juttattak földhöz sok-sok ezer chalucot és chalucát!

Egyébként maga a revizionizmus is kénytelen „tányérozáshoz“ fordulni a maga céljainak propagálására és új alapokat létesíteni, melyeknek a régiek módszerével kell dolgozniok.

A revizionista kongresszus szerencsére nem tette magáévá a cionista szervezetből való kiválás gondolatát. Ez a szakadás végzetes hiba lett volna. És talán helyrehozhatatlan gyengítése a Palesztina-építés munkájának. A „revizió“ ma általános óhajjá vált. Ez kétségtelenül Jabotinsky előrelátásának igazolása. De a kritikát és követeléseket továbbra is a világszervezetten belül kell hangoztatni és érvényesíteni. Az ellenzéki kritika belülről hozzátartozik az építéshez, maximális követelése alátámasztja a felelős tényezők munkáját és erőt ad nekik Anglia ellen való energikusabb fellépésre is.

Belülről pedig hangzott kritika más oldalról is. Hogy csak egy közeli példát említsünk, a mandatárius hatalom hűségének és kötelességteljesítésének problématis voltára még a tavalyi augusztusi események előtt is célzott már dr. Friedmann Ignác, a zürichi Jewish Agency alakuló ülésén, mint a magyar zsidóság delegátusa.

Az erős kritika mindenesetre erőforrássá válik, ha belülről buggyan fel.

És hogy a zsidó energia nem fog kifogyni, annak biztosítéka az a nagyszerű zsidó ifjúság is, mely a „Brith Trumpeldor“ jelszavával indul neki a jövő meghódításának.

P. J.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható

minden fűszer- és festékkereskedésben.

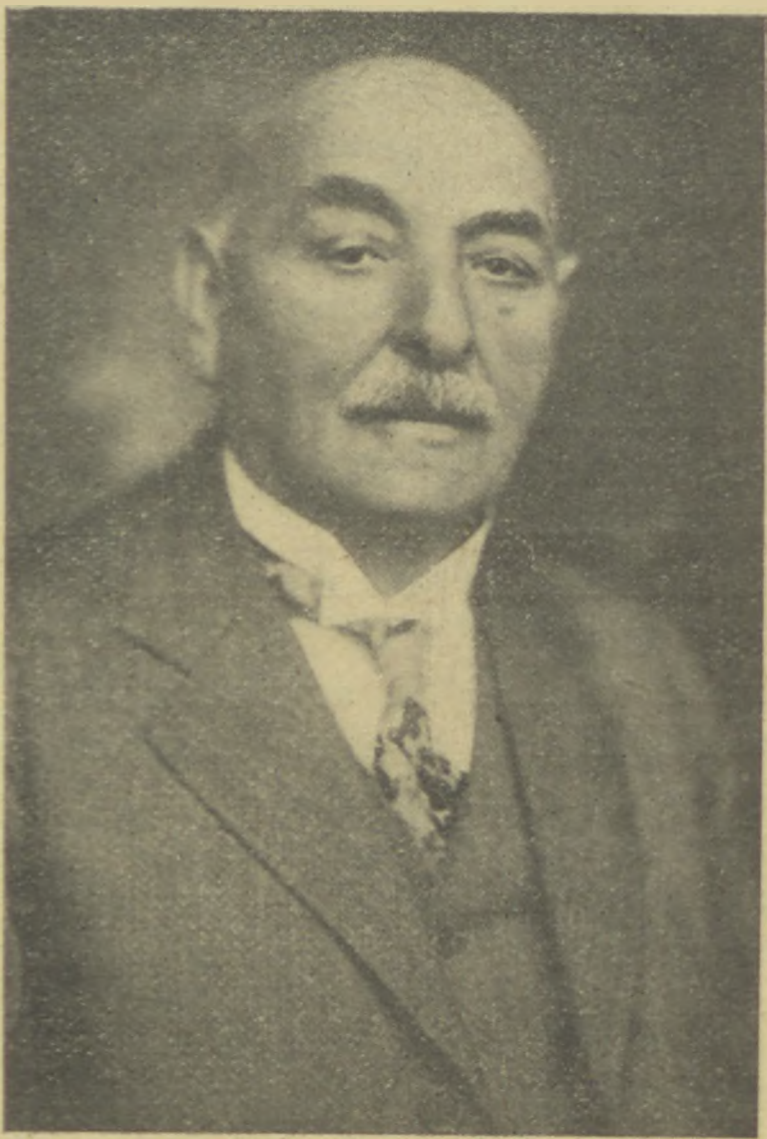
Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátságának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár — Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körút 6. Tel.: J. 461-91, 92, 98, 94

SEBESTYÉN DÁVID HALÁLA.

Az erdélyi zsidóság és vele együtt az egész polgárság felekezeti különbség nélkül siratja nagy jótevőjének, székelyhidas *Sebestyén Dávid*nak halálát. Ezren meg ezren tolongtak az általa alapított zsidókórház udvarán, ahonnan a hosszú menet utolsó útjára kísérte azt a férfiút, aki annyit áldozott embertársai nyomorának, szenvedéseinek enyhítésére. Mindenki megindultan, mély részvéttel tekint az elhunyt családjára, amint fájdalomtól megtörtén a koporsó körül állanak. Özvegye, akivel néhány hónappal ezelőtt aranylakodalmát ünnepelte, gyermekei, *dr. Sebestyén József*, a kolozsvári kamara elnöke, *dr. Fischer Tivadarné*, *Sebestyén Mór* miniszteri osztálytanácsos, *Sebestyén Lajos* Debrecen nagy építője, *Sebestyén Rezső* mérnök, gyárigazgató, *László Gyuláné*. Körülöttük az erdélyi társadalom reprezentánsai.

Az első gyászbeszédet *Glasner Akiba* főrabbi mondta, majd *Ullmann Salamon* beszüccsei, *dr. Fischer Gyula* fehérvári rabbi méltatták az elhunyt halhatatlan érdemeit. Megrendítő volt, amit

Halpert Sámuel nagysomkúti főrabbi, akin a zsidókórházban egy héttel előbb súlyos operációt végeztek, kórházi ruhában vett búcsút a betegek nevében jótevőjüktől. *Schwarz Jakab* a hitközség gyászát tolmácsolta. *Dr. Kertész Jenő* után *dr. Hatiegan Emil* képviselőházi

alelnök, *dr. Ligeti Sándor* vezérigazgató, *dr. Hamburg József* és végül a család nevében *dr. Fischer Tivadar* országgyűlési képviselő búcsúzott megható beszédben. A nyitott sírnál *dr. Steiner Pál* professzor, a zsidókórház igazgatója adott kifejezést a nagy filantróp iránt való hálának.

Harminckét évig volt *Sebestyén Dávid* a kolozsvári hitközség elnöke, majd az erdélyi orthodox iroda alelnöke

és nagyarányú építési és sokoldalú közgazdasági tevékenysége mellett szakított időt a közéleti működés minden ágára. Népszerűsége és közkedveltsége páratlan volt.

Sebestyén Dávid ritka egyéniség volt, aki önerejéből küzdött fel magát szinte amerikai méretű pályafutásán. 1855-ben született, mint 17-éves szegény talmudista került Kolozsvárra, eleinte súlyos fizikai munkával kereste kenyerét és csakhamar az ország építő munkájának egyik legkiemelkedőbb tényezője lett. A modern Kolozsvárnak szinte minden jelentősebb építkezése az ő nevéhez fűződik és később *Lajos* fiával és társával együtt ő építette a debreceni egyetem klinikáját és a Déry-múzeumot is. Azonkívül részt vett számos ipari, kereskedelmi és hitelintézet alapításában és vezetésében. És még 75-éves korában is kora hajnaltól késő estig dolgozott, istenáldotta fiatalos energiával.

*Sebestyén Dávid*nak megadatott, hogy élete végéig gyönyörködhesen saját munkájának eredményében és láthassa mind a hat gyermekének fölfelé ívelő pályáját is. Halálában pedig maga után hagyta humanitárius alapításait, amelyek örökre fogják hirdetni *Sebestyén Dávid* kiválasztott egyéniségének áldásos működését.

Fodor Dezső.

DR. EULENBERG SALAMON.

Nagy és őszinte részvét kísérte utolsó útjára az Országos Iroda ügyvezető-elnökét. *Dr. Fischer Gyula* főrabbi, báró *dr. Kohner Adolf* az Iroda elnöke, *Stern Samu* udvari tanácsos, a pesti hitközség elnöke méltatták érdemeit. Majd a nyitott sírnál *Polonyi Dezső* országgyűlési képviselő, *dr. Ostern Lipót* az Ügyvédi Kamara kiküldöttje, *dr. Patai József* az elhunyt baráti körének nevében és végül *Rigler Tibor* az fjúság nevében búcsúztatták. — *Stein Samu* elnök már előzőleg a hitközség ülésén kegyeletos szavakkal emlékezett meg a magyar zsidóság e kiváló vezérő egyéniségének haláláról: „Alkotó, nagy és munkás élet zárult le *dr. Eulenberg Salamon* elhunytával — mondta. — Több mint harminc esztendő óta vett részt hitközségünk és felekezeti életünk tevékenységében a Megboldogult, előbb mint képviselőtestületünk tagja, majd 1904 óta mint választmányunk tagja és lelkes buzgólkodása, mellyel kiváló tehetségeit hitközségünknek és felekezetünknek szentelte, híveink szeretetét és közbizalmát fordította feléje. 1920-ban megválasztottuk őt hitközségünk előljárójává, 1925-ben pedig hitközségünk elnökhelyettesévé. A hitközség kultúrszociális ügyosztályának megalkotása az ő nevéhez fűződik. A kultúra, a szociális fejlesztés, a szép, a nemes és a jó volt mindenkor munkálkodásának célja. Ezt szolgáltatta a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának élén is, melynek ügyvezető-elnöki tisztjébe az egész magyar zsidóság közbizalma emelte és életének utolsó két esztendejét minden odaadásával az Országos Iroda ügyeinek szentelte.”

A pesti izr. hitközség kulturális és szociális ügyosztályának gyászünnepélyén *dr. Grauer Vilmos*, *dr. Szabolcsi Lajos* és *dr. Hevesi Simon* méltatták *Eulenberg Salamon* érdemeit és *Wertheimer Adolf* indítványára elhatározták, hogy az elhunyt arcképét megfestetik a hitközség díszterme számára.

* KÖZÉPISKOLÁS FIUT teljes ellátásra vállal orth. család, korrepetálással és héber oktatással, egészséges felveső pestkörnyéki helyen, 30 percnnyire villamossal, *Freund*, Rákosszentmihály, *Lajos*-utca 75.

ארמיה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben kapható.

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.

Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.

Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

HOFFMANN ORTH. כשר

ELJEGYZÉST, LAKODALMAT, SZUDÉT

A LEGIZLÉSESEBEN
RENDEZÜNK, IGAZÁN OLCSON

VI., RÉVAY-U. 4/B. Aut. 238-42

SZENTFÖLDI ESZROGOT MINDENKI RENDEL-
HET JERUZSÁLEMBŐL. *R. Jechiel Katan Klein* Jeruzsá-
lemből, aki tavaly személyesen jelent meg Budapesten a
Szentföldről hozott eszrogokkal, az idén az expedíció egy-
szerűsítése céljából *egyenesen Jeruzsálemből* küldi egyesek
címére a szentföldi eszrogot és lulavot. A direkt küldés által
mindenkinnek módjában van a legmegbízhatóbb eszrogot
kapni egyenesen Jeruzsálemből, ahol azt *R. Jechiel Katan*
Klein közvetlenül a szentföldi zsidó termelőktől szerzi be,
még pedig olyanoktól, akik rabbi *Chajim Sonnenfeld* fel-
ügyelete alatt minden vallási előírásnak megfelelően végzik
a Szentföld gyümölcseinek termelését. Az eszrogok az idén
sokkal szebb minőségben kerülnek forgalomba és hogy senki-
nek se legyen aggálya a minőség iránt, *R. Jechiel Katan*
Klein a csomagokat az összeg előzetes beküldése nélkül
nyitva küldi a rendelők címére, akik csak a csomagok meg-
érkezése után egyenlítik ki postán az árat. Az ár, eszrog,
lulav és mirtus teljes felszereléssel, portóval együtt 8 pengő,
tíz darab rendelés esetén darabonként 6 pengő. Az összeg
későbbi átutalásának egyszerűsítése végett az eszrogok ára a
Mult és Jövő-höz is küldhető. Rendelések minél előbb Jeru-
zsálembe küldendő. Cím: *R. Jechiel Katan Klein*, Bote
Ungarn 150. Jerusalem, Palestine.

HALÁLOZÁS. *Dr. Böhm Hümér*, budapesti járásbíró
s c. táblabíró, rövid, de fájdalmas betegség után a somogyi
Nagybajom községben elhunyt. A gyászszertartást ugyancsak
Nagybajomban a családi kastély parkjában *dr. Herzog*
Manó kaposvári kerületi főrabbi, a mezőváros lakosságának
óriási részvéte mellett végezte. Megkapó szavakkal kiemelte
az elhunynak ragaszkodását agg édesanyjához s egyetlen
fivéréhez *Böhm Ernőhöz* (a nagybajomi zsidó hitközség el-
nöke), bírói hivatása mellett sikereket ért el mint ország-
os nevű zeneszerző (Bajomi Hümér). A hatásos beszéd után
dr. Jakab Ernő budapesti bíró méltatta a bírót, a barát, az
ember kiemelkedő érdemeit.

Friedmann Náthán szolnoki főkantór augusztus 2-án
elhunyt. Majdnem három évtizeden át mély hitbuzgóságá-
val, ihletett lelkesedéssel és nagy odaadással fejlesztette a
hitéletet, fáradhatatlan buzgóságával előmozdította az isten-
tisztelet vallásos áhitatát.

Belvárosi leányinternátus

Budapest, IV. Váci-utca 72 (Bejárat: Szerb-u. 2.)

gymnasiumi, kereskedelmi, polgári és elemi iskolai
tanulók részére.

Gondos nevelés és tanítás. Zene. Német és francia
társalgás. Továbbképző és főzőiskola.

Ritális ellátás.

Mérsékelt árak.

Prospektus.

RADION

egymaga mos!

Elképzelhetők-e

diplomáciai tárgyalások

egy csésze valódi,
erősítő babkávénélkül?

Elesíti az agyat,
megnyugtatja az
idegeket, élénkíti
az érzékeket.

Meinl Gyula Rt.

. k á v é b e h o z a t a l a .

Özv. *Schlesinger Akibané* 78-éves korában Bécsben
elhunyt. A matrónát a zsidó asszony mintaképeként tisztel-
ték, gyermekeit mind a Tóra, vallásosság és világi művelt-
ség útján nevelte. Legidősebb fiai a világszerte ismert bécsi
és budapesti *Schlesinger József* könyvkiadó cég főnökei.

Nagy gyásza van a szikszói zsidó hitközségnek. Tamuz
hó 11-én elhunyt *Fuchs Jakab* talmudtudós 67-éves korában.
A megboldogult évtizedeken át elnöke volt a szikszói Sasz
Chevrának. Szentéletű, jámbor, igazlelkű nagy talmudtudós
volt, ki egész életét — legyőzhetetlen akaraterővel — a szent
Tan tanulásának szentelte. Temetése óriási gyászoló közön-
ség részvétele mellett ment végbe. *Jungreis Lajos* szikszói
rabbi és *Schück Antal* rabbi, a szikszói Sasz Chevra nevében
búcsúztatták. Felesége — kivel 44 évig élt igaz boldog csa-
ládi életet — és hét gyermeke gyászolja.

Dr. Löwi Imre ügyvéd, Nagymihályon, fiatal korban
hirtelen meghalt. Nagy részvét mellett temették.

Rosner Salamon, Secovce, hirtelen meghalt. A meg-
boldogultban *dr. Rosner Herman* ujlaki orvos, a cionista
csoport agilis vezetője, édesapját gyászolja.

Grosz Adolf Kiskőrösön 73-éves korában elhunyt.
Nagy részvét mellett temették. Gyermekei, unokái és test-
vérei gyászolja.

Gyártja:

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461-94*

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

Lohr Mária-Kronfusz vegytisztító és kelmepestő

Telefon: József 302—37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302—37

HÁZASSÁG. *Ferbstein Lenke* Presov, dr. *Ferbstein Károly* ügyvéd leánya és *Grünstein Lajos* Tiacevo, e napokban házasságot kötöttek.

Wenetianer Mária és *Klár György* Miskolcon e napokban házasságot kötöttek.

Dr. *Dániel Ernő* szombathelyi ügyvéd és neje *Bernstein Ida*, leányát *Katót* június 17-én férjhez adta dr. *Schleiffer Sándor* szombathelyi ügyvédhez.

Dr. *Feldmann Jolán* ügyvédjelölt és dr. *Miskolczy Vilmos* pécsi orvos, augusztus hó 20-án tartották esküvőjüket Pécsen.

ELJEGYZÉS. *Reich Miksa* budapesti műszerész és neje *Eisinger Irén* leányát, *Lillikét* eljegyezte *Weisz Tibor* Budapest, a Magyar kereskedelmi bank tisztviselője.

Lefkovits Rezső Budapest, eljegyezte *Rosenberg Macát*, *Rosenberg Géza* szőnyegnagykereskedő leányát Miskolcon.

Goldmann Izidor nagyváradai ismert rabbi leánya *Hedvig* és *Gleich Fülöp* newyorki gyáros, jegyesek.

Pressburger Arankát eljegyezte *Schapira Bernát* Galánta.

* A RÓZSADOMBON járva, egy gyönyörű kertes villában, kellemes meglepetésben volt részünk. A ház tulajdonosnője, egy disztigvált, nagyműveltségű hölgy, bemutatva nekünk, napos terrasszokkal és nagy termekkel ékes, művészi berendezésű otthonát. Ezen felette kedves milieuban, svájci és angol mintára családi leányotthont létesített. Súlyt fektet az egyéni nevelésre és miután legfőbb négy urileányt óhajt fölvenni, a szeretetteljes, családi nevelés biztosítva van, amit a gyermekek a nagy intézetben annyira nélkülöznek. Ugy a ház úrnője, mint két felnőtt leánya tökéletesen bírják az angol, francia és német nyelvet. A háló- és lakószobák minden komforttal vannak felszerelve, elsőrendű étkezés. Összes tanulási lehetőségek, pompás alkalom sportokra, kitűnő közlekedés, szóval egy kis „boldogság szigete“. Különösen ajánljuk olyan fiatal leányok részére, akik nélkülözik az anyai nevelést, vagy lakóhelyükön nem folytathatják tanulmányaikat. Érdeklődők forduljanak bizalommal *Karvaly Gyulánéhoz*, Budapest, II., *Bogár-utca 2.*, aki levélileg is szívesen ad bővebb felvilágosítást. Telefon: Aut. 550—62.

ZSIDÓ ÉLET TÁTRALOMNICON. A *Tátralomnic* üdülő zsidó társaság felolvasást rendezett a *Schreiber-Pensióban*, két tudógyenge jesivanövendék fölsegítésére. Az előadás megtartására, a szintén ott időző *F. Fürth Margit* írónt, a *Mult és Jövő* munkatársát kérték fel, aki „Politika nélkül“ címen a zsidó nevelés és irodalom kérdéseiről beszélt, majd a közönség fölkerésére néhány verset olvasott fel. Július hó 29-én bár rögtönzött, de sikerült műsoros estén búcsúzott a pensió vendégeitől *Vigoda* newyorki, magyar származású főkantort és *F. Fürth Margit*. *Vigoda* nevére még sokan emlékeznek, akik őt öt évvel ezelőtt a *Rombach-templomban* énekelni hallották és bizonyára sokan ismerik a gramofon-lemezekről híres kompozícióját, az „Ani maamin“-t. Utóbbi *Vigodától* magától is hallhatták a vendégek a búcsúestén. *Füth Margit* közkivánságra „Nagyanyám péntek-estéi“ című versét adta elő, majd a jelenlevő *Schreiber* pozsonyi főrabbi neje, *Fürth Margit* felkerésére felolvasta néhány igazi zsidó szívvel írt versét. *Dr. Endrei S. Henrik*, a Pesti Chevra Kadisa főtitkára, szárnyaló lendülettel beszélt a zsidó Tóra-hűségről és kultúraszerekről. Szerepelt még *Rosenblüth Eszti*ke, a kassai cionista lánycsoport agilis tagja, aki jiddis dalokat énekelt kedves bájjal és meglepő előadó készséggel.

RABBI JESAJÁHU SILBERSTEIN HALÁLA. A váci gaon elhunyt nemcsak a talmudtudománynak nagy vesztesége, hanem a humanizmusnak is. Mint ember az önzetlenség és megtisztult szent élet legmagasabb fokára emelkedett. Az orthodox zsidóság egyik legkimagaslóbb vezető egyéniségét veszítette el benne.

MEGHALT A SZIGETI MARSELIK. *Hers Leib Gottlieb*, a híres szigeti „marselik“, aki lakodalmi mulattatásaival és humoros írásaival két nemzedéket szórakoztatott, igen tragikus körülmények között fejezte be földi pályafutását. Megvakultan, betegen feküdt három éven át, míg végre a sors megváltotta szenvedéseitől. *Hers Leib* nemcsak „marselik“ volt, hanem poéta is. *Patai József* „Zsidó Irások“ című művének második kötetében méltatja *Gottlieb* költői munkásságát. Két nyelvnek a jiddisnek és a hébernek volt a poétája.

והשתיה כדת! תחת השגחת ב"ד צדק דקהל יראים כודאפעסט.

HAZAI LIKÖR-, RUM- ÉS SZESZÁRUGYÁR R.-T.

BUDAPEST, VI., FORGÁCH-UTCA 9/B.

Telefon Aut. 913—37, — Aut. 913—42.

A budapesti aut orth. hitközség rabbiságának legszigorúbb felügyelete mellett **borpárlat kizárva**, feltétlenül megbízhatóan gyártott és párolt összes szeszes italok, pálinkák, likörök és rumok kaphatók.

RÉGI ÜZLET UJ

MODERN ELVEK ÉS VEZETÉS

HOFFMANN

ORTH. KÖSER ÉTTEREM

VI., RÉVAY-U. 4/B. Aut. 238-42

BARBIEN

a neve a világhírű késnélküli borotválópornak.

Megrendelések: **Barbien vegyipar Király-u, 30.**

Keleti szőnyegek ✿ antik bútorok ✿ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART” Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59.

Transzitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

SIRKÖAVATÁS. Rosenfeld Hermann, a szeszipartársulat alelnöke feleségének sírkövét július 20-án avatta fel dr. Halpert Salamon tapolcai főrabbi. Beszéltek még dr. Handel Miklós rabbi s dr. Grauer Vilmos előljáró, az Ipartársulat elnöke. A nagy s előkelő közönség sorában ott voltak az állami hivatalok, hitközségi intézmények s a testvértársulatok képviselői.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG PÓTIMAHÁZAKAT NEM ENGEDÉLYEZ. A pesti izr. hitközség előjárósága ezúton teszi közzé, hogy régebbi elvi határozatának értelmében, az idei főünnepekre sem ad senkinek pótimaház nyitására engedélyt.

* INTELLIGENS URINŐ, lakótársnőnek magányos nőhöz kerestetik. Bővebbet Horn Ede-utca 13. II. em. 15.

Zene-hét 250.000 P-ös átleszállítás!

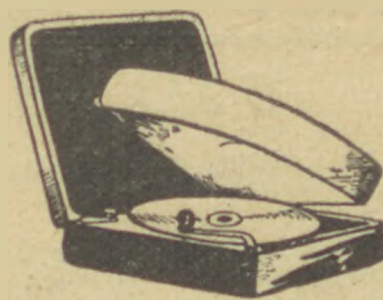
S

HANG

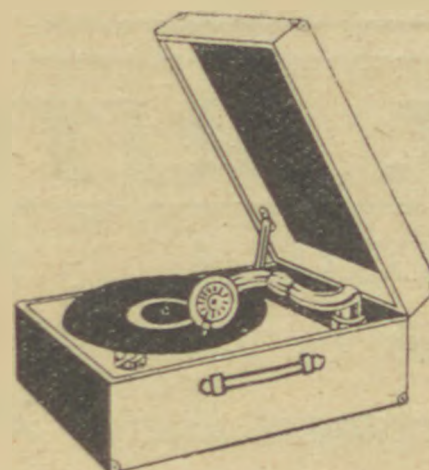
1. Külföldi világmárkás

1200 P helyett 600 P

2. Ered. amerikai összecusukható gramofon

80 P helyett 25 P

3. Világmárkás gramofonok

250 P helyett 100 P

4. A legszebb hangszer
hölgyeknek
LANT vagy MANDOLIN

80 P helyett 40 P

és
40 P helyett 18 P

Jótállás:
Meg nem felelőért
pénz vissza!

6. Finom kellemeshangú
hegedű, Stradivarius model

40 P helyett 20 P

Rendeljen
ezen hirdetés
alapján.

5. Behizelgő hangú cselló,
szép munka. Hölgyek, urak
és gyermekek részére

200 P helyett 95 P

Sternberg

Zene-
palota.

Budapest, VII., Rákóczi-ut 60.

Királyi udvari
szállítók

HANGSZER-GYAR
RÁDIO-MUVEK

A FŐÜNNEPEK ELŐKÉSZÜLETEI. A pesti izr. hitközség előljárósága legutóbb tartott ülésében behatóan foglalkozott a szeptember 22-én beálló főünnepek előkészületeivel. Elhatározta az előljáróság, hogy egyrészt a súlyos gazdasági viszonyok miatt, másrészt az egyes aránytalanságok megszüntetése érdekében is különösen a Rombach-, Csáky-Páva- és Nagyfuvaros-utcai templomokban az imaszékek eddigi bérösszegeit revízió alá véteti és főként a drágább imaszékek árát lényegesen redukáltatja. Elhatározta továbbá az előljáróság, hogy az idei főünnepeken az állóhelyek intézményét nemcsak a Dohány-utcában szünteti meg, hanem a Rombach-, Csáky-, Páva- és Nagyfuvaros-utcai templomokban sem lesznek már az idén állóhelyek, viszont a tavaly bevált módszer szerint minden jegybérlő mindezekben a templomokban egy pótjegy váltására is jogosítva van, amellyel valamelyik hozzátartozóját a templomba magával viheti. Az idei főünnepekre sikerült az előljáróságnak ismét megszereznie a Vigadó nagytermét ünnepi istentisztelet céljára, ehhez képest az idén a Visegrádi-utcai, Teréz-körúti és facsarnoki pótimaházak feleslegessé válnak és meg sem nyílnak. Nem lehet megtartani az idén a Wesselényi-utcai építkezések miatt a Síp-utca 12. sz. alatt lévő leányiskola dísztermében sem a szokásos ünnepi istentiszteleteket. Kibérelte azonban a hitközség előljárósága a Wesselényi-utca

17. sz. alatt lévő cipész-ipartestület dísztermét pótimaház céljára és azt teljesen újonnan berendezte, biztosítva így az ott rendezendő ünnepi istentisztelet külső szépségét és méltóságát. Végül elhatározta az előljáróság, hogy az idén is az Alföldi-utcai imaházban ingyenes ünnepi istentiszteletet rendez mindazok számára, akik imaszéket bérelni nem tudnak. Az Alföldi-utcai imaházat e célból lényegesen kibővített mértékben veszik igénybe, úgy, hogy a tavalyihoz képest kétszeresen annyi hívó vehet részt az idei ingyenes istentiszteleten.

LUCIEN WOLF

zsidóság jogaiért, országhatárookra Életének utolsó leheletéig küzdött a való tekintet nélkül. Mindenhová ahol a zsidóságot elnyomták, üldözték, eljutott az ő tiltakozó szava, amelyet az angol zsidóság nevében emelt nagy tekintéllyel, súllyal és méltósággal. Lucien Wolf érdemeinek méltatására még visszatérünk.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

Férfi ingek, nyári takarók, fürdőruhák, fürdőköppenek nagy választékban.

Templomi himzéseket

készít művészi kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856—32.

RUHÁJA ÚJ LESZ

FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST

BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802—22.

NEIGER J. RITUÁLIS ÉTTERME

BUDAPEST, VI, TERÉZ-KÖRÚT 4.

UJONNAN ÁTALAKITVA

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem.

Polgári árak.

Abonnement esetén kedvezményt adunk.

Polgári árak

Hajszálakat arcról,

karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését. biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrassy-út 38., I. em. (Párisi áruházzal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a legtokéletesebb), valamint „Miracle“ szépítőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

DR. LÁZÁR PIROSKA LEÁNYLICEUM

Egyetlen leányközépiskola hazánkban, mely vallásos szellemben vezetett internátussal kapcsolatos.

BUDAPEST, V., SZEMÉLYNÖK-UTCA 21. SZÁM.

Magyar-angol elemi.

Német továbbképző.

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII., KAROLY-KÖRUT 3/c

Telefon: J. 349—95.

Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SÍRKÓRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75—71.

Sírkőlebontási és újra felállítási garancia mellett
futányosan vállalunk.

A NIVÓT **EMELTÜK** AZ ÁRAKAT **LESZÁLLÍTOTTUK** — **HOFFMANN** ORTH. KÓSER
ÉTTEREM

VI., RÉVAY-U. 4/B. Aut. 238-42

MOST JELENT MEG!

„FOHÁSZ”

ZSIDÓ NŐK IMAKÖNYVE

Dr. HEVESI SIMON pesti vezető főrabbi közreműködésével írta Dr. Hevesi Ferenc.

A legszebb magyar nyelven szerkesztve, legteljesebb tartalommal, tetszetős nyomásban és formában.

Egyszerű és diszkötésben.

Kapható a kiadónál

STEINER ÁRMIN könyv- és kegyeskereskedésben
Budapest, VI., Király-utca 8. sz. és minden könyvkereskedésben.

FELHÍVÁS A ZSIDÓ SZÜLŐKHÖZ. Steiner Jakab aszódai főrabbi, rabbi Juda Aszód utóda, fel akarja eleveníteni a régi nagy tradíciókat és Löwy Manó hitközségi elnök és dr. Glück Adolf alelnök segítségével egy modern jesivát alapított. A jesiva tanterve úgy van beosztva, hogy tanulói mellette az aszódai gimnáziumot is látogathatják és így kellő világi műveltséget is sajátíthatnak el az intenzív tórastudiummal párhuzamosan. Az aszódai hitközség azonban nem képes a maga erejéből a Jesiva-Menzát fenntartani és ezért most a zsidó szülőkhöz fordul támogatásért. „A magát soha meg nem tagadó zsidó szívhez fordulunk — írja felhívásában Steiner főrabbi — hogy mindenki tehetsége sze-

rint vállaljon magára ki-ki havonként annyi pengőt, amennyit tud és küldje azt a Menzánk elnökéhez: Dénes Márton címére.”

A BORSAI ZSIDÓK SEGÉLYKIÁLTÁSA. Az erdélyi zsidóság szíve megindult, hogy a borsai tűzkárosultakon segítsen. A segélyakció-bizottság felhívást adott ki, mely feltárja, hogy kétezeröttszáz zsidó lélek hajléktalanná vált és kenyér nélkül maradt, olyan vidéken, ahol a meg nem károsult zsidóknak sincs mit enniük. „331 zsidó ház füstje kopogjon be minden zsidó házba és kiabáljon: Testvérem oltsd ki s a mi tűzünk csak úgy lesz kioltva, ha megint felépítik házainkat, ha nem, maradunk kint az utcán télire, mert akkor már nem fog kelleni ház, mert féltő, hogy nem lesz kinek házat építeni.” A sujtott borsai zsidók segélykiáltása kell hogy messze elhatoljon és megindítsa a nemes adakozást Magyarországon is.

ORTHODOX ZSIDÓ LEÁNYINTERNÁTUS PÁRIS KERTVÁROSBAN ROBINSONBAN. Művelt és vallásos zsidó családok leányai részére a kontinensen egy házagpótló nevelőintézetet nyitok már a folyó iskolaév kezdetén Páris kertvárosában, Robinsonban egy 3-holdas park kastélyszerű villájában. A francia középiskolák október 1-én, az egyetemek november 15-én nyílnak meg.

Az intézetet szigorúan vallásos szellemben fogom vezetni. Megbízhatóságomat erre több erdélyi rabbi ajánlása garantálja.

Havi intézeti díj (lakás, ellátás, mosás, orvos, zongora, francia) havi 1000 frank. Megkereséseket szeptember 1-ig Hateg, Romániába, azontúl Villa Geneviève, 14 Av. de Robinson, Robinson banlien de Paris (Seine) kérek. Prospektussal szolgálok.

Dr. Szarvas Jakabné.

Most jelent meg!

80.

JUBILEUMI KIADÁS

Mirjam

világhírű magyar imakönyv zsidó nők és leányok számára

írta

dr. Kiss Arnold

budai főrabbi.

Kapható minden könyvkereskedésben.

SCHLESINGER JOS. könyvkereskedés
Budapest, VII., Király-utca 1.

Ugyanez német szöveggel is kapható.

SZÜLŐK

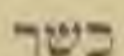
kik a magyar kultúrát és a külföldi nevelőintézetek nyelvoktatási eredményét egyesíteni kívánják, leányaik továbbképzése céljából forduljanak prospektusért

VERŐ ADÉC

leánynevelőintézetének igazgatóságához,
Budapest legszebb villanegyedében
VI., Vilma királyné-út (Fasor) 50. szám.

31. TANÉV

Kerti pálya lég- és ritmikus tornához. Tetőterasz napfürdéshez. Nyilv. jogú kereskedelmi és továbbképző tanfolyamok. Korlátolt létszám. Elsőrangú tanerők és nyelvmesterek. Polgári árak mellékdíjak nélkül. Vallásos nevelés. Orth. kóser ellátás. Telefon: Automata 288—13.

ORTH. ÉTTEREM

Egységes vacsoramenuk P 1.¹⁰ 1.⁹⁰ 3 — gazdag változatban Hoffmannál

VI., RÉVAY-U. 4/B. Aut. 238-42

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG NAGY ÉPÍTKEZÉSEINEK MEGKEZDÉSE. A pesti izr. hitközség előljárósága legutóbbi ülésén foglalkozott a Dohány-utcai templommal kapcsolatos nagy építkezések megindításával és az építkezési munkák nagy részét a legolcsóbb ajánlatok alapján a vállalkozóknak kiadta. Ehhez képest most már megindul a pesti izr. hitközség nagy építkezése. A Dohány-utcai templomot környező árubódés házat már le is bontották s itt fog emelkedni a stílusos kultúrház, park közepén pedig a hősök temploma, mely a világháborúban elesett 10.000 zsidó vallású katonáknak emlékéért van hivatva megőrizni. Újjá épül a Dohány-utcai templom mögött húzódó régi leányiskola is, új fronttal a Wesselényi-utca felé. Ezenkívül alaposan restaurálják a régi Dohány-utcai templomot s ugyancsak a legutóbbi előljárósági ülésen hatalmas új orgonát rendeltek a Dohány-utcai templom számára. A Dohány-utcai templommal kapcsolatos építkezéseket a jövő év nyarára kívánják befejezni és az építkezések költsége, a fiú- és leánygimnáziummal együtt, amelynek befejező munkálatait ugyancsak most adták ki, körülbelül 1,600.000 pengőre van tervbe véve.

A Pesti Chevra Kadisa előljárósága és választmánya legmélyebb fájdalommal jelenti, hogy a választmány kiváló tagja és a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának ügyvezető elnöke,

Dr. Eulenberg Salamon

udv. tan. úr

a köznek és felekezete közjavanak szentelt tevékeny és munkás életének 78-ik évében elhunyt.

A megdicsőült férfiú nagyszabású közéleti munkássága mellett nagy tudással és igaz lelkesedéssel szolgálta felekezetünk ügyeit; igaz barátja volt Chevra Kadisánknak és nemes megértője ama szent eszméknek amelyek szolgálatában Chevra Kadisánk áll.

Chevra Kadisánk és intézményei hálás kegyelettel fogják dicső emléket megőrizni.

A megboldogult férfiú tetemeit f. hó 20-án, szerdán d. e. 12 órakor a rákoskeresztúri izr. temetőben örök nyugalomra helyeztük.

Budapest, 1930 augusztus hó.

Aldás és béke hamvaira!

A SOMRÉ-SABBOSZ VILÁGKONGRESSZUSA BERLINBEN. Hatalmas támogatást kapott az európai munkás-ság, amely ma már mindinkább követeli az ötnapos munkahetet, a most szervezkedő „Somré-Sabbosz” világunióban. Más az eszmei cél és mások az eszközök, de gyakorlatilag mindketten ugyanazt akarják elérni, a szombati munkaszünetet. A „Somré-Sabbosz” világkongresszus, mely most Berlinben gyűlt egybe első feladatául a modern törvényhozást akarja oda befolyásolni, hogy a zsidó kereskedőnek és iparosnak lehetővé váljék a szombati munkaszünet megtartása. Ha ez sikerül, úgy még egy, a zsidó vallású szemponton talán felül is emelkedő egyetemes jelentősége lesz: meg lesz téve az első, legnehezebb lépés az ötnapos munkahét elérésének az útján. A magyarországi orthodox zsidóság képviselőiben Korein Dezső székesfővárosi bizottsági tag tartott nagyszabású előadást a világkongresszuson.

Lapzártakor értesülünk, hogy Hollandiában már törvénybe is iktatták, hogy zsidók, ha szombatot tartanak, az üzletüket vasárnap nyitva tarthatják.

A Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának elnöksége, valamint a VI. izr. községkerület előljárósága mélységes fájdalommal jelenti, hogy az Országos Iroda ügyvezető elnöke, valamint a VI. községkerület elnökhelyettese,

Dr. Eulenberg Salamon

udv. tan. úr

a köznek és felekezete közjavanak szentelt tevékeny és munkás életének 78. évében elhalálozott.

Egy nagy és komoly munkában töltött közéleti pálya után a legnehezebb és legválságosabb időben vállalta a megdicsőült férfiú a felekezet ügyeinek intenzív szolgálatát. Mélységes tudással, nemes lelkesedéssel és hite iránti igaz szeretettel állott a felekezet ügyeinek szolgálatában és munkásságával az egész felekezetet nagy hálára kötelezte. A magyar zsidóság és intézményei hálás kegyelettel fogják a megdicsőült férfiúnak emléket megőrizni.

A megboldogult férfiú tetemeit augusztus hó 20-án a rákoskeresztúri izr. temetőben örök nyugalomra helyeztük.

Aldás és béke hamvaira!

Szeptember végén jelenik meg

Kecskeméti Vilmos ZSIDÓ ÉVKÖNYVE

a bibliai 5691. évre (Negyedik évfolyam) Ára 7.50 Pengő

Megrendelhető: Budapest, VIII., Mátyás-tér 17. szám.

KUFFLER כשר ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Újonnan átalakítva, 1 teremmel megnagyobbítva

25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasbódékat és vacsorákat vállalok. Tel.: Aut 167—57.

HOFFMANN ÉTTEREM

Háziasan készült izletes ebédmenü házon kívül P 2.— Házhoz is szállítjuk.

VI., RÉVAY-U. 4/B. Aut. 238-42

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest,

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

SIRKÓ

LÖWY-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

leszállított árban

Alapított 1898-ban

TELEFON: AUT. 515—81.

ספרים מלימים **Héber és magyar könyvek**
 az ország összes iskolái részére is kaphatók.
 Héber könyveket legmagasabb árban vesz
MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-ucca 2

PATKÁNYT, EGERET, MEZEI EGERET csak
„RATINOL“
 Svábbogarat, csótányt, rusznit, hangyát
„RUSSIN“
 irt gyökeresen! Más állatra, emberre
 veszélytelen! — Napiárban szállítja:
 Ratinol Laboratorium. Bpest, Murányi-u. 36

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben.

Szép, olcsó zsidótárgyu könyvek

kaphatók
 a **REMÉNY** zsidó ifjúsági folyóirat
 kiadóhivatalában
 Budapest, IV., Magyar-utca 3. sz.
Kívánatra díjtalan könyvjegyzék.

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és díszítő
 BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM
 (Vilmos császár-út mellett).

Készít:
 egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
 valamint javításokat és átalakításokat.

„KULATÁR“ művészi sírkő-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.
 TELEFON : József 321—60.

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS
IFJ. WEISS GYULA
 TELEFON:
 AUT. 101—12 és 101—13.
 BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

EZÜST

díszműárú,
 evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon : J. 435-28.

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
 előszoba-, konyhaberendezések
 legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
 Erzsébet-körut mellett

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból
 legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók
EICHBAUM MÓR SÍRKŐGYÁROS
 V., POZSONYI-UT 1—3.
 Tervrajzok díjtalanul. Telefon : Aut. 246—74

BRAUN TESTVÉREK

szücs mesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b
 (Zsidótemplommal szemben.)

Megóvó
 intézet.

TELEFONHÍVÓ : József 416—18.

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.
Frankfurt a/M, Mendelssohnstrasse 84.
 Alapítva 1869.

Szakyszerű vezetés. Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és tár-
 sadalmi kiképzést ad serdülő leányok-
 nak, kiket bármely iskolafaj számára
 is előkészít. Legjobb referenciák bel-
 és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-
 üzésére legjobb alkalom.

Kívánatra prospektussal szolgálók.

SÍRKÖVEK

a legolcsóbb
 árban
 kaphatók,
 מצבות

ADLER J. sírkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel. : J. 364-20. Szombaton és
 ünnepnap zárva.

Egyedüli szombattartó a

„Favorit“ Gőzmosóda

kelmefestő és vegytisztító (Tul.: Berkovits Lajos)
Budapest, VI., Andrásy-út 9.

Háztól- és házhoz szállítás.

Vidékre külön póstaosztály.

Üzlethelyiséggel rendelkező
egyéneknek helyben és vidékre
képviselést adok.

Az iskolai Idényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket
a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy fordul-
janak VIRÁG GYULÁHOZ, hol szigorúan rituális
elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő
nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek.

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia
közelében. A legjobb referenciák

Cím: VIRÁG GYULA, Budapest, VI., Ó-utca 42. II. em.

KOLLER CSILLÁRGYÁR

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-UTCA 15. SZ.

(az udvarban)

TELEFON: JÓZSEF 313—37.

5 mintaterem. Felújítások, színezés, nikkelezés, ezü-
stözés és aranyozások.

Igen mérsékelt árak.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

Bútor hitelre

Megcsodálják lakását, ha berendezését 32 év óta
fennálló **bútoráruházam** szállítja. Óriási választék
háló-, ebédlő- és úriszobákból. Nagyon kedvező fize-
tési feltételek

SÁNDOR IGNAC bútoráruháza
Budapest, VI., Desseffy-utca 18-20.
(Saját ház)

Hölgyek jelszava!

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.
(Akácfa-utca sarok)

KITÜNTETVE PÁRIS 1900.

Goldmann Béla

ANGOL ÚRISZABÓ

okleveles amerikai designer

Budapest, V., Wekerle Sándor-u. 14

TELEFON: AUT. 135—03.

G R Ó F J E N Ó

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328—14.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

A múzeumköruti 26 év óta fennálló

CSÁNGÓ bőröndös-cég

megszünik, magas házbér miatt
teljesen feloszlik.

Dúsan felszerelt bőrönd- és díszműáru-
raktárát önköltségl áron alul is árusítja.
Ilyen olcsón soha többé nem vehet!

CSÁNGÓ bőröndös csak IV., Múzeum-körút 5. szám alatt.

Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.